

Algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) 2005

juli 2005

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Personenverkeer, Migratie- en Vreemdelingenzaken
afdeling Asiel- en Migratiezaken

	<i>Pagina</i>
1	Inleiding 4
2	Landeninformatie 6
2.1	Basisgegevens 6
2.1.1	Land en volk 6
2.1.2	Geschiedenis 7
2.1.3	Staatsinrichting 8
2.1.3.1	Inrichting van de statununie van Servië en Montenegro 9
2.1.3.2	Inrichting van Servië 10
2.1.3.3	Inrichting van Montenegro 11
2.2	Politieke ontwikkelingen 12
2.2.1	Politieke ontwikkelingen in de statununie van SCG 12
2.2.2	Politieke ontwikkelingen in Servië 14
2.2.3	Politieke ontwikkelingen in Montenegro 15
2.3	Veiligheidssituatie 16
2.3.1	Politie 18
2.3.2	Veiligheidsdiensten 19
2.3.3	Strijdkrachten 19
2.4	Sociaal-economische situatie 20
2.5	Documenten 21
2.6	Staatsburgerschapswetgeving 22
2.6.1	Staatsburgerschap in de SFRJ 22
2.6.2	Staatsburgerschap en statenopvolging 23
2.6.3	Staatsburgerschap in SCG 24
3	Mensenrechten 25
3.1	Juridische context 25
3.1.1	Verdragen en protocollen 25
3.1.2	Nationale wetgeving 26
3.2	Toezicht 27
3.3	Naleving en schendingen 28
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting 28
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering 28
3.3.3	Vrijheid van godsdienst en overtuiging 29
3.3.4	Bewegingsvrijheid 32
3.3.5	Rechtsgang 32
3.3.6	Arrestaties en detenties 33
3.3.7	Mishandeling en foltering 34
3.3.8	Verdwijningen 36
3.3.9	Buitengerechtelijke executies en moorden 36
3.3.10	Doodstraf 37
3.3.11	Mensensmokkel en mensenhandel 37
3.4	Positie van etnische minderheden 38

3.4.1	Etnisch Hongaren	40
3.4.2	Slavische moslims	41
3.4.3	Etnisch Albanezen	43
3.4.4	Roma	47
3.4.5	Andere etnische minderheden	51
3.5	Positie van specifieke groepen	51
3.5.1	Vrouwen	51
3.5.2	Homoseksuelen en transseksuelen	52
3.5.3	Dienstweigeraars en deserteurs	54
4	Migratie	58
4.1	Migratiestromen en –oorzaken	58
4.2	Opvang van binnenlands ontheemden	58
4.2.1	Opvang van binnenlands ontheemden in Servië	60
4.2.2	Opvang van binnenlands ontheemden in Montenegro	65
4.2.3	Binnenlands ontheemden uit Kosovo die vanuit het buitenland naar SCG terugkeren	67
4.3	Opvang van vluchtelingen	68
4.3.1	Opvang van vluchtelingen in Servië	70
4.3.2	Opvang van vluchtelingen in Montenegro	71
4.4	Minderjarigen	72
4.5	Activiteiten van internationale organisaties	73
4.6	Beleid van andere Europese landen	73
4.6.1	Verenigd Koninkrijk	73
4.6.2	Denemarken	74
4.6.3	België	74
4.6.4	Zwitserland	75
5	Samenvatting	76
	Bijlage(n)	78
I	Lijst van gebruikte afkortingen	78
II	Lijst van geraadpleegde bronnen	81

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in de statenunie Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) beschreven voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Servië en Montenegro en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen asielzoekers uit Servië en Montenegro. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere algemene ambtsberichten over de situatie in de statenunie van Servië en Montenegro (*Srbija i Crna Gora*, afgekort SCG),¹ laatstelijk maart 2004. Het algemene ambtsbericht beslaat de periode van april 2004 tot en met juni 2005. Voor een actueel overzicht van de situatie in Kosovo wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie uit openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, verschillende niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van Nederlandse vertegenwoordigingen, EU, OVSE, NAVO en andere landen aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen eveneens gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van SCG. Ook is een korte passage over geografie en bevolking van SCG opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in SCG geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij SCG partij is, komen mogelijkheden van toezicht aan de orde. In hoofdstuk 3 volgt de eigenlijke beschrijving van de mensenrechtensituatie. Bovendien wordt in dit hoofdstuk de positie van specifieke groepen belicht.

¹ Om verwarring te voorkomen zal in de rest van dit ambtsbericht waar de statenunie (exclusief Kosovo) bedoeld wordt, de afkorting SCG worden gebruikt. De afzonderlijke republieken zullen worden aangeduid met hun volledige naam: Servië (in dit geval exclusief Kosovo) respectievelijk Montenegro. Tenzij anders uitdrukkelijk vermeld, heeft de informatie in dit ambtsbericht geen betrekking op de situatie in Kosovo.

In hoofdstuk 4 komen de opvang van binnenlands ontheemden en vluchtelingen, de minderjarigen, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit SCG en activiteiten van internationale organisaties aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk

De statenunie van SCG werd officieel op 4 februari 2003 opgericht. De unie is de staatkundige opvolger van de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ) en bestaat uit twee lidstaten: Servië en Montenegro. Servië kan verder worden onderverdeeld in Centraal-Servië en twee provincies: Vojvodina in het noorden en Kosovo in het zuiden.² SCG (inclusief Kosovo) heeft een oppervlakte van 102.173 vierkante kilometer (circa 2,5 keer Nederland).³

Servië (exclusief Kosovo) telt circa 7,5 miljoen inwoners. De bevolking bestaat voor een groot deel uit etnische Serviërs (82,9%). Daarnaast wonen in Servië de volgende etnische minderheden: Hongaren (3,9%), Slavische moslims (1,8%), Roma (1,4%), Kroaten (0,9%), Albanen (0,8%), Slowaken (0,8%), Vlachs (0,5%), Roemenen (0,4%) en Bulgaren (0,3%) en andere kleine etnische minderheden.⁴ Servië herbergt tevens een kleine Joodse gemeenschap.⁵

De bevolking van Montenegro telt circa 650.500 inwoners. Naast Montenegrijnen die de grootste etnische groep in Montenegro vormen (62%), heeft Montenegro een aantal etnische minderheden: Slavische moslims (14,6%), Serviërs (9,3%) en Albanen (6,6%). Andere etnische groepen maken circa 7,6% van de bevolking van Montenegro uit.⁶

² Kosovo wordt door Servië officieel aangeduid met de naam Kosovo en Metohija. Kosovo is sinds juni 1999 op basis van VN-resolutie 1244 onttrokken aan de macht van Servië en wordt bestuurd door de *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo* (UNMIK).

³ Servië (inclusief Kosovo): 88.361 km²; Montenegro: 13.812 km².

⁴ Zie <http://www.srbija.sr.gov.yu> [laatst geraadpleegd op 15 februari 2005].

⁵ De schattingen over het precieze aantal Joden in Servië lopen uiteen tussen circa 1.200 personen en 4.000 personen (zie respectievelijk Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Minorities in Serbia*, 2000 en Beth Hatefutsoth, The Nathum Goldman Museum of the Jewish Diaspora, zie <http://www.bh.org.il> [laatst geraadpleegd op 22 maart 2005]). Dezerzijds is niets bekend over de joodse gemeenschap in Montenegro.

⁶ Zie <http://www.montenegro.yu> [laatst geraadpleegd op 15 februari 2005]. Volgens Economist Intelligence Unit, *Serbia and Montenegro, Country Profile 2004*, januari 2005 is de etnische opbouw van Montenegro als volgt: Montenegrijnen (40,6%), Serviërs (30%), Slavische moslims (13,7%), Albanen (7%), Kroaten (1,1%), Roma (0,4%). Deze cijfers zijn gebaseerd op de volkstelling in Montenegro van 2003. Hierbij dient wel te worden vermeld dat het aantal personen dat zichzelf als Montenegrijn dan wel Serviër beschouwt sterk afhankelijk is van de politieke opstelling van betrokkene ten opzichte van de kwestie van mogelijke uittreding van Montenegro uit de statenunie van SCG.

Servisich is de officiële taal van beide lidstaten. Het Latijnse (zogenaamde *latinica*) en het cyrillische alfabet (zogenaamde *cirilica*) hebben gelijke status en kunnen naast elkaar worden gebruikt.⁷ Daarnaast kunnen ook minderheidstalen, in overeenstemming met de wet, als officiële talen worden gebruikt in de gebieden waar etnische minderheden wonen.⁸

De Joegoslavische / Servische dinar is het officiële betaalmiddel in Servië.⁹ De Euro is het officiële betaalmiddel in Montenegro en Kosovo.

2.1.2 Geschiedenis

Na de Tweede Wereldoorlog maakten Servië en Montenegro deel uit van de in 1945 onder leiding van Tito opgerichte Socialistische Federatieve Republiek Joegoslavië.¹⁰ Halverwege de jaren tachtig begon de onvrede onder de verschillende deelrepublieken over de verhoudingen binnen de SFRJ te groeien.

In mei 1989 werd Milosevic gekozen tot president van de deelrepubliek Servië. Onder Milosevic werd in 1990 een nieuwe Servische grondwet aangenomen die de autonomie van de provincies Vojvodina en Kosovo feitelijk ophief. Daarnaast bleek de Servische wens om de federatie te versterken, en daarbinnen en dominante rol te spelen, onverenigbaar met de wens van de deelrepublieken Kroatië en Slovenië om Joegoslavië om te vormen tot een samenwerkingsverband van soevereine staten. Tussen juni 1991 en maart 1992 verklaarden de overige deelrepublieken zich onafhankelijk.¹¹ In Bosnië-Herzegovina brak in 1992 een oorlog uit, die drieënhalf jaar zou duren. Op 27 april 1992 werd de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ), bestaande uit de deelrepublieken Servië en Montenegro, uitgeroepen. In mei 1992 kondigden de Verenigde Naties een olie- en

⁷ Bij verwijzing naar begrippen in het Servisch wordt in dit ambtsbericht zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de *latinica*.

⁸ Zie artikel 8 van de Grondwet van Servië (GwS) en artikel 9 van de Grondwet van Montenegro (GwM).

⁹ Hoewel de dinar alleen in Servië – maar niet in Montenegro – als het officiële betaalmiddel geldt, wordt in de praktijk nog steeds de naam “Joegoslavische dinar” gebruikt. Deze benaming figureert tevens op een groot deel van de in Servië in omloop zijnde bankbiljetten en munten.

¹⁰ De oorspronkelijke naam van het land luidde “Federatieve Volksrepubliek Joegoslavië”. Deze naam werd in 1963 gewijzigd in “Federatieve Socialistische Republiek Joegoslavië”. De andere deelrepublieken van SFRJ waren: Slovenië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina en Macedonië. Op grond van de Grondwet van de SFRJ van 1963 (en later van 1974) werden de Vojvodina en Kosovo verheven tot autonome provincies binnen Servië, waarbij zij een status verkregen die vrijwel gelijk was aan die van de zes deelrepublieken.

¹¹ Kroatië en Slovenië in juni 1991, Macedonië in januari 1992 en Bosnië-Herzegovina in maart 1992.

handelsembargo af tegen de FRJ als sanctie voor de betrokkenheid van de FRJ in de oorlog in Bosnië-Herzegovina. In de tweede helft van de jaren negentig begon de onvrede van de etnisch Albanese bevolking van Kosovo te groeien. Er ontstonden groeperingen zoals het Kosovo Beschermingsleger (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës*, afgekort UÇK) die de onafhankelijkheid van Kosovo langs gewelddadige weg wilden bereiken. Het gewelddadige optreden van de Servische politie en het Joegoslavische leger tegen etnisch Albanese strijders, waarbij burgerslachtoffers vielen, vormde in maart 1999 voor de NAVO aanleiding om over te gaan tot het uitvoeren van luchtaanvallen op strategische doelen in de FRJ. De Kosovo-crisis kwam ten einde in juni 1999 met de aanvaarding van de Veiligheidsraadresolutie 1244, op grond waarvan Kosovo onttrokken werd aan de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht van Servië. Het (interim) bestuur van Kosovo werd overgelaten aan de *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo* (UNMIK).

In oktober 2000 trachtte het regime van Milosevic verkiezingsuitslagen te manipuleren. Dit leidde tot een ware volksopstand, ten gevolge waarvan Milosevic uiteindelijk zijn nederlaag moest accepteren. In juni 2001 werd Milosevic overgedragen aan het Joegoslavië Tribunaal te Den Haag. Sindsdien voltrekt zich in Servië en Montenegro een proces van democratisering en economische wederopbouw, dat aangedreven wordt door de wens om op termijn deel uit te maken van de Europese Unie en de Transatlantische veiligheidsstructuren.

2.1.3 Staatsinrichting

Op 4 februari 2003 werd het Constitutioneel Handvest van de Statenunie Servië en Montenegro (hierna kortheidshalve ‘Grondwet van SCG’ of ‘GwSCG’ genoemd)¹² alsmede de Implementatiewet van de Statenunie Servië en Montenegro (hierna kortheidshalve ‘Implementatiewet’ genoemd)¹³ aangenomen. Hiermee hield de FRJ op te bestaan en werd de Statenunie van Servië en Montenegro een feit.

Zowel SCG als de afzonderlijke lidstaten hebben een eigen grondwet, parlement, president, regering en rechterlijke macht.

In februari 2002 werd door het Servische parlement de zogenaamde “Omnibuswet” aangenomen. Met de inwerkingtreding van deze wet, die in een gedetailleerde uitwerking van de bevoegdheden van de autonome provincie

¹² Constitutional Charter of the State Union of Serbia and Montenegro (*Ustavnu povelju Državne zajednice Srbija i Crna Gora*).

¹³ Law of Implementation of the Constitutional Charter of the State Union of Serbia and Montenegro (*Zakon za sprovođenje Ustavne povelje Državne zajednice Srbija i Crna Gora*).

Vojvodina voorziet,¹⁴ werd de onder Milosvic opgeheven autonomie van de Vojvodina feitelijk hersteld.

2.1.3.1 Inrichting van de statununie van Servië en Montenegro

De statununie is bevoegd in kwesties die betrekking hebben op buitenlandse betrekkingen, binnen- en buitenlandse economische betrekkingen, defensie, mensen- en minderhedenrechten alsmede immigratie (inclusief asiel en visa) en grensbewaking. Alle andere kwesties behoren tot de bevoegdheden van de lidstaten.

De Grondwet van SCG bepaalt dat de wetgevende macht in SCG gevormd wordt door het parlement (*Skupstina*). Het parlement telt één wetgevende Kamer van 126 zetels: 91 zetels voor vertegenwoordigers uit Servië en 35 zetels voor vertegenwoordigers uit Montenegro. Leden van het parlement werden in 2003 door de parlementen van de lidstaten gekozen en hadden een mandaat voor twee jaar. De eerste directe verkiezingen voor het parlement van SCG hadden begin 2005 plaats moeten vinden (zie tevens paragraaf 2.2).

De uitvoerende macht in SCG bestaat uit de raad van ministers en de president (Svetozar Marovic). De president, die tevens de functie van de voorzitter van de raad van ministers vervult, wordt gekozen door het parlement van SCG voor een periode van vier jaar. De raad wordt benoemd door het parlement van SCG, op voordracht van de president.

Het Hof van SCG beslist in geschillen tussen de instellingen van de statununie en tussen de lidstaten. Het Hof is bovendien bevoegd de wetten van zowel SCG als van de afzonderlijke lidstaten aan de Grondwet van SCG te toetsen. Beide republieken leveren een gelijk aantal rechters, die benoemd worden door het parlement van SCG op voordracht van de Raad van Ministers voor een periode van 6 jaar. De rechters mogen slechts eenmaal worden benoemd. Het Hof van SCG werd in juni 2004 opgericht.¹⁵

Het leger van SCG staat onder bevel van de Opperste Defensieraad, die bestaat uit de presidenten van SCG en van de lidstaten. Deze raad neemt besluiten op basis van consensus.

¹⁴ De Omnibuswet geeft aan de autoriteiten van de Vojvodina verregaande bevoegdheden op het gebied van budget, privatisatie, volksgezondheid en sociale zekerheid, landbouw, media, taalgebruik (met inbegrip van minderhedentalen), waterbeheer en toerisme.

¹⁵ Hoewel officieel opgericht, is het Hof van SCG in de praktijk niet operationeel, daar het tot op heden nog geen enkele zaak heeft behandeld. Zie US Department of State, [Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005.

De Grondwet van SCG schrijft voor dat de grondwetten van beide lidstaten voor 30 juni 2003 in overeenstemming moesten worden gebracht met deze grondwet. Geen van de lidstaten heeft aan deze verplichting voldaan.

Tenslotte voorziet de Grondwet van SCG in een *opt-out* clausule, op grond waarvan aan de lidstaten de mogelijkheid wordt geboden na een periode van drie jaar uit de statenunie te treden. Dit betekent dat vanaf 4 februari 2006 hierover door beide republieken middels een referendum kan worden beslist.

2.1.3.2 Inrichting van Servië

Ofschoon de Grondwet van Servië voor 30 juni 2003 in overeenstemming moest worden gebracht met de Grondwet van SCG, is dit proces nog steeds niet afgerond.¹⁶ De Grondwet van Servië van 1990 is nog steeds van toepassing.

De wetgevende macht berust in Servië bij een 250 zetels tellende, rechtstreeks gekozen assemblee (*Skupstina*). De assemblee wordt gekozen voor een periode van vier jaar. De assemblee is tevens bevoegd de ontslagprocedure van de president te initiëren.¹⁷

De president van Servië (sinds 27 juni 2004 Boris Tadic) wordt rechtstreeks gekozen. Zijn ambtsperiode bedraagt vijf jaar en kan eenmaal worden verlengd. Hij beschikt over de bevoegdheid de assemblee te ontbinden.

De uitvoerende macht berust in Servië bij de regering, die bestaat uit de premier (Vojislav Kostunica), vice-premier en de ministers. De premier wordt, op voordracht van de president van Servië, door de assemblee benoemd.

De rechterlijke macht in Servië is opgebouwd uit verschillende gemeentelijke rechtbanken (*opstinski sud*), een aantal districtsrechtbanken (*okruzni sud*) en één hooggerechtshof (*vrhovni sud*) alsmede één constitutioneel gerechtshof. Deze rechtbanken beschikken over algemene bevoegdheid, met uitzondering van economische en handelsaangelegenheden, die binnen de bevoegdheid van

¹⁶ De assemblee van Servië heeft sinds de oprichting van de statenunie enkele keren gepoogd een nieuwe, geheel herziene Grondwet van Servië voor te bereiden; alle pogingen zijn tot op heden om politieke redenen mislukt. Een nieuwe Grondwet zal naar alle waarschijnlijkheid vóór 2006 worden aangenomen; zie bijvoorbeeld BetaNews, [Tadic: Serbia making progress on road to EU](#), 10 mei 2005.

¹⁷ De assemblee van Servië kan bij gekwalificeerde meerderheid (2/3 van alle stemmen) de zogenaamde “annuleringsverkiezingen” uitroepen. De president van Servië wordt ontslagen indien de meerderheid van de kiezers zich in deze verkiezingen voor zijn ontslag uitsprekt.

economische rechtbanken en één hoger economisch gerechtshof vallen. Rechters worden voor het leven benoemd.

2.1.3.3 Inrichting van Montenegro

Ofschoon de Grondwet van Montenegro voor 30 juni 2003 in overeenstemming moest worden gebracht met de Grondwet van SCG, is dit proces nog steeds niet afgerond.¹⁸ De Grondwet van Montenegro van 1992 is nog steeds van toepassing.

De wetgevende macht in Montenegro bestaat uit een rechtstreeks gekozen, 75 zetels tellende¹⁹ assemblee (*Skupstina*).²⁰ De assemblee wordt gekozen voor een periode van vier jaar.

De president (sinds mei 2003 Filip Vujanovic) van Montenegro wordt rechtstreeks gekozen. Zijn ambtsperiode bedraagt vijf jaar en kan eenmaal worden verlengd.

De uitvoerende macht berust in Montenegro bij de regering, die bestaat uit de premier (Milo Djukanovic), vice-premier(s) en de ministers. De premier wordt, op voordracht van de president van Montenegro, door de assemblee benoemd.

De rechterlijke macht in Montenegro is opgebouwd uit verschillende gemeentelijke rechtbanken (*osnovni sud*), een aantal districtsrechtbanken (*visi sud*) en één hooggerechtshof (*vrhovni sud*) alsmede één constitutioneel gerechtshof. Deze rechtbanken beschikken over algemene bevoegdheid.²¹ Deze rechtbanken beschikken over algemene bevoegdheid, met uitzondering van economische en handelsaangelegenheden, die binnen de bevoegdheid van economische rechtbanken (*privredni sud*) vallen. Rechters worden voor het leven benoemd. Rechters van het constitutioneel gerechtshof worden voor bepaalde tijd benoemd.

¹⁸ Deze kwestie is nauw verbonden met het vraagstuk van de toekomstige status van het land (zie paragraaf 2.2.3). Een nieuwe Grondwet van Montenegro zal naar alle waarschijnlijkheid worden aangenomen nadat de uitslag van een mogelijk in 2006 te houden referendum over de onafhankelijkheid van Montenegro, bekend is geworden.

¹⁹ De Grondwet van Montenegro noemt geen precies aantal zetels in de assemblee, maar bepaalt dat voor elke 6.000 stemmen één volksvertegenwoordiger wordt gekozen (artikel 77 GwM).

²⁰ De parlementaire boycot van de oppositiepartijen werd in oktober 2004 officieel beëindigd. Voor achtergrondinformatie over de parlementaire boycot in Montenegro wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) van 2004.

²¹ De Montenegrijnse Wet op de Rechterlijke Macht van 2002 (*Zakon o sudovima*, Staatsblad van Montenegro 05/02) voorziet in de oprichting van een zogenaamd hof van beroep (*apelacioni sud*) alsmede een speciale administratieve rechtbank (*upravni sud*). Deze rechtbanken zijn in de praktijk (nog) niet opgericht.

2.2 Politieke ontwikkelingen

2.2.1 Politieke ontwikkelingen in de statenuitwerking van SCG

De politieke ontwikkelingen in de statenuitwerking van SCG stonden in de verslagperiode in het teken van de (verdere) integratie van SCG binnen de Europese en Transatlantische economische en –veiligheidsstructuren.²² De discussie over de toekomst van de statenuitwerking die parallel aan deze ontwikkelingen zich voor een groot deel in Montenegro afspeelde (zie paragraaf 2.2.3), bepaalde in de verslagperiode in toenemende mate de politieke ontwikkelingen op het niveau van de statenuitwerking.

SCG heeft verschillende malen de wens geuit om (op termijn) deel uit te maken van de Europese Unie en de NAVO. Echter, hoewel de internationale gemeenschap de inspanningen van SCG op economisch, sociaal- en mensenrechtengebied blijft ondersteunen, werd de gebrekkige samenwerking met het Joegoslavië-Tribunaal (ICTY) bij herhaling genoemd als het grootste obstakel voor verdere integratie. Zo werd in juni 2004 dit standpunt tijdens een bijeenkomst van de NAVO in Istanboel bevestigd, waarbij SCG uitdrukkelijk niet uitgenodigd werd om lid te worden van het Partnerschap voor Vrede (*Partnership for Peace*).²³ Niet alleen op internationaal, maar ook op nationaal niveau was het ongeduld over de gevolgen van de gebrekkige samenwerking met het ICTY zichtbaar.²⁴ Dit heeft uiteindelijk geleid tot nieuwe pogingen van de Servische regering om de samenwerking met het ICTY te verbeteren. In juni 2004 werd in Servië de Nationale Raad voor de Samenwerking met het Joegoslavië-Tribunaal opgericht. In de tweede helft van 2004 en de eerste maanden van 2005 raakte het proces van de samenwerking met het ICTY verder in een stroomversnelling met de overlevering van een aantal verdachten aan het Joegoslavië-Tribunaal.²⁵ Dit heeft

²² Zie bijvoorbeeld BetaNews, [Parliament of Serbia-Montenegro passes resolution on EU](#), 30 juni 2005.

²³ Naast de gebrekkige samenwerking met het ICTY noemde de NAVO tevens de door Servië voor het Internationaal Gerechtshof aangebrachte zaak tegen de NAVO-leden wegens de tijdens de Kosovo-crisis uitgevoerde bombardementen. In december 2004 heeft het Gerechtshof zich in alle zaken niet-ontvankelijk verklaard. Zie bijvoorbeeld Gazeta Wyborcza, [Skarga Serbii przeciw NATO nie będzie rozpatrywana](#), 15 december 2004.

²⁴ In juni 2004 riep Vuk Draskovic, de minister van Buitenlandse Zaken van SCG, de Servische regering op om in het belang van het land de samenwerking met het ICTY te verbeteren. Zie in deze context ook Rzeczpospolita, [Serbia i Czarnogóra bliżej Unii Europejskiej](#), 12 april 2005.

²⁵ Borovcanin (februari 2005); Lazarevic (februari 2005); Lukic (april 2005); Nikolic (maart 2005); Pandurevic (maart 2005); Pavkovic (april 2005). Tussen haakjes staat de datum van officiële overdracht aan het ICTY; zie [www.icty.org](#) [laatst geraadpleegd op 24 april 2005]. Op 16 maart 2005 maakte het Tribunaal zijn laatste aanklachten bekend. In 2010 zal het Joegoslavië-Tribunaal zijn werkzaamheden moeten hebben voltooid. Sinds de oprichting van

ertoe geleid dat in april 2005 de inspanning van SCG door de Europese Commissie,²⁶ en later door Raad, als voldoende werden beoordeeld om de onderhandelingen tussen de Europese Unie en SCG over een Stabilisatie- en Associatieakkoord te kunnen openen, waarschijnlijk nog in 2005.²⁷

De discussie over de toekomst van Montenegro bleef in de verslagperiode de politieke ontwikkelingen in de statununie in toenemende mate beïnvloeden. De voor februari 2005 geplande rechtstreekse verkiezingen voor het parlement van de statununie SCG hebben geen plaats kunnen vinden, mede omdat de Montenegrijnse regering zich op het standpunt stelde dat deze pas na het referendum omtrent de onafhankelijkheid van Montenegro mogelijk zouden zijn.²⁸ Serieuze twijfels over de zin van het voortbestaan van de statununie werden in de verslagperiode voor het eerst ook aan de Servische kant hoorbaar.²⁹ De opstelling van Montenegro heeft in september 2004 de Europese Unie ertoe bewogen om in het kader van de onderhandelingen omtrent een mogelijk Associatieakkoord voor een zogenaamde *twin track approach* te kiezen. Volgens deze nieuwe benadering worden de onderhandelingen met betrekking tot de onderwerpen die tot de bevoegdheden van de afzonderlijke lidstaten behoren, met de lidstaten en niet met de statununie gevoerd. Beide lidstaten hebben deze benadering aanvaard. De Europese Unie blijft wel het belang van het behoud van de huidige statununie benadrukken.

het tribunaal in 1993 zijn 162 aanklachten ingediend, waarvan de meeste (92) tegen etnische Serviërs. De overige aanklachten zijn tegen Kroaten (32), Bosnische moslims (9), Albanese Kosovaren (7) en Macedoniërs (4). 14 aangeklaagden zijn inmiddels overleden; Trouw, Verdachten Servië gaan zich melden, 31 maart 2005. Zie ook International Crisis Group, Serbia: Spinning its Wheels, 23 mei 2005. Zie in deze context ook Youth Initiative for Human Rights, Rule of Law – a Way to Democratic Development Implementation of Transitional Laws in Serbia, Report Nr. 10, Human Rights Protection Program, 10 juni 2005. Zie bijvoorbeeld Gazeta Wyborcza, UE daje zielone światło dla negocjacji członkowskich z Serbia, 12 april 2005.

²⁷ De twee belangrijkste verdachten van het ICTY, Ratko Mladic en Radovan Karadzic, zijn nog niet aangehouden. Servië wordt er door verschillende landen van beschuldigd te weten waar beide aangeklaagden zich bevinden, maar geen stappen te ondernemen om hen aan te houden. De aanhouding en uitlevering van Karadzic en Mladic zal naar verwachting in de toekomst het grootste obstakel vormen voor de verdere integratie van SCG binnen de internationale structuren en zal ongetwijfeld een belangrijke rol spelen tijdens de onderhandelingen over het Associatieakkoord.

²⁸ Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Profile 2004, januari 2005. Zie ook IWPR, Montenegro Plans Independence Vote, Balkan Crisis Report No 492, 16 april 2004.

²⁹ De G17, een van de grootste en belangrijkste politieke partijen in Servië, riep voor het eerst openlijk op om de statununie te beëindigen; Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Profile 2004, januari 2005. Zie ook De Telegraaf, Montenegro wil zich afscheiden van Servië, 22 februari 2005.

In februari 2005 liep het mandaat van het parlement van de statununie officieel af. Daarnaast konden de voor begin 2005 voorziene rechtstreekse verkiezingen voor het parlement van de statununie niet plaatsvinden. In juridische zin betekent dit dat het parlement van SCG aan legitimiteit verloor. In april 2005 werd door beide lidstaten een verklaring ondertekend, op grond waarvan het mandaat van het parlement van de statununie, met de huidige samenstelling, werd verlengd tot het moment van de (nog te houden) rechtstreekse verkiezingen.³⁰

2.2.2 Politieke ontwikkelingen in Servië

Presidentsverkiezingen

In 2002 en 2003 werden in Servië drie pogingen gedaan om een nieuwe president te kiezen; de ambtstermijn van de vorige president van Servië (Mulan Multinovic) liep in januari 2003 af. Alle pogingen werden ongeldig verklaard, omdat het verplichte minimum opkomstpercentage van 50% telkens weer niet werd behaald. In februari 2004 werd de Wet op de Verkiezing van de President door het parlement van Servië geamendeerd, waarbij het verplichte opkomstpercentage van 50% werd afgeschaft. Op 13 juni 2004 vond de eerste ronde van nieuwe presidentsverkiezingen plaats in Servië. De twee kandidaten met de meeste stemmen, Tomislav Nikolic van de Servische Radicale Partij (30,6% van alle uitgebrachte stemmen) en Boris Tadic van de Democratische Partij (27,37% van alle uitgebrachte stemmen), gingen door naar de tweede ronde die op 27 juni 2004 plaatsvond. De tweede ronde werd gewonnen door Boris Tadic (53,24%), die op 11 juli officieel werd beëdigd als president van Servië.³¹ De verkiezingen waren eerlijk en democratisch en verliepen vreedzaam.³²

Lokale verkiezingen

Op 19 september 2004 vonden in Servië lokale verkiezingen plaats. De periode in de aanloop naar de verkiezingen werd gekenmerkt door een groeiend aantal etnische geweldsincidenten in de Vojvodina (zie paragraaf 2.3). De grootste twee winnaars in de lokale verkiezingen zijn geworden de Democratische Partij van de huidige president van Servië Boris Tadic en de Servische Radicale Partij; de laatste partij met name in de Vojvodina. Het opkomstpercentage was laag; slechts circa 35% van alle stemgerechtigden hebben deelgenomen aan de verkiezingen.³³

³⁰ Op 29 juni 2005 werd een grondwetwijziging door het parlement van SCG aangenomen, die deze afspraak formeel bevestigde; BetaNews, [Serbia-Montenegro parliament adopts amendments to Constitutional Charter](#), 30 juni 2005.

³¹ Zie bijvoorbeeld BBC News, [Reformist Tadic wins Serbia poll](#), 28 juni 2004.

³² OVSE, [Republic of Serbia and Montenegro, Presidential Election 13 and 27 June 2004](#), 22 september 2004.

³³ Southeast European Times, [Election Summary](#), 19 september 2004; Oneworld, [Serbia: Local Elections 2004 Results](#).

Kosovo

Hoewel Kosovo een onverminderd belangrijke rol speelt in het politieke leven van Servië, heerste in Servië in de verslagperiode een opvallende stilte omtrent de kwestie van de toekomstige status van Kosovo.³⁴ Servië blijft Kosovo beschouwen als een onlosmakelijk deel van haar grondgebied, waarbij autonomie de hoogst haalbare oplossing voor Kosovo kan zijn. Alle discussie omtrent de toekomstige status van Kosovo wordt in Servië als zeer gevoelig beschouwd, waardoor geen enkele politieke partij het risico wil nemen om het debat hieromtrent aan te vangen. Medio 2005 zal, naar verwachting, de eerste evaluatie van de zogenaamde *Standards before Status* beginnen,³⁵ welk moment door velen wordt beschouwd als begin van de onderhandelingen over de toekomstige status van Kosovo.³⁶ Hierdoor zal Belgrado – al dan niet gedwongen door de omstandigheden – een duidelijk standpunt inzake Kosovo moeten formuleren³⁷ en een actieve rol gaan spelen bij de onderhandelingen over de toekomst van Kosovo.

2.2.3 Politieke ontwikkelingen in Montenegro

Onafhankelijkheid

Op grond van het zogenaamde Belgrado-akkoord van 2002, dat de basis vormde voor de oprichting van de statununie van SCG, wordt aan beide lidstaten de mogelijkheid geboden om na drie jaar, dat wil zeggen in februari 2006, uit de statununie te treden (zie tevens artikel 60 GwSCG). De kwestie van de toekomstige status van Montenegro – volledige onafhankelijkheid van Montenegro, behoud van de huidige statununie van SCG dan wel een herschikking van de verhoudingen met Servië – blijft, net als in de vorige verslagperiode, het belangrijkste thema in het politieke debat in Montenegro. In augustus 2004,³⁸ en vervolgens in februari 2005,³⁹ heeft Montenegro, bij monde van de

³⁴ In mei 2005 werden de eerste voorzichtige pogingen tot het aangaan van een discussie tussen Belgrado en Pristina zichtbaar; zie BetaNews, [Belgrade sends Kosovo reps official proposal for Kostunica-Kosumi meeting](#), 18 mei 2005 en BetaNews, [Kosumi declares Pristina will not negotiate with Belgrade on status](#), 30 juni 2005.

³⁵ Eind mei 2005 benoemde de SGVN Kai Eide als buitengewone afgezant voor Kosovo, die belast is met de evaluatie. Zie bijvoorbeeld BetaNews, [Annan's envoy arrives in Pristina](#), 14 juni 2005.

³⁶ Voor meer informatie over de *Standards before Status* en de politieke ontwikkelingen in Kosovo wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

³⁷ Het officiële standpunt van Belgrado met betrekking tot de toekomstige status van Kosovo luidt momenteel “meer dan autonomie, minder dan onafhankelijkheid”. De precieze inhoud en strekking van dit motto is echter (nog) niet duidelijk.

³⁸ Zie bijvoorbeeld Economist Intelligence Unit, [Serbia and Montenegro, Country Profile 2004](#), januari 2005.

³⁹ Zie bijvoorbeeld Gazeta Wyborcza, [Czarnogóra proponuje Serbii separację](#), 22 februari 2005.

Montenegrijnse president Vujanovic en premier Djukanovic, aan Servië voorgesteld om de statenunie met wederzijds goedvinden om te vormen tot een verband van onafhankelijke en internationaal erkende staten.⁴⁰ Het voorstel werd vrijwel onmiddellijk door Servië verworpen. Ook de Montenegrijnse oppositie heeft felle kritiek geuit op het voorstel.

Met dit voorstel beoogden de Montenegrijnse leiders een referendum over de mogelijke onafhankelijkheid van het land te vermijden.⁴¹ Allereerst is de Montenegrijnse bevolking geenszins onverdeeld over de kwestie van onafhankelijkheid. Volgens opiniepeilingen is slechts een krappe meerderheid van de Montenegrijnse bevolking voor onafhankelijkheid.⁴² Ten tweede leidt de discussie over de modaliteiten van het referendum tot grote verdeeldheid binnen de Montenegrijnse politiek.⁴³ Gezien de huidige politieke verhoudingen in Montenegro is het bovendien niet zeker of het parlement van Montenegro de uitkomst van het referendum zou respecteren.⁴⁴

Kosovo

Montenegro stelt zich afzijdig op met betrekking tot Kosovo en beschouwt Kosovo als een interne kwestie van Servië.⁴⁵

2.3 Veiligheidssituatie

De veiligheidssituatie in Servië en Montenegro is stabiel en geeft geen reden tot zorgen. Echter, in de Vojvodina is nog steeds sprake van (incidentele) gevallen van pesterijen, vandalisme en geweldpleging gericht tegen leden van etnische minderheden (met name etnisch Hongaren en Kroaten).⁴⁶ Het aantal incidenten

⁴⁰ Zie in deze context ook Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity](#), 2005.

⁴¹ Zie in deze context ook BetaNews, [Referendum on state status will be held, says Djukanovic](#), 30 juni 2005.

⁴² IWPR, [Montenegro Backs Off Separation Vote](#), Balkan Crisis Report No 497, 14 mei 2004.

⁴³ In Montenegro bestaat verdeeldheid en onduidelijkheid over het mogelijke (minimum)opkomstpercentage van de stemgerechtigden teneinde het referendum als rechtsgeldig te kunnen beschouwen alsmede de vereiste meerderheid van de bevolking (50%+1 dan wel 2/3 van alle uitgebrachte stemmen).

⁴⁴ Teneinde de (huidige) Grondwet van Montenegro te kunnen wijzigen is een gekwalificeerde meerderheid van 2/3 van alle uitgebrachte stemmen vereist. Het is momenteel niet zeker of binnen het parlement een 2/3 meerderheid voor de onafhankelijkheid zou kunnen worden behaald.

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld BetaNews, [Montenegrin Minister says Podgorica not involved in finding solution for Kosovo](#), 30 mei 2005. Zie in deze context ook BetaNews, [Official: Montenegro will not put off independence vote because of Kosovo](#), 14 juni 2005.

⁴⁶ Zie bijvoorbeeld Human Rights Watch, [World Report 2005, Serbia and Montenegro](#), 13 januari 2005 en EP, [Mission d'enquête réalisée par la délégation ad hoc du Parlement](#)

bereikte een hoogtepunt in maart 2004 (met name gedurende in onmiddellijk na de periode van etnische onrust in Kosovo) en daarna en de periode voorafgaand aan de lokale verkiezingen in september 2004⁴⁷ en daalde vrijwel onmiddellijk daarna naar het huidige niveau.⁴⁸ In veel gevallen ging het om strafbare feiten gepleegd door jongeren – in veel gevallen op plekken waar jongeren bij elkaar komen (bijvoorbeeld cafés / kroegen en disco's) – waarbij etniciteit als aanleiding voor geweldpleging werd gebruikt.⁴⁹ De respons van de autoriteiten op deze incidenten was in het begin traag en inadequaat.⁵⁰ Deze situatie is enigszins verbeterd, mede naar aanleiding van internationale druk (met name vanuit Hongarije).⁵¹

européen en Voïvodina et à Belgrado (29-31 janvier 2005), Rapport, 2 maart 2005. Voor een recent overzicht van incidenten gericht tegen leden van etnische minderheden in de Vojvodina zie Hungarian Human Rights Foundation, Anti-Minority Incidents Continue in Vojvodina, maart 2005. Zie ook IWPR, Vojvodina Hit by Wave of Ethnic Attacks, Balkan Crisis Report No 502, 10 juni 2004.

⁴⁷ Het precieze aantal incidenten is niet bekend. Volgens Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005, werden in de periode januari tot augustus 2004 in de Vojvodina 157 etnisch gemotiveerde incidenten gerapporteerd (waaronder 18 gevallen van mishandeling, 8 vechtpartijen, 32 gevallen van vernieling van kerken, 30 gevallen van vernieling van grafmonumenten en 5 pogingen tot moord). Hungarian Human Rights Foundation, Anti-Minority Incidents Continue in Vojvodina, maart 2005 maakt melding van meer dan 60 gevallen van fysieke mishandeling van leden van etnische minderheden in 2004 (waarvan circa 40 in de periode 17-23 maart 2004) en daarnaast enkele gevallen van bedreiging van (met name vooraanstaande) leden van etnische minderheden (dreigbrieven en –telefoons) en meerdere gevallen van vernieling en/of schending van grafmonumenten. Zie ook US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005 en Human Rights Watch, World Report 2005, Serbia and Montenegro, 13 januari 2005; en Reformatorisch Dagblad, Etnische spanningen in Servische Vojvodina nemen toe, 21 september 2004.

⁴⁸ US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005. Hungarian Human Rights Foundation, Anti-Minority Incidents Continue in Vojvodina, maart 2005 maakt melding van 2 geweldsincidenten tegen leden van etnische minderheden in het eerste kwartaal van 2005 (tot en met 22 maart 2005) en 3 incidenten van vernieling van kerken en grafmonumenten. Niet in alle gevallen wordt aangifte gedaan door het slachtoffer, deels uit angst voor uitbreiding van geweld of represailles. Zie ook EP, Mission d'enquête réalisée par la délégation ad hoc du Parlement européen en Voïvodine et à Belgrade (29-31 janvier 2005), Rapport, 2 maart 2005. Volgens de Raad van Europa, Serbia and Montenegro: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme, SG/Inf(2005)5, 14 maart 2005, zijn de interetnische betrekking in de Vojvodina inmiddels "bevredigend".

⁴⁹ EP, Mission d'enquête réalisée par la délégation ad hoc du Parlement européen en Voïvodine et à Belgrade (29-31 janvier 2005), Rapport, 2 maart 2005.

⁵⁰ Zie bijvoorbeeld IWPR, Vojvodina Hit by Wave of Ethnic Attacks, Balkan Crisis Report No 502, 10 juni 2004.

⁵¹ Volgens Hungarian Human Rights Foundation, Anti-Minority Incidents Continue in Vojvodina, maart 2005, van meer dan 60 gerapporteerde incidenten die in 2004 plaatsvonden, werd in circa 15 gevallen de dader gevonden en vervolgd. Volgens Human Rights Watch, World Report 2005, Serbia and Montenegro, 13 januari 2005, werd in de Vojvodina in

Voor een beschrijving van de situatie in de door etnisch Albanezen bewoonde gebieden in het zuiden van Servië wordt verwezen naar het recente algemeen ambtsbericht Kosovo alsmede paragraaf 3.4.3 van het huidige ambtsbericht. Voor een beschrijving van de situatie in de Sandjak, zie paragraaf 3.4.2.

2.3.1 Politie

Politie en politieke taken behoren tot de bevoegdheden van de lidstaten.

De politie in Servië ressorteert onder het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken. De politie is verantwoordelijk voor binnenlandse veiligheid, grensbewaking en de brandweer. Naast de gewone politie kent Servië een gendarmerie en een bijzondere eenheid die zich richt op de bestrijding van georganiseerde criminaliteit. De Montenegrijnse politie ressorteert evenals in Servië onder het Montenegrijnse ministerie van Binnenlandse Zaken. De democratische controle over de politie is voornamelijk zwak.⁵²

Verschillende bronnen maakten in de verslagperiode melding van gevallen van mishandeling dan wel buitensporig hardhandig optreden van de politie in zowel Servië als Montenegro (zie paragraaf 3.3.7). Daarnaast wordt corruptie binnen de politie als problematisch gezien.

In Zuid-Servië (Presevo vallei) bestaan zogenaamde multi-etnische politieteams. Het betreft geen bijzondere politie-eenheden, maar teams bestaande uit zowel Servische als Albanese agenten, die zijn ondergebracht binnen de reguliere politiestructuren en zijn belast met de reguliere politietaken in de Presevo vallei.⁵³ Vergelijkbare multi-etnische politie-eenheden bestaan tevens in de Sandjak (zowel in Servië als in Montenegro) en in de door Albanezen bewoonde gebieden in Montenegro.⁵⁴

diezelfde periode slechts één persoon daadwerkelijk berecht wegens etnisch gemotiveerde strafbare feiten. Zie tevens BBC News, [Ethnic tensions top Serbia talks](#), 14 september 2004.

⁵² Zie bijvoorbeeld International Crisis Group, [Serbia: Spinning its Wheels](#), 23 mei 2005.

⁵³ Zie bijvoorbeeld Youth Initiative for Human Rights, [Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia](#), 2005.

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld International Crisis Group, [Serbia's Sandzak: Still Forgotten](#), 8 april 2005.

2.3.2 Veiligheidsdiensten

SCG kent momenteel vier verschillende veiligheidsdiensten op het niveau van de statenunie: twee diensten binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken⁵⁵ en twee diensten binnen het ministerie van Defensie.⁵⁶ De minister van Buitenlandse Zaken, respectievelijk de minister van Defensie, zijn verantwoordelijk voor de diensten binnen hun eigen departementen. Alle pogingen om deze diensten te integreren zijn tot op heden om praktische en politieke redenen onsuccesvol gebleken. Daarnaast heeft elk van de lidstaten een eigen inlichtingen- en veiligheidsdienst: het zogenaamde *Security Information Agency* (BIA)⁵⁷ in Servië en het *State Security Agency* in Montenegro. Het BIA is sinds 2002 een afzonderlijk agentschap onder directe controle van de regering en het parlement. De democratische controle over het BIA beperkt zich in de praktijk tot het halfjaarlijks overleggen van rapporten van de directeur van het BIA aan de regering en het parlement. Deze rapporten worden in de praktijk bij acclamatie aangenomen.⁵⁸

2.3.3 Strijdkrachten

Volgens de Grondwet van SCG staan de strijdkrachten van SCG (*Vojska Srbije i Crne Gore*) onder democratische en civiele controle (artikel 54 GwSCG). De Opperste Defensieraad, bestaande uit de presidenten van SCG, Servië en Montenegro, heeft de leiding over de strijdkrachten. Besluiten van de Opperste Defensieraad worden genomen bij consensus (artikel 56 GwSCG). Defensie behoort tot de exclusieve bevoegdheid van de statenunie van SCG, die niet gedeeld wordt met de lidstaten. De marine van SCG is gestationeerd in Montenegro.⁵⁹ Alle andere onderdelen van het leger zijn gestationeerd in Servië.

In november 2004 heeft het parlement van SCG een nieuwe defensiestrategie aanvaard. Dit document bevestigt het doel van SCG om op termijn lid te worden van de NAVO en benadrukt het belang van de in 2003 ingezette hervormingen binnen het leger. Een aanzienlijke verkleining van de totale omvang van de

⁵⁵ De zogenaamde *Information and Documentation Service* (inlichtingendienst) en de *Security Service* (veiligheidsdienst).

⁵⁶ De zogenaamde *Military Intelligence Agency* (militaire inlichtingendienst) en de *Military Security Service* (militaire veiligheidsdienst)

⁵⁷ *Bezbednosno Informativna Agencija*.

⁵⁸ Zie ook Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity*, 2005.

⁵⁹ Volgens de nieuwe hervormingsplannen zou de in Montenegro gestationeerde marine op termijn moeten worden vervangen door een kustwacht; Economist Intelligence Unit, *Serbia and Montenegro, Country Profile 2004*, januari 2005.

strijdkrachten en professionalisering van het leger worden genoemd als de twee belangrijkste punten. De totale mankracht van het leger van SCG bedroeg in maart 2005 circa 65.000 personen. In 2015 zal de totale omvang van het leger circa 25.000 personen (waarvan circa 15.000 beroepsmilitairen) moeten bedragen.⁶⁰ Een aanzienlijke reductie in de omvang van de strijdkrachten is strikt noodzakelijk, alleen al vanwege financiële tekorten.⁶¹ Hoewel zowel Servië als Montenegro van mening zijn dat het leger moet worden verkleind, bestaat tussen de lidstaten geen consensus over de manier waarop de reductie plaats zou moeten vinden.⁶²

De strijdkrachten van SCG vormen een van de instellingen die na de val van het regime van Milosvic nog steeds grotendeels zonder hervormingen zijn blijven voortbestaan.⁶³ De eerste voorzichtige stappen in de richting van veranderingen die in 2003 werden genomen, werden niet consequent doorgezet.⁶⁴ Binnen het leger bestaat geen coherent beleid met betrekking tot de voorgestelde reorganisatie van personeel.⁶⁵ Deze reorganisatie vindt momenteel plaats door middel van afvloeiingsregelingen en vervroegde pensioenregelingen voor de “oude garde”.

De democratische controle over het leger van SCG is vooralsnog zwak.⁶⁶ Weliswaar bestaat binnen het parlement van SCG een parlementaire commissie voor defensie, maar deze commissie is inefficiënt en inhoudelijk zwak.

2.4 Sociaal-economische situatie

Jaren van economisch wanbeleid en gewapende conflicten, gepaard met door de internationale gemeenschap opgelegde sancties, zijn in sociaal-economisch opzicht nog steeds duidelijk zichtbaar in SCG. Na de val van Milosevic heeft de nieuwe Servische regering zich toegelegd op een allesomvattend

⁶⁰ Zie in deze context ook bijvoorbeeld BetaNews, [Serbia-Montenegro to downsize military](#), 30 mei 2005. Volgens Europese Commissie, [Commission Staff Working Paper, Serbia and Montenegro, Stabilisation and Association Report](#), COM92004)206 final, zal de totale omvang van het leger na de reorganisatie tussen 45.000 en 50.000 beroepsmilitairen bedragen.

⁶¹ Zie bijvoorbeeld Gazeta Wyborcza, [Widmo głodu krazy nad serbską armią](#), 15 december 2004.

⁶² De reductie zou voor een deel moeten worden bekostigd uit het zogenaamde *Reform Fund*, een fonds dat voor een belangrijk deel gefinancierd wordt uit de verkoop van legereigendommen (met name onroerend goed). De lidstaten zijn het niet eens over de verdeling van de opbrengsten uit het fonds.

⁶³ Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity](#), 2005.

⁶⁴ Zie bijvoorbeeld International Crisis Group, [Serbia: Spinning its Wheels](#), 23 mei 2005.

⁶⁵ Met name de hogere echelons van het leger van SCG bestaan uit personen die tijdens het regime van Milosevic werden aangesteld.

⁶⁶ Zie bijvoorbeeld International Crisis Group, [Serbia: Spinning its Wheels](#), 23 mei 2005.

hervormingsproces met als aandachtspunten: liberalisering van de handel, privatisering, fiscale hervormingen, hervorming van monetair beleid, hervorming van bankwezen en integratie van de Servische economie in de wereldeconomie.

De inflatie in Servië bedroeg circa 9,4% in 2004.⁶⁷ In hetzelfde jaar groeide het bruto nationaal product (BNP) met circa 6,5% in vergelijking met 2003.⁶⁸ De privatisering van Servische staatbedrijven liep in 2004 verdere vertraging op vanwege interne meningsverschillen binnen de Servische regering. Bovendien heeft de regering aangegeven de privatisering van circa 80 bedrijven te willen onderzoeken.⁶⁹ De werkloosheid in SCG blijft onverminderd hoog, circa 30% in 2004.⁷⁰

Sinds 1998 voert Montenegro een eigen financieel en economisch beleid. De sociaal-economische situatie in Montenegro verschilt in feite niet wezenlijk van die in Servië. De privatisering van Montenegrijnse staatsbedrijven bevindt zich in een verder gevorderd stadium dan in Servië.⁷¹

2.5 Documenten

De volgende documenten gelden als identiteitsdocument:

- identiteitskaart;
- paspoort;
- rijbewijs.

Deze documenten kunnen bij het lokale politiebureau worden aangevraagd. Aan kinderen vanaf 14 jaar kan, met instemming van de ouders of voogden, een identiteitskaart of paspoort worden afgegeven. Kinderen vanaf 16 jaar kunnen deze documenten zelfstandig verkrijgen. Voor het verkrijgen van een rijbewijs geldt een minimumleeftijd van 18 jaar.

In Servië en Montenegro bestaat een algemene legitimatieplicht voor personen die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt.

⁶⁷ Sinds de invoering van de Duitse mark in november 2000 (in 2002 vervangen door de Euro) voert Montenegro in wezen geen actief monetair beleid.

⁶⁸ Economist Intelligence Unit, [Serbia and Montenegro, Country Report January 2005](#) en [Serbia and Montenegro, Country Report February 2005](#); en CIA, [The World Factbook: Serbia and Montenegro](#), (last updated on 21 April 2005).

⁶⁹ Economist Intelligence Unit, [Serbia and Montenegro, Country Profile 2004](#), januari 2005. Het betreft hier (onderdelen) van staatsbedrijven die tegen een (aanzienlijk) te lage prijs werden verkocht.

⁷⁰ Zie <http://www.eur.eu.int> [laatst geraadpleegd op 21 april 2005] en CIA, [The World Factbook, Serbia and Montenegro](#), (last updated on 21 April 2005).

⁷¹ Economist Intelligence Unit, [Serbia and Montenegro, Country Profile 2004](#), januari 2005.

2.6 Staatsburgerschapswetgeving⁷²

2.6.1 Staatsburgerschap in de SFRJ⁷³

Het staatsburgerschap van de SFRJ werd na de Tweede Wereldoorlog op federaal niveau geregeld in een staatsburgerschapswet die op 1 januari 1946 in werking trad. De wet van 1946 werd grondig gewijzigd bij de wet van 17 september 1964, die vervolgens in haar geheel werd vervangen door de staatsburgerschapswet van 24 december 1976.⁷⁴ Deze federale staatsburgerschapswet van 1976 was tot 25 juni 1991, het moment waarop het proces van uiteenvallen van de voormalige SFRJ begon, van toepassing op het hele grondgebied van de SFRJ.

Joegoslavië kende naast het federale staatsburgerschap tevens apart staatsburgerschap⁷⁵ van de deelrepublieken. Het staatsburgerschap van de federatie werd echter als primair beschouwd.⁷⁶ De federale staatsburgerschapswet van 1976 bevatte een aantal collisieregels om conflicten tussen de wetgevingen van de afzonderlijke deelrepublieken te voorkomen.⁷⁷

⁷² In dit ambtsbericht wordt met “staatsburgerschap” de juridische band tussen de staat en individu aangeduid. De SFRJ kende, net als bijvoorbeeld de voormalige Sovjet-Unie, “nationaliteit” als een separaat rechtsfiguur waarmee de etnische afkomst (bijvoorbeeld Servisch of Albanees) werd bedoeld. Het woord “nationaliteit” wordt daarom in dit ambtsbericht niet gebruikt in de context van “staatsburgerschap”.

⁷³ Voorzover niet anders expliciet genoemd, is de informatie in deze paragraaf ontleend aan M. Tratnik, Het nationaliteitsrecht in de Oosteuropese landen: een vergelijkend onderzoek naar de regelingen van verkrijging en verlies van de nationaliteit in de Oosteuropese landen, 1989 en H. Hecker, Jugoslawien und Nachfolgestaaten: Das Staatsangehörigkeitsrecht im Gebiete Jugoslawiens einst und jetzt, *Ausländisches und internationales Recht*, StAZ Nr. 3/1994.

⁷⁴ In werking getreden op 8 januari 1977. Voor een Engelse vertaling van deze wet zie <http://www.unhcr.ch> [laatst geraadpleegd op 3 maart 2005].

⁷⁵ Strikt internationaal-rechtelijk gezien kon alleen het staatsburgerschap van de SFRJ als “volwaardig” staatsburgerschap worden gezien. Aangezien de wetten die in de deelrepublieken van kracht waren, alsmede de invloed van deze wetten op de toekenning van staatsburgerschap na de onafhankelijkheid van de afzonderlijke republieken, wordt in dit ambtsbericht echter ter aanduiding van de juridische band van een individu met een deelrepubliek over ‘staatsburgerschap’ en ‘staatsburger’ gesproken, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld ‘burgerschap’ of ‘burger’.

⁷⁶ Volgens M. Tratnik, Het nationaliteitsrecht in de Oosteuropese landen: een vergelijkend onderzoek naar de regelingen van verkrijging en verlies van de nationaliteit in de Oosteuropese landen, 1989, waren zeer veel staatsburgers van Joegoslavië niet eens op de hoogte van hun deelstaat-staatsburgerschap. De staatsburgers van een deelrepubliek hadden in een andere deelrepubliek dezelfde rechten en plichten als personen die het staatsburgerschap van de andere deelrepubliek bezaten.

⁷⁷ Zie artikel 22 van de federale Staatsburgerschapswet van 1976. Het bezit van meervoudig staatsburgerschap van deelrepublieken was uitgesloten.

2.6.2 Staatsburgerschap en statenopvolging

Hoewel van ondergeschikt belang binnen de rechtsorde van de voormalige SFRJ, werd het staatsburgerschap van deelstaten als het primaire aanknopingspunt gebruikt bij toekenning van staatsburgerschap van de onafhankelijke republieken.⁷⁸

Vanwege het feit dat Slovenië, Kroatië, Bosnië en Herzegovina alsmede Macedonië door secessie onafhankelijk werden, werd het gebied waarop de federale Staatsburgerschapswet van de SFRJ van toepassing bleef, stapsgewijs steeds kleiner en beperkte zich na 3 maart 1992 tot het grondgebied van Servië en Montenegro.⁷⁹

Op 27 april 1992 werd de Federale Republiek Joegoslavië, bestaande uit de deelrepublieken Servië en Montenegro, opgericht. Dit had geen invloed op het staatsburgerschap van de inwoners van beide republieken.⁸⁰ Met ingang van 1 januari 1997 werd de oude federale Staatsburgerschapswet van de SFRJ van 1979 vervangen door een nieuwe federale Staatsburgerschapswet van 16 juli 1996.⁸¹ Overeenkomstig de bepalingen van deze wet werden alle staatsburgers van de voormalige SFRJ die op 27 april 1992 tevens het staatsburgerschap van Servië dan wel van Montenegro bezaten, erkend als staatsburgers van de FRJ. Erkende vluchtelingen afkomstig uit andere deelrepublieken van de voormalige SFRJ die

⁷⁸ Op grond van de nieuwe Staatsburgerschapswetten van Slovenië, Kroatië, Bosnië en Herzegovina, en Macedonië werd eenieder die het staatsburgerschap van de betreffende SFRJ-deelrepubliek bezat van rechtswege staatsburger op het tijdstip van de onafhankelijkheidsverklaring. Automatische verkrijgen op deze wijze strekte zich tevens uit tot personen die op dat moment in het buitenland verbleven (met inbegrip van andere deelrepublieken van de voormalige SFRJ).

⁷⁹ Op 3 maart 1992 heeft Bosnië en Herzegovina zich als laatste republiek van de voormalige SFRJ onafhankelijk verklaard.

⁸⁰ Op zowel federaal als nationaal niveau bleven de oude wetten van kracht, respectievelijk de Staatsburgerschapswet van de SFRJ van 1976, de Staatsburgerschapswet van Servië van 1979 en de Staatsburgerschapswet van Montenegro van 1975. Met ingang van 17 november 1999 werd de laatstgenoemde wet van Montenegro vervangen door een nieuwe regeling; voor een Engelse vertaling van de Montenegrijnse Staatsburgerschapswet van 1999 zie <http://www.unhcr.ch> of <http://www.legislationline.org> [laatst geraadpleegd op 1 maart 2005].

⁸¹ Deze wet werd met ingang van 2 maart 2001 gewijzigd door de wet van 27 februari 2001. Voor een Engelse vertaling van beide wetten zie www.unhcr.ch [laatst geraadpleegd op 14 februari 2005]. Ook de wet van 1996 bevatte, in artikel 27, een aantal collisieregels met betrekking tot staatsburgerschap van de afzonderlijke republieken. Op grond van de Resolutie inzake niet-erkenning van federale besluiten erkende Montenegro de genoemde wijzigingswet van 2001 niet; IDP Interagency Working Group, *Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice*, oktober 2004.

zich op 27 april 1992 op het grondgebied van de FRJ bevonden, konden op eigen verzoek het staatsburgerschap van de FRJ verkrijgen.⁸²

2.6.3 Staatsburgerschap in SCG

Staatsburgerschap van de statenunie van SCG

Op grond van de Grondwet van SCG (artikel 17 GwSCG) behoren alle aangelegenheden inzake staatsburgerschap niet tot de bevoegdheid van de statenunie van SCG, maar tot de bevoegdheid van de afzonderlijke lidstaten. Alle staatsburgers van Servië dan wel van Montenegro bezitten, als afgeleide van het bezit van het staatsburgerschap van een van de lidstaten, tevens het staatsburgerschap van de statenunie (artikel 7 GwSCG). Het is niet mogelijk om alleen het staatsburgerschap van een van de lidstaten zonder het staatsburgerschap van de statenunie van SCG, dan wel omgekeerd, te bezitten.

Staatsburgerschap van Servië

Het staatsburgerschap van Servië is geregeld in de Staatsburgerschapswet van 2004, die op 19 februari 2005 in werking is getreden. Deze wet vervangt de oude Staatsburgerschapswet van Servië van 1979 en stelt de federale Staatsburgerschapswet van de FRJ van 1996 definitief buiten werking. Op grond van de nieuwe wet behouden alle personen die op grond van de voorgaande regelingen het staatsburgerschap van Servië hebben verkregen, hun status.

Staatsburgerschap van Montenegro

Het staatsburgerschap van Montenegro is geregeld in de eerder genoemde Staatsburgerschapswet van 1999. Deze wet zal naar alle waarschijnlijkheid binnenkort worden vervangen.⁸³ Sinds maart 2001 neemt het Montenegrijnse ministerie van Binnenlandse Zaken geen verzoeken om naturalisatie in behandeling.⁸⁴

⁸² Door erkenning als staatsburger van de FRJ verkreeg betrokkene tevens het staatsburgerschap van de deelrepubliek (Servië dan wel Montenegro) waar hij op dat moment woonde. Vluchtelingen die na 27 april 1992 naar Servië of Montenegro waren gevlucht, kwamen niet in aanmerking voor deze regeling. Zij konden alsnog het staatsburgerschap van de FRJ verkrijgen op grond van artikel 48 van de Staatsburgerschapswet van de FRJ van 1996. Zie ook Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2003, 2004.

⁸³ In februari 2005 werd een wetsvoorstel voor een nieuwe Staatsburgerschapswet gepresenteerd.

⁸⁴ Volgens IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004, werd de Montenegrijnse Staatsburgerschapswet van 1999 in de praktijk nooit geïmplementeerd. De federale Staatsburgerschapswet van 1996 werd in 2001 verder geamendeerd zonder

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen en protocollen

SCG, de staatkundige opvolger van de FRJ,⁸⁵ is partij bij, onder andere, de volgende verdragen:

- Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (inclusief de bijbehorende Protocollen);
- Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten;
- Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten;
- Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Rassendiscriminatie;
- Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen (inclusief het Facultatief Protocol);
- Verdrag inzake de Politieke Rechten van Vrouwen;
- Verdrag inzake de Rechten van het Kind (inclusief het Facultatief Protocol inzake de Betrokkenheid van Kinderen bij Gewapende Conflicten en het Facultatief Protocol inzake de Verkoop van Kinderen, Kinderprostitutie en Kinderpornografie);
- Verdrag inzake de Voorkoming en Bestrafing van Genocide;
- Verdrag tegen Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing;
- Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen (inclusief het Protocol betreffende de Status van Vluchtelingen);
- Kaderverdrag inzake Bescherming van Nationale Minderheden;
- Verdrag betreffende de Status van Staatlozen;
- Protocol tegen de Smokkel van Migranten over Land, over Zee en door de Lucht, tot aanvulling van het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Grensoverschrijdende Georganiseerde Misdad;
- Protocol inzake de Voorkoming, Bestrijding en Bestrafing van Mensenhandel, in het bijzonder Vrouwenhandel en Kinderhandel, tot aanvulling van het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Grensoverschrijdende Georganiseerde Misdad;
- Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof.

SCG is tevens lid van de Raad van Europa.

medewerking van Montenegro. Het Montenegrijnse ministerie van Binnenlandse Zaken hield daarom op met de implementatie van deze wet in Montenegro.

⁸⁵ Zie artikel 63 GwSCG. De statunnie SCG heeft de internationale verplichtingen van de FRJ overgenomen.

Internationaal-rechtelijke bepalingen aangaande mensen- en minderhedenrechten hebben directe werking binnen de interne rechtsorde en prevaleren boven de wetten van zowel SCG als de afzonderlijke lidstaten (artikel 10 juncto artikel 16 GwSCG en artikel 7 van het Handvest van Mensen- en Minderhedenrechten en Elementaire Vrijheden, afgekort Hv).

3.1.2 Nationale wetgeving

Statununie

Bescherming van mensenrechten is een van de doelstellingen van de statununie.⁸⁶ Het Handvest van de Mensen- en Minderhedenrechten en Elementaire Vrijheden (hierna kortheidshalve ook wel “Handvest” genoemd, afgekort Hv), dat, hoewel in een separaat document verrat, een integraal onderdeel vormt van de Grondwet van SCG (artikel 8 GwSCG), noemt de mensenrechten en vrijheden die in SCG worden beschermd.

Het Handvest weerspiegelt de internationaal erkende mensenrechtennormen en voorziet niet alleen in de klassieke burger- en politieke rechten, maar ook in economische, sociale en culturele rechten. Tevens noemt het Handvest specifieke rechten van etnische minderheden.

Lidstaten

Volgens de Grondwet van SCG zijn de lidstaten verantwoordelijk voor de implementatie van de mensenrechtelijke bepalingen van het Handvest. De unie vervult hierbij een toezichhoudende rol. Tevens dient de unie te voorzien in de bescherming van mensenrechten indien deze bescherming in de lidstaten niet wordt geboden (artikel 9 GwSCG). Bescherming van mensenrechten – zowel burger- en politieke rechten als economische en sociale rechten – is tevens vastgelegd in de afzonderlijke grondwetten van de lidstaten.⁸⁷

Hierbij dient voor alle duidelijkheid tevens te worden opgemerkt dat niet alle federale wetten, ook indien zij mensenrechtelijke bepalingen bevatten, door Montenegro worden erkend. In 2000 heeft het parlement van Montenegro de zogenaamde “Resolutie inzake niet-erkenning van federale besluiten” aangenomen, op grond waarvan alle wetten, besluiten en rechterlijke uitspraken die zonder deelname van vertegenwoordigers uit Montenegro tot stand zijn gekomen, door Montenegro niet worden erkend of geïmplementeerd.⁸⁸ Daarom

⁸⁶ Artikel 3 van de Grondwet van SCG.

⁸⁷ Zie hoofdstuk II GwS en hoofdstuk II GwM.

⁸⁸ IDP Interagency Working Group, *Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice*, oktober 2004.

dient altijd per geval te worden bekeken of een bepaalde federale wet of besluit ook in Montenegro van toepassing is.

3.2 Toezicht

De rechterlijke macht is zowel in Servië als in Montenegro belast met het toezicht houden op de naleving van mensenrechtennormen door de staat en al zijn organen en instellingen alsmede medeburgers. Personen wier mensenrechten zijn geschonden kunnen zich zowel in Servië als in Montenegro, in zowel een burgerlijke als strafprocedure, wenden tot de rechter (artikel 9 Hv, artikel 12 GwS en artikel 17 GwM). Indien er geen redresmogelijkheden bestaan, kan in Montenegro een constitutioneel beroep bij het constitutioneel gerechtshof van Montenegro worden ingediend.⁸⁹

Indien bij wet geen redresmogelijkheid is voorzien, is het Hof van SCG bevoegd (artikel 46 GwSCG).

Servië heeft geen Ombudspersoon.⁹⁰ Montenegro, daarentegen, heeft een Ombudspersoon sinds oktober 2003.

In heel SCG zijn talrijke niet-gouvernementele organisaties en advocatenkantoren actief, die rechtshulp bieden aan personen wier mensenrechten (zouden) zijn geschonden. Deze organisaties rapporteren en publiceren regelmatig over (bepaalde aspecten) van de mensenrechtensituatie in SCG.⁹¹ Deze organisaties kunnen zonder belemmeringen hun activiteiten ontplooiën.⁹²

De volgende internationale instellingen en organisaties zijn vertegenwoordigd in SCG:

⁸⁹ Volgens vaste jurisprudentie van het Montenegrijnse constitutioneel hof is constitutioneel beroep alleen mogelijk indien bij wet geen redresmogelijkheden zijn voorzien, en niet nadat alle andere redresmogelijkheden zijn aangewend; Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2003, 2004.

⁹⁰ In december 2002 werd in de Vojvodina de instelling van Ombudspersoon voor de provincie gecreëerd.

⁹¹ Enkele voorbeelden van dergelijke organisaties zijn: Center for Anti-War Action; Humanitarian Law Center; Youth Initiative for Human Rights; Helsinki Committee for Human Rights in Serbia; YUCOM Lawyers' Committee for Human Rights; European Bureau for Conscientious Objection; of Belgrade Centre for Human Rights.

⁹² Zie echter Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity, 2005, waarin melding wordt gemaakt van (incidenten van) aanvallen op en mishandeling van personen die betrokken zijn bij de activiteiten van NGO's. Zie tevens Youth Initiative for Human Rights, Glorification of crimes at the Law School in Belgrade, 20 mei 2005 en BetaNews, Radicals, Socialists, Democratic Party of Serbia accuse NGOs of leading anti-Serb campaign, 27 juni 2005.

- de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN (UNHCHR);
- OVSE;
- Raad van Europa;
- European Union Monitoring Mission (EUMM).

Deze instellingen houden toezicht op de naleving van mensenrechten door SCG en rapporteren met enige regelmaat hieromtrent. Tevens bieden zij bijstand en expertise op het gebied van mensenrechten en democratisering aan zowel de federale en nationale autoriteiten, als belanghebbende groepen, organisaties en individuen. Deze organisaties kunnen zonder belemmeringen hun activiteiten ontplooiën.

3.3 Naleving en schendingen

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

De vrijheid van meningsuiting wordt zowel in het Handvest (artikel 29 Hv) als in de grondwetten van beide lidstaten (artikel 45 GwS en artikelen 34 en 38 GwM) gewaarborgd. In alle Grondwetten wordt tevens de persvrijheid expliciet genoemd (artikel 30 Hv, artikel 46 GwS en artikel 35 GwM).⁹³ In de praktijk wordt de vrijheid van meningsuiting gerespecteerd.

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

Vrijheid van vereniging

De vrijheid van vereniging – inclusief politieke, vakbonds- en andere vormen van vereniging – wordt in het Handvest (artikel 32 Hv) gewaarborgd.⁹⁴ In de praktijk wordt de vrijheid van vereniging gerespecteerd.⁹⁵

In aparte wetgeving is de vrijheid van vereniging als volgt nader uitgewerkt:

- voor organisaties (met inbegrip van politieke partijen en vakbonden) die actief zijn op het gehele grondgebied van SCG: de federale Wet inzake de Vereniging van Burgers in Verenigingen, Sociale Organisaties en Politieke Organisaties (een SFRJ-wet uit 1990, laatst gewijzigd in 2000);

⁹³ Zie tevens artikel 37 GwM (verbod op censuur).

⁹⁴ Het recht van vereniging wordt in de Grondwet van Montenegro (artikel 40) beschermd. Vrijheid van vereniging wordt niet expliciet in de Grondwet van Servië genoemd. De vrijheid van vereniging is in aparte wetten voor bijzondere soorten verenigingen nader uitgewerkt.

⁹⁵ Zie bijvoorbeeld US Department of State, [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005 en Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2003, 2004](#).

- voor organisaties en verenigingen die slechts in Servië actief zijn: Wet inzake Politieke Organisaties (uit 1990, laatst gewijzigd in 1994); Wet inzake Sociale Organisaties en Burgerverenigingen (uit 1984, laatst gewijzigd in 1994); Regels inzake de Opname van Vakbonden in het Register (uit 1997, laatst gewijzigd in 2001);
- voor organisaties en verenigingen die slechts in Montenegro actief zijn: Wet inzake Niet-Gouvernementele Organisaties (uit 1999, laatst gewijzigd in 2002); Wet inzake Politieke Partijen (uit 2004); Wet inzake Burgerverenigingen (uit 1990, laatst gewijzigd in 1999); Decreet inzake Registratie van Vakbonden (uit 1991); en Regels inzake het Register van Politieke Organisaties (uit 1990).⁹⁶

Vrijheid van vergadering

De vrijheid van vreedzame vergadering wordt zowel in het Handvest (artikel 31 Hv) als in de Grondwetten van beide lidstaten (artikel 43 GwS en artikel 39 GwM) gewaarborgd. Voor demonstraties hoeft geen toestemming te worden gevraagd, maar deze dienen wel bij de autoriteiten te worden aangemeld. In de praktijk wordt de vrijheid van vergadering gerespecteerd.⁹⁷

In aparte wetgeving wordt het recht van vergadering nader uitgewerkt: Servische Wet inzake Vergaderingen van Burgers (uit 1992, laatst gewijzigd in 2002) en Montenegrijnse Wet inzake Openbare Bijeenkomsten (uit 1992, laatst gewijzigd in 1994).⁹⁸

3.3.3 Vrijheid van godsdienst en overtuiging

De vrijheid van godsdienst en overtuiging wordt zowel in het Handvest (artikel 26 Hv) als in de Grondwetten van beide lidstaten (artikel 41 GwS en artikel 34 GwM) gewaarborgd. In de praktijk wordt de vrijheid van godsdienst en overtuiging gerespecteerd.⁹⁹

De scheiding van kerk en staat behoort tot een van de grondwettelijke beginselen van SCG. Religieuze gemeenschappen zijn vrij om hun geloof uit te oefenen en

⁹⁶ Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2004](#), 2005.

⁹⁷ Zie bijvoorbeeld US Department of State, [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005 en Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2003](#), 2005.

⁹⁸ Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2004](#), 2005.

⁹⁹ US Department of State, [Serbia and Montenegro, International Religious Freedom Report 2004](#), 15 september 2004; en [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005.

hun interne zaken te beheren zoals zij dat willen. Zij kunnen religieuze scholen en charitatieve organisaties oprichten.

In SCG bestaan vele godsdiensten naast elkaar, waaronder het orthodoxe christendom (circa 70% van de bevolking van SCG;¹⁰⁰ Servisch-orthodox en Montenegrijns-orthodox, doorgaans beleden door etnische Serviërs en Montenegrijnen alsmede een deel van de Roma), het katholicisme (circa 4% van de bevolking van SCG; etnisch Kroaten, Slovenen en Hongaren alsmede een deel van de etnisch Albanezen en Roma), het protestantisme¹⁰¹ en de islam (circa 21% van de bevolking van SCG;¹⁰² etnisch Albanezen en Slavische moslims alsmede een deel van de Roma). Religie en etniciteit zijn in SCG nauw met elkaar verbonden.¹⁰³

In SCG bestaat geen registratieplicht met betrekking tot religieuze groepen of gemeenschappen. Registratie bij het ministerie van Binnenlandse Zaken van de afzonderlijke lidstaten is wel vereist indien de groep of gemeenschap als een rechtspersoon erkend wil worden. In de praktijk doen zich geen problemen voor met betrekking tot registratie.¹⁰⁴

In Servië werd in 2001 godsdienstonderwijs op basis- en middelbare schoolniveau geïntroduceerd.¹⁰⁵ Leerlingen kunnen uit een zevental zogenaamde “traditionele religies” kiezen¹⁰⁶ dan wel als alternatief het vak maatschappijleer volgen.

¹⁰⁰ Volgens CIA, [The World Factbook, Serbia and Montenegro](#), (last updated on 21 April 2005) is circa 65% van de bevolking van Servië orthodox-christelijk.

¹⁰¹ In SCG zijn, onder andere, de volgende protestantse kerken vertegenwoordigd: Adventisten, Baptisten, *Reformed Christians*, *Evangelical Christians*, Evangelische Methodisten, Jehova's getuigen, *Church of Christ*, Pinksterkerk, *Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*; US Department of State, [Serbia and Montenegro, International Religious Freedom Report 2004](#), 15 september 2004.

¹⁰² Volgens CIA, Volgens CIA, [The World Factbook, Serbia and Montenegro](#), (last updated on 21 April 2005) is circa 19% van de bevolking van Servië islamitisch.

¹⁰³ US Department of State, [Serbia and Montenegro, International Religious Freedom Report 2004](#), 15 september 2004.

¹⁰⁴ US Department of State, [Serbia and Montenegro, International Religious Freedom Report 2004](#), 15 september 2004; en [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005.

¹⁰⁵ Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2004](#), 2005. Godsdienstonderwijs werd geïntroduceerd op grond van het Decreet op het Organiseren en Voeren van Godsdienstonderwijs. Volgens het Servische Constitutioneel Hof tast het decreet de scheiding tussen staat en kerk niet aan; zie in deze context tevens paragraaf 3.3 van het algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) van 2004.

¹⁰⁶ Servisch-orthodoxe kerk, islam, Rooms-katholieke kerk, Slowaaks-evangelische kerk, judaïsme, hervormde christelijke kerk en evangelische christelijke kerk.

De Montenegrijns-orthodoxe kerk wordt, naar kerkelijk recht, niet als een aparte entiteit erkend,¹⁰⁷ maar wordt gezien als een onderdeel van de Servisch-orthodoxe kerk. De spanning tussen beide kerken – die zich in wederzijdse pesterijen en beschuldigingen tussen de aanhangers van beide kerken manifesteert¹⁰⁸ – blijft voortbestaan, niet alleen vanwege de dogmatische verschillen maar ook omdat er onenigheid bestaat over de verdeling van eigendommen.¹⁰⁹ Daarnaast wil de Montenegrijns-orthodoxe kerk een onafhankelijk Montenegro, terwijl de Servisch-orthodoxe kerk voorstander is van de huidige statununie. Beide kerken dragen actief hun politieke voorkeur uit.¹¹⁰

De Servisch-orthodoxe kerk speelt in Servië een zeer belangrijke (politieke) rol, zowel in het openbaar als achter de coulissen. De kerk heeft nooit afstand genomen van personen die veroordeeld dan wel aangeklaagd zijn voor de misdaden begaan tijdens de oorlogen in de jaren 90.¹¹¹ Integendeel, zij presenteert deze personen als nationale helden dan wel, in geval van personen die aan het Joegoslavië-Tribunaal in Den Haag zijn uitgeleverd, als martelaren.¹¹²

De in de vorige verslagperiode voorgestelde Servische ontwerpwet inzake teruggave van kerkeigendommen is tot op heden niet in werking getreden. Ook in Montenegro werd in de verslagperiode geen voortgang geboekt met betrekking tot de teruggave van kerkeigendommen.¹¹³

¹⁰⁷ De Montenegrijns-orthodoxe kerk is in 1920 officieel ingelijfd bij de Servisch-orthodoxe kerk.

¹⁰⁸ In de verslagperiode hebben geen geweldsincidenten tussen de aanhangers van beide kerken plaatsgevonden.

¹⁰⁹ Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity](#), 2005. US Department of State, [Serbia and Montenegro. International Religious Freedom Report 2004](#), 15 september 2004; en [Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005.

¹¹⁰ Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity](#), 2005.

¹¹¹ De Servisch-orthodoxe kerk heeft op 10 juni 2005, naar aanleiding van de openbaring van beelden van moord op zes mannen door Servische paramilitaire groepen, haar afkeur uitgesproken en de moord veroordeeld; BetaNews, [Serbian Orthodox Church condemns murder of Srebrenica Bosniaks](#), 13 juni 2005.

¹¹² Zie bijvoorbeeld Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity](#), 2005.

¹¹³ US Department of State, [Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005. Na de Tweede Wereldoorlog werden de eigendommen van de kerk genationaliseerd.

3.3.4 Bewegingsvrijheid

Zowel het Handvest (artikel 37 Hv) als de Grondwetten van beide lidstaten (artikel 17 GwS en artikel 28 GwM) garanderen bewegingsvrijheid. Beperkingen op de bewegingsvrijheid die in de Grondwetten worden genoemd, zijn in overeenstemming met internationale normen. In de praktijk wordt de bewegingsvrijheid gerespecteerd.¹¹⁴

De Grondwet van SCG vermeldt dat de unie een gemeenschappelijke markt heeft, die gebaseerd is op vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal (artikelen 12 en 13 GwSCG). Staatsburgers van een lidstaat hebben in de andere lidstaat dezelfde rechten en plichten als eigen staatsburgers, met uitzondering van actief en passief kiesrecht (artikel 7 GwSCG).¹¹⁵

3.3.5 Rechtsgang

De Grondwetten van beide lidstaten voorzien in een autonome en onafhankelijke rechterlijke macht (artikel 96 GwS en artikel 100 GwM) en onderschrijven het principe van de scheiding der machten (artikel 9 GwS en artikel 5 GwM). Zowel het Handvest als de Grondwetten van beide lidstaten bevatten een aantal basisprincipes aangaande een eerlijke rechtsgang.

Over het algemeen worden de beginselen van eerlijke rechtsgang zowel in Servië als in Montenegro gerespecteerd. De rechterlijke macht in beide lidstaten wordt echter nog steeds geconfronteerd met grote achterstanden en gebrekkige middelen en faciliteiten. Corruptie binnen de rechterlijke macht, zowel in Servië als in Montenegro, blijft een probleem. Daarnaast is er sprake van (pogingen tot) beïnvloeding van de rechterlijke macht door de politiek.¹¹⁶ De gebrekkige samenwerking tussen de politie en het openbaar ministerie kan in deze context als

¹¹⁴ US Department of State, *Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004*, 28 februari 2005.

¹¹⁵ Voor de specifieke situatie van binnenlands ontheemde Kosovaren in de overige delen van Servië en Montenegro wordt verwezen naar paragraaf 4.2 van dit ambtsbericht. Zie tevens algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

¹¹⁶ Zie bijvoorbeeld IWPR, *Montenegro: No Longer Fit to Judge?*, Balkan Crisis Report No 507, 15 juli 2004; Human Rights Committee, *Concluding Observations of the Human Rights Committee*, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004; en Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005*; en International Crisis Group, *Serbia: Spinning its Wheels*, 23 mei 2005.

problematisch worden genoemd.¹¹⁷ Zowel Servië als Montenegro kent een getuigenbeschermingsysteem. In de praktijk laat dit systeem te wensen over.¹¹⁸

De districtsrechtbank Belgrado is exclusief bevoegd met betrekking tot alle oorlogsmisdaden in Servië. In 2003 werd binnen de districtsrechtbank Belgrado een bijzondere kamer voor oorlogsmisdaden opgericht. Daarnaast bestaat in Servië een bijzondere openbare aanklager die uitsluitend belast is met de vervolging van oorlogsmisdaden. De districtsrechtbank Belgrado is momenteel belast met de berechting van één zaak (de zogenaamde Ovcara-zaak).¹¹⁹ In de verslagperiode vonden in Montenegro geen processen plaats wegens oorlogsmisdaden.¹²⁰

3.3.6 Arrestaties en detenties

Het recht op persoonlijke vrijheid wordt door het Handvest (artikel 14 Hv) en door de Grondwetten (artikel 15 GwS en artikel 22 GwM) van beide lidstaten gewaarborgd. Arrestatie en detentie is alleen mogelijk indien het in overeenstemming met de geldende wettelijke bepalingen plaatsvindt. Het recht op persoonlijke vrijheid wordt in de praktijk gerespecteerd.¹²¹ Aangehouden personen kunnen een beroep doen op een aantal rechten, zoals bijvoorbeeld het recht om geïnformeerd te worden omtrent de redenen van de aanhouding, het zwijgrecht en het recht op juridische bijstand. Zij dienen tevens binnen 48 uur na aanhouding

¹¹⁷ US Department of State, *Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004*, 28 februari 2005.

¹¹⁸ Volgens Human Rights Watch, *Justice at Risk, War Crimes Trials in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Serbia and Montenegro*, oktober 2004, is de gebrekkige getuigenbescherming voor een deel te wijten aan gebrek aan middelen. Zie ook Human Rights Watch, *World Report 2005, Serbia and Montenegro*, 13 januari 2005; Human Rights Committee, *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro*, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004; en Raad van Europa, *Serbia and Montenegro: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme*, SG/Inf(2005)5, 14 maart 2005.

¹¹⁹ Zie Human Rights Watch, *Justice at Risk, War Crimes Trials in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Serbia and Montenegro*, oktober 2004. Het proces betreft 18 personen die verdacht worden van deelname in 1991 aan de executie van circa 200 Kroatische krijgsgevangenen en burgers in Ovcara (bij Vukovar). Het proces werd geopend in maart 2004. Zie tevens Human Rights Watch, *World Report 2005, Serbia and Montenegro*, 13 januari 2005.

¹²⁰ US Department of State, *Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004*, 28 februari 2005.

¹²¹ US Department of State, *Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004*, 28 februari 2005.

aan de rechter te worden voorgeleid en anders in vrijheid te worden gesteld.¹²²
Deze waarborgen worden in de praktijk gerespecteerd.¹²³

Ten aanzien van de omstandigheden in de gevangenissen en andere detentiecentra kan worden opgemerkt dat deze over het algemeen aan de internationale normen voldoen. De omstandigheden kunnen echter sterk variëren, afhankelijk van de gevangenis of het detentiecentrum.¹²⁴ Er is wel sprake van klachten over pesterijen en mishandelingen door medege-detineerden. Gedetineerde mannen en vrouwen worden gescheiden ondergebracht; dit geldt ook voor veroordeelden en personen in voorarrest. Gedetineerde meerderjarigen en minderjarigen worden niet in alle gevallen gescheiden ondergebracht.¹²⁵

3.3.7 Mishandeling en foltering

Zowel het Handvest (artikel 12 Hv) als de Grondwetten van beide lidstaten (artikel 26 GwS en artikel 20 en 24 GwM) verbieden foltering alsmede alle vormen van onmenselijke of vernederende behandeling. In SCG is ook geen sprake van systematische foltering of mishandeling door de overheid of niet-statelijke actoren. Wel zijn in de verslagperiode, zowel in Servië als in Montenegro, gevallen bekend van mishandeling door dan wel buitensporig hardhandig optreden van de politie. In 2004 werd, in vergelijking met 2003, een daling in het aantal dergelijke gevallen gesignaleerd.¹²⁶ In veel van deze gevallen betrof het Roma.¹²⁷ In de

¹²² Zie artikelen 14 tot en met 16 Hv.

¹²³ US Department of State, [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005. Zie tevens Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005](#), waarin melding wordt gemaakt van enkele (kleine) schendingen, met name in het kader van de “Operatie Sabel” (zie tevens paragraaf 3.3.7).

¹²⁴ Volgens Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005](#) en Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity](#), 2005, zijn de gevangenissen in SCG over het algemeen overbevolkt. Tevens maakt Belgrade Centre for Human Rights melding van gebrekkige hygiëne en gezondheidszorg in de gevangenissen.

¹²⁵ US Department of State, [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005.

¹²⁶ Zie bijvoorbeeld US Department of State, [Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005; Humanitarian Law Center, [Police Abuse in Montenegro](#), 4 juni 2004, en [Request For Investigation Into Two Police Officers](#), 25 november 2004, en [Call For Investigation Into Allegations of Police Abuse](#), 28 februari 2005; en Amnesty International, [Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe](#), EUR 70/005/2005, 22 maart 2005; [Europe and Central Asia, Summary of Amnesty International’s Concerns in the Region, January – June 2004, Serbia and Montenegro](#), EUR 01/005/2004, 1 september 2004; en [Serbia and Montenegro, Covering events from January – December 2004, 2005](#). Volgens

verslagperiode werden verschillende keren politiefunctionarissen door de rechter veroordeeld wegens mishandeling.¹²⁸

Tijdens de zogenaamde “Operatie Sabel” in Servië werd door verschillende NGO’s melding gemaakt van gevallen van mishandeling door de politie van aangehouden personen.¹²⁹ In april 2004 gaf de minister van Binnenlandse Zaken van Servië dit ook toe. In een uitspraak van 8 juli 2004 bevestigde het Constitutioneel Gerechtshof van Servië dat er tijdens de “Operatie Sabel” sprake was van mishandeling van aangehouden personen door de politie en beval de staat om aan de slachtoffers compensatie te betalen.¹³⁰ Op 1 maart 2005 heeft de Servische parlementaire commissie voor Defensie en Veiligheid besloten een onderzoek in te stellen naar de (vermeende) schendingen van mensenrechten die tijdens de “Operatie Sabel” zijn begaan.¹³¹

127 Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004 was er sprake van een daling van dergelijke incidenten jegens de Roma.
Zie <http://www.errc.org> [laatst geraadpleegd op 23 maart 2005]. Op 20 november 2004 stelde het *UN Committee against Torture* SCG in gebreke met betrekking tot naleving van het Verdrag tegen foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing in verband met een incident uit 1999 waarbij een Roma hardhandig door de politie werd aangepakt; zie Amnesty International, Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005 en Humanitarian Law Center, United Nations Committee against Torture Grants Redress to a Romani Man Abused in Police Custody in Serbia and Montenegro, 9 december 2004.

128 Zie bijvoorbeeld Humanitarian Law Center, Policemen Convicted For Abuse, 24 juni 2004 en Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005.

129 Voor meer informatie over “Operatie Sabel” wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) van maart 2004. Zie in deze context ook IWPR, Victims of Police Brutality Wait for Justice, Balkan Crisis Report No 540, 2 februari 2005.

130 Zie Amnesty International, Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005; en Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004. Ook andere rechtbanken hebben deze uitspraak gevolgd, zie bijvoorbeeld Humanitarian Law Center, Compensation for Human Rights Violations in Police Operation Saber, 9 november 2004;

131 Amnesty International, Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005. Dezerzijds is nog niets bekend over de uitkomst van dit onderzoek.

3.3.8 Verdwijningen

In de verslagperiode hebben voorzover bekend noch in Servië noch in Montenegro politieke verdwijningen plaatsgevonden.¹³²

De erfenis van de gewapende conflicten in de jaren 90 en de Kosovo-crisis speelt nog steeds een belangrijke rol. Enerzijds staan in SCG nog circa 3.300 personen als vermist geregistreerd.¹³³ Anderzijds wordt vermoed dat (de lichamen van) enkele duizenden andere vermisten zich nog steeds in SCG – en met name in Servië – bevinden.¹³⁴ De Servische regering werkt samen met internationale organisaties (waaronder de *International Commission on Missing Persons*)¹³⁵ op het gebied van onderzoek naar massagraven en het vaststellen van de identiteit van slachtoffer.¹³⁶

3.3.9 Buitengerechtelijke executies en moorden

Buitengerechtelijke executies en moorden gepleegd door of in opdracht van de autoriteiten komen in SCG niet voor.¹³⁷

¹³² US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights – 2004, 28 februari 2005.

¹³³ Volgens het ministerie van Mensen- en Minderhedenrechten van SCG, Departement voor humanitaire zaken en vermiste personen staan circa 645 staatsburgers van SCG (waarvan circa 520 personen in Kroatië en circa 125 personen in Bosnië-Herzegovina) en 2.700 etnische Serviërs uit Kroatië, wier families in de loop der jaren tot staatsburger van Servië zijn genaturaliseerd, als vermist geregistreerd; zie <http://www.humanrights.gov.yu> [laatst geraadpleegd op 9 mei 2005].

¹³⁴ Zie bijvoorbeeld: Humanitarian Law Center, Members of the State Security took part in the destruction of evidence of the war crimes in Kosovo, 23 december 2004, en Dealing with the Past: ‘Serbia is Sleeping on Bodies’, HLC Newsletter No. 7, 8 februari 2005, en NGOs call for commission of inquiry into mass graves and burning of bodies, 16 februari 2005; en Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005.

¹³⁵ Zie <http://www.ic-mp.org> [laatst geraadpleegd op 24 maart 2005].

¹³⁶ US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights – 2004, 28 februari 2005.

¹³⁷ US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights – 2004, 28 februari 2005. Amnesty International, Serbia and Montenegro, Covering events from January – December 2004, 2005 maakt daarentegen melding van twee incidenten die als een buitengerechtelijke executie zouden kunnen worden gezien, namelijk een schietincident met twee dodelijke slachtoffers in oktober 2004 (het zogenaamde *Topcider*-incident) en de moord op Dusko Jovanovic, de hoofdredacteur van de Montenegrijnse krant *Dan* in mei 2004. Deze gevallen worden door andere geraadpleegde bronnen echter niet aangemerkt als buitengerechtelijke executies.

3.3.10 Doodstraf

De doodstraf kan noch in Servië noch in Montenegro worden opgelegd.¹³⁸ De maximale strafmaat is 40 jaar gevangenisstraf voor zeer ernstige misdrijven.

3.3.11 Mensensmokkel en mensenhandel¹³⁹

Het Handvest verbiedt mensenhandel alsmede alle vormen van lijfeigenschap en gedwongen arbeid (artikel 13 Hv).

Binnen de mensensmokkel- en mensenhandelnetwerken fungeert SCG voornamelijk als een land van transit, en in mindere mate als een land van bestemming of oorsprong.¹⁴⁰ Mensenhandel is verboden en strafbaar, zowel in Servië als in Montenegro.¹⁴¹ Slachtoffers van mensenhandel – in de meeste gevallen betreft het vrouwen¹⁴² die gedwongen in de prostitutie werken¹⁴³ –

¹³⁸ Volgens artikel 11 Hv kan de doodstraf niet worden opgelegd in SCG. Omdat de Grondwetten van beide republieken nog steeds niet aangepast zijn conform de Grondwet van SCG, vermelden zij (artikel 14 GwS en artikel 21 GwM) dat het opleggen van de doodstraf wel mogelijk is. Deze vorm van straf komt echter niet meer voor in het Wetboek van Strafrecht van zowel Servië als Montenegro.

¹³⁹ US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005, en Victimology Society in Serbia / OVSE, Trafficking in People in Serbia, 2004.

¹⁴⁰ Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004. Volgens The Economist, Serbia's borders: Frontier crossing, 1 januari 2005, fungeert Servië voor illegale migranten als transitland op weg naar West-Europa. Volgens Amnesty International, Europe and Central Asia, Summary of Amnesty International's Concerns in the Region, January – June 2004, Serbia and Montenegro, EUR 01/005/2004, 1 september 2004 fungeert SCG binnen de mensenhandelnetwerken als een land van zowel transit als herkomst en bestemming. Er bestaan geen officiële en/of betrouwbare statistieken over de precieze omvang van mensenhandel in SCG; Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005.

¹⁴¹ Mensenhandel wordt in Servië bestraft met een gevangenisstraf tussen 1 en 10 jaar bij eerste overtreding, 3 tot 40 jaar bij recidive en 5 tot 40 jaar indien het slachtoffer minderjarig is dan wel is overleden. In Montenegro wordt mensenhandel bestraft met een gevangenisstraf van maximaal 10 jaar.

¹⁴² Het overgrote deel van slachtoffers van mensenhandel is vrouw. Mensenhandel in mannen komt in SCG in mindere mate voor. Het betreft met name mannen die werkzaam zijn in de bouwnijverheid en in slechts enkele gevallen (jongens)prostitués. In de afgelopen jaren wordt een sterke toename van gevallen van mensenhandel in minderjarigen in heel SCG signaleerd (circa 10% van alle bekende slachtoffers in 2003; circa 40% van alle bekende slachtoffers in 2004 en circa 55% van alle bekende slachtoffers in het eerste kwartaal van 2005).

¹⁴³ Zowel in Servië als in Montenegro is prostitutie verboden en strafbaar.

worden niet strafrechtelijk vervolgd. Slachtoffers van mensenhandel komen tevens in aanmerking voor een tijdelijke verblijfsvergunning, doch alleen indien zij bereid zijn mee te werken aan de strafrechtelijke vervolging van de daders.¹⁴⁴ In SCG bestaan momenteel vier opvanghuizen (twee in Servië en twee in Montenegro) voor gevluchte en bevrijde vrouwen¹⁴⁵ alsmede een telefonische hotline voor slachtoffers van mensenhandel (zowel mannen als vrouwen). Deze opvanghuizen bieden niet alleen onderdak aan slachtoffers van mensenhandel, maar ook de eerste noodzakelijke medische¹⁴⁶ en psychologische hulp. Tevens bieden de opvanghuizen korte reïntegratiecursussen.¹⁴⁷ De Internationale Organisatie voor Migratie begeleidt de terugkeer van slachtoffer van mensenhandel naar hun land van oorsprong.

In 2002 werd in Servië een *Governmental Team for Combatting of Trafficking* opgezet. Het team bestaat uit vier werkgroepen: preventie en onderwijs (onder leiding van verschillende niet-gouvernementele organisaties); sociale bijstand (ministerie van Sociale Zaken); rechtshandhaving (ministerie van Justitie); en kinderen (verschillende niet-gouvernementele organisaties). Het team coördineert de totstandkoming en tenuitvoerlegging van beleid met betrekking tot mensenhandel. Elk regionaal politiekorps in Servië is verplicht een anti-mensenhandelteam op te richten.¹⁴⁸

3.4 Positie van etnische minderheden

De collectieve rechten van etnische minderheden worden expliciet genoemd in een apart hoofdstuk van het Handvest (hoofdstuk III Hv). Het hoofdstuk spreekt over “nationale minderheden” en noemt onder andere het recht op behoud van eigen identiteit,¹⁴⁹ en het verbod van gedwongen assimilatie en van discriminatie op grond van etnische afkomst. De implementatie van deze rechten behoort tot de

¹⁴⁴ Aan slachtoffers van mensenhandel wordt echter geen bescherming verleend in het kader van getuigenbescherming. Volgens Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004 is er sprake van “gebrekkige getuigenbescherming”.

¹⁴⁵ Voor zover bekend is de capaciteit van deze opvanghuizen toereikend. Naar alle waarschijnlijkheid zal binnenkort in Servië een instelling voor dagopvang van slachtoffers van mensenhandel worden geopend.

¹⁴⁶ Slachtoffers van mensenhandel kunnen aanspraak maken op gratis behandeling van seksueel overdraagbare aandoeningen en, indien betrokkene dit uitdrukkelijk wenst, een HIV-test.

¹⁴⁷ In de meeste gevallen betreft het vakopleidingen.

¹⁴⁸ In de praktijk bestaat in Servië nog slechts één anti-mensenhandelteam, in de regio Belgrado. Dit team opereert in samenwerking met de plaatselijke korpsen.

¹⁴⁹ Onder het recht op behoud van eigen identiteit wordt onder andere verstaan het recht op gebruik van eigen taal (inclusief onderwijs in eigen taal) en gebruik van eigen symbolen in het openbaar alsmede het recht op vertegenwoordiging in publieke instellingen.

bevoegdheden van de lidstaten. De statununie en de afzonderlijke lidstaten zijn tevens gehouden een klimaat van interetnische tolerantie en dialoog te scheppen en in stand te houden.

Rechten van etnische minderheden hebben op het niveau van de statununie nadere invulling gekregen middels de Wet aangaande de Bescherming van de Rechten en Vrijheden van Nationale Minderheden.¹⁵⁰ Deze wet voorziet in de vorming van zogenaamde Nationale Raden voor Minderheden,¹⁵¹ die zorg moeten dragen voor het behoud, de bescherming en de bevordering van de belangen van minderheden. Om dit te bereiken hebben de Nationale Raden de bevoegdheid deel te nemen aan besluitvorming op het gebied van onderwijs, taal en cultuur. De Nationale Raden voor Minderheden zijn tevens bevoegd op eigen initiatief of namens leden van een specifieke minderheid een klacht in te dienen bij het Hof van SCG in geval van vermeende schendingen van grondwettelijke rechten en vrijheden. In 2004 werd in Servië de zogenaamde Republikeinse Raad voor Nationale Minderheden opgericht. Deze Raad verenigt in zich de voorzitters van alle Nationale Raden alsmede verschillende vertegenwoordigers van de Servische autoriteiten die (deels) verantwoordelijk zijn voor minderhedenbeleid.¹⁵² De Republikeinse Raad is tevens belast met de voorbereiding van een wetsvoorstel inzake Nationale Raden.¹⁵³ Alle etnische minderheden, met uitzondering van de etnisch Albanezen, hebben een eigen Nationale Raad opgericht.¹⁵⁴

¹⁵⁰ De Wet aangaande de Bescherming van de Rechten en Vrijheden van Nationale Minderheden is in maart 2002, toentertijd als een federale wet van de FRJ, in werking getreden. Op grond van de Resolutie inzake niet-erkenning van federale besluiten wordt deze wet door Montenegro niet erkend. Montenegro heeft geen eigen wetgeving inzake de positie van etnische minderheden. Het Montenegrijnse ministerie voor de Bescherming van Minderheden heeft aangegeven een dergelijke wet voor te bereiden. Het is niet bekend wanneer een wetsvoorstel hieromtrent aan het parlement zal worden voorgelegd; zie bijvoorbeeld IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004. Zie ook Raad van Europa, Resolution ResCMN(2004)12 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Serbia and Montenegro, aangenomen op 17 november 2004.

¹⁵¹ Het woord “nationaal” duidt in deze context op de etniciteit / het behoren tot een etnische minderheid en niet op het niveau – nationaal en/of federaal – waarop deze Raden zijn opgericht.

¹⁵² Het betreft hier de organen die verantwoordelijk zijn voor de politiek, justitie, religie, cultuur, media, onderwijs en lokale overheden.

¹⁵³ Het wetsvoorstel inzake Nationale Raden zal de verkiezingen van de leden van de Nationale Raden regelen en de precieze bevoegdheden van de Raden met betrekking tot cultuur, onderwijs en taalkwesties nader preciseren.

¹⁵⁴ Momenteel bestaan er 13 Nationale Raden. De etnisch Albanezen hebben geen Nationale Raad opgericht vanwege de zeer uiteenlopende belangen en verwachtingen van de etnisch Albanezen uit de Presevo vallei enerzijds en de etnisch Albanezen uit Montenegro anderzijds.

Het ministerie voor Minderheden is op het statenunieniveau verantwoordelijk voor het beleid inzake de etnische minderheden. Aangezien de autoriteiten van Montenegro geen medewerking verlenen aan de werkzaamheden van dit ministerie, is dit een *de facto* Servisch ministerie. Formeel gezien heeft Servië geen ministerie dat in het bijzonder belast is met het minderhedenbeleid. Montenegro heeft een eigen ministerie voor de Bescherming van de Rechten van Etnische Minderheden.

3.4.1 Etnisch Hongaren

*Etnisch Hongaren in Servië*¹⁵⁵

Etnisch Hongaarse staatsburgers van SCG zijn voornamelijk woonachtig in de Vojvodina, waar zij de grootste niet-Servische etnische groep vormen; circa 14% van de totale bevolking van de Vojvodina. De meeste Hongaren wonen in de gemeenten Subotica, Kanjiza, Backa Topola, Senta, Becej, Novi Sad en Ada. In zes gemeenten vormen etnisch Hongaren de meerderheid van de bevolking.¹⁵⁶ In de Vojvodina bestaan geen mono-etnische Hongaarse gemeenten of enclaves.¹⁵⁷ Een relatief klein aantal etnisch Hongaren (circa 3.000 personen) woont in Centraal-Servië.

De in Servië woonachtige Hongaren spreken de Hongaarse taal, ofschoon een groot deel van de Hongaren de Servische taal – zij het in verschillende mate – machtig is. Etnisch Hongaren zijn vrijwel allemaal christen (katholiek dan wel gereformeerd).

Etnisch Hongaren zijn de best georganiseerde etnische minderheid in Servië. Zij zijn politiek goed georganiseerd¹⁵⁸ en worden op alle niveaus – met name in de Vojvodina – vertegenwoordigd door eigen partijen.¹⁵⁹ Alle Hongaarse partijen streven meer autonomie voor de Vojvodina na; zij wensen echter geen afscheiding

¹⁵⁵ Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia*, oktober 2004 en *Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity*, 2005; Youth Initiative for Human Rights, *Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia*, 2005.

¹⁵⁶ Het betreft hier de volgende gemeenten: Kanjiza, Senta, Ada, Backa Topola, Mali Idjos en Coka.

¹⁵⁷ De enige uitzondering vormen twee dorpen in de Vojvodina (Mali Pesak en Obornjaca) die uitsluitend door etnisch Hongaren zijn bewoond.

¹⁵⁸ Servië kent vijf Hongaarse politieke partijen. De grootste en belangrijkste politieke partij is de Alliantie van Vojvodina-Hongaren (SVM).

¹⁵⁹ De Hongaarse partijen zijn met name op gemeentelijk niveau actief en vertegenwoordigd. De SVM heeft bovendien vertegenwoordiging in het Wetgevende Orgaan van de Vojvodina (17 zetels), het Servische parlement (5 zetels) alsmede het parlement van SCG (2 zetels).

van Servië. Etnisch Hongaren zijn daarnaast vertegenwoordigd door een Hongaarse Nationale Raad, ingesteld overeenkomstig de Wet aangaande de Bescherming van de Rechten en Vrijheden van Nationale Minderheden.

Etnisch Hongaarse kinderen kunnen in een aantal gemeenten in de Vojvodina op alle niveaus (zowel peuter-, basis- als middelbaar onderwijs) in hun eigen taal onderwijs volgen. Hoger onderwijs is in de Vojvodina doorgaans in het Hongaars mogelijk. Hongaarstaligen kunnen, indien zij daarom verzoeken, het hoger onderwijs-toelatingsexamen in het Hongaars afleggen.¹⁶⁰

In de Vojvodina bestaan verschillende Hongaarstalige kranten en tijdschriften alsmede – voornamelijk op regionaal niveau – radiozenders. TV Novi Sad zendt regelmatig Hongaarstalige televisieprogramma's uit. Het gebruik van de Hongaarse taal in officieel verkeer in de gemeenten waar de etnisch Hongaren minimaal 15% van de bevolking uitmaken, wordt in de praktijk echter niet altijd nageleefd.

Er is in SCG geen sprake van ernstige, specifiek op etnisch Hongaren betrekking hebbende mensenrechtenschendingen. Geweldsincidenten, bedreigingen en pesterijen gericht tegen, onder andere, de etnisch Hongaren komen in de Vojvodina nog steeds voor (voor een overzicht van de veiligheidssituatie in de Vojvodina zie paragraaf 2.3).

Etnisch Hongaren in Montenegro

Montenegro kent geen (noemenswaardige) etnisch Hongaarse minderheid.

3.4.2 Slavische moslims¹⁶¹

De meeste Slavische moslims – ook wel ‘Bosniërs’, ‘Bosniaks’, ‘Bosniakken’ of kortweg ‘moslims’ genoemd¹⁶² – wonen in de Sandjak, een gebied dat gedeeltelijk gesitueerd is in het noorden van Montenegro en gedeeltelijk in het zuidwesten van Servië.¹⁶³ De Sandjak bestaat niet als territoriale of administratieve eenheid binnen SCG.¹⁶⁴ Niettemin wordt de aanduiding ‘Sandjak’ veelvuldig gebruikt, met name

¹⁶⁰ Overigens volgt een grote groep etnisch Hongaren hoger onderwijs in Hongarije.

¹⁶¹ Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Minorities in Serbia*, 2000 en *In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia*, oktober 2004; International Crisis Group, *Serbia's Sandzak: Still Forgotten*, 8 april 2005; en Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia and Montenegro 2003*, 2004.

¹⁶² Afhankelijk van de context kan het woord ‘Bosniak’ een pejoratieve betekenis hebben.

¹⁶³ Een kleine groep Slavische moslims (circa 1.000 personen) woont in Centraal-Servië. Circa 400 Slavische moslims wonen in de Vojvodina.

¹⁶⁴ De Sandjak omvat zes gemeenten in Servië (Novi Pazar, Nova Varos, Priboj, Prijepolje, Sjenica en Tutin) en vijf gemeenten in Montenegro (Bijelo Polje, Berane, Plav, Pljevlja en

door Slavische moslims die daarmee het eigen historische, godsdienstige, geografische en culturele karakter van de regio benadrukken. Van de inwoners van de Sandjak is iets meer dan de helft moslim. In drie gemeenten in Servië en twee gemeenten in Montenegro vormen moslims de meerderheid van de bevolking.¹⁶⁵ Slavische moslims spreken de Servische taal.¹⁶⁶

Slavische moslims in Servië

Er wonen circa 136.000 Slavische moslims in Servië.

In het Servische deel van de Sandjak zijn enkele, voornamelijk lokaal georiënteerde, politieke partijen van de Slavische moslims actief.¹⁶⁷ Daarnaast bestaat er, in overeenstemming met de Wet aangaande de Bescherming van de Rechten en Vrijheden van Nationale Minderheden, een Nationale Raad van Slavische moslims.¹⁶⁸

De Slavische moslims nemen actief deel aan het culturele, economische en politieke leven van Servië, met name van de Sandjak.¹⁶⁹ De strafrechtelijke vervolging van personen die in de jaren negentig van separatisme werden beschuldigd, is in Servië nog niet formeel beëindigd, maar vindt in de praktijk niet plaats.¹⁷⁰

Volgens het officiële standpunt van de Servische autoriteiten kan het dialect dat in de Sandjak wordt gebruikt niet worden gezien als een minderheidstaal, omdat het

Rozaje). Het in Servië gelegen Novi Pazar is het culturele en economische centrum van de Sandjak.

¹⁶⁵ Gemeenten Novi Pazar, Sjenica en Tutin in Servië en gemeenten Rozaje en Plav in Montenegro.

¹⁶⁶ Slavische moslims afkomstig uit de Sandjak, net als hun niet-moslim Servische burens uit deze regio, spreken een specifiek dialect van het Servisch, het zogenaamde *ijekavica*-dialect, dat door sommigen als een aparte taal (Bosniak / Bosnisch) wordt beschouwd. Bovendien gebruiken zij uitsluitend het Latijnse alfabet (*latinica*).

¹⁶⁷ De twee belangrijkste partijen zijn de Partij van Democratische Actie (SDA) en de Democratische Partij Sandjak (SDP).

¹⁶⁸ Deze Raad bestaat sinds 1991, maar is met de aanvaarding van deze wet in 2002 formeel erkend.

¹⁶⁹ Dit geldt voor alle politieke partijen en groeperingen in de Sandjak, met inbegrip van de Partij voor Democratische Actie (SDA). Zie bijvoorbeeld: International Crisis Group, *Serbia's Sandzak: Still Forgotten*, 8 april 2005.

¹⁷⁰ Zie International Crisis Group, *Serbia's Sandzak: Still Forgotten*, 8 april 2005; Youth Initiative for Human Rights, *Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Municipalities and Cities in Serbia*, 2005; en Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity*, 2005. Het betreft hier processen tegen 24 personen. In Servië vindt in de praktijk geen voortzetting van deze processen plaats, en alle verdachten zijn vrijgelaten. De vervolging is echter, juridisch gezien niet, definitief beëindigd, daar de beschuldigingen niet zijn ingetrokken, noch de zaken op een andere manier definitief zijn afgedaan.

een dialect van de Servische taal betreft. Onderwijs in het dialect dat in de Sandjak wordt gesproken (door sommigen ook de Bosniak taal / Bosnische taal genoemd), vindt daarom niet plaats. De Bosniak taal / Bosnische variant van het Servisch wordt in de praktijk niet gebruikt in het officieel verkeer.¹⁷¹

Er is in Servië geen sprake van specifiek op Slavische moslims betrekking hebbende mensenrechtenschendingen. De veiligheidssituatie in de Sandjak is stabiel en geeft geen reden tot zorgen.

Slavische moslims in Montenegro

Er is in Montenegro geen sprake van specifiek op Slavische moslims betrekking hebbende mensenrechtenschendingen. De Slavische moslims nemen in Montenegro actief deel aan het culturele, economische en politieke leven van het land. De strafrechtelijke vervolging van personen die in de jaren negentig van separatisme werden beschuldigd is in Montenegro formeel beëindigd.¹⁷²

3.4.3 Etnisch Albanezen

Etnisch Albanezen in Servië

In Servië (uitgezonderd Kosovo) wonen ruim 61.500 etnisch Albanezen. Het overgrote merendeel van hen woont in een aan Kosovo grenzend gebied in het zuiden van Servië.¹⁷³ Kleine aantallen etnisch Albanezen wonen elders in Servië, met name in Belgrado en in de Vojvodina. De etnisch Albanezen in Servië spreken de Albanese taal, hoewel een deel van de etnisch Albanezen tevens – zij het in verschillende mate – ook de Servische taal machtig is. De etnisch Albanezen in Servië zijn vrijwel allemaal moslim.

¹⁷¹ Zie bijvoorbeeld Youth Initiative for Human Rights / Swedish Helsinki Committee for Human Rights, Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia, 2005. Volgens Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia, oktober 2004 wordt het *ijekavica*-dialect wel in het officieel verkeer gebruikt in de gemeenten Novi Pazar, Sjenica en Tutin.

¹⁷² In Montenegro betrof het processen tegen 21 personen. De vervolging in Montenegro is definitief beëindigd, waarbij de staat veroordeeld werd om aan de verdachten een schadevergoeding te betalen. Zie International Crisis Group, Serbia's Sandzak: Still Forgotten, 8 april 2005; Youth Initiative for Human Rights, Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Municipalities and Cities in Serbia, 2005; en Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity, 2005.

¹⁷³ Het betreft hier de gemeenten: Presevo en Bujanovac, de zogenaamde Presevo vallei (waar etnisch Albanezen circa 60% van de bevolking vormen) en gemeente Medvedja (circa 30% etnisch Albanezen). Bovendien verblijven circa 5.000 etnisch Albanezen uit Servië in Kosovo als binnenlands ontheemden (voor meer informatie over deze groep zie het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005).

Anders dan de etnisch Albanese in Kosovo hebben de etnisch Albanese in Servië er begin jaren negentig niet voor gekozen zich te organiseren in parallelle etnisch Albanese structuren.¹⁷⁴ Zowel op het terrein van politiek als bijvoorbeeld onderwijs bleven zij opgenomen in het Servische systeem.

In de Presevo vallei zijn verschillende, vooral lokaal georiënteerde, politieke partijen van de etnisch Albanese actief. In mei 2004 hebben de drie grootste lokale Albanese partijen van de Presevo vallei een “nationale raad” opgericht.¹⁷⁵ In september 2004 werden in Servië lokale verkiezingen gehouden.¹⁷⁶ De grootste winnaar in Presevo, de Albanese Democratische Partij (*Partia Demokratike Shqiptare*), is voorstander van afscheiding van de regio van Servië en aansluiting bij Kosovo.¹⁷⁷ Begin april 2005 hebben de vertegenwoordigers van de etnisch Albanese minderheid aangegeven deel te willen nemen aan het *Co-ordination Body for Southern Serbia*.¹⁷⁸

Onderwijs in de Albanese taal wordt in de gemeenten Presevo en Bujanovac gegeven op zowel lagere en middelbare scholen. In deze twee gemeenten wordt het Albanese ook in het officieel verkeer gebruikt.¹⁷⁹ De etnisch Albanese nemen – vooral op lokaal niveau – actief deel aan het politieke, culturele en economische leven van het land. In de Presevo vallei bestaan bijvoorbeeld multi-etnische politie-eenheden waaraan zij deelnemen.

¹⁷⁴ Voor meer informatie over de parallelle Albanese structuren en de situatie van de etnisch Albanese in Kosovo wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

¹⁷⁵ De in de Presevo vallei door etnisch Albanese opgerichte “Nationale Raad” is geen Nationale Raad in de zin van de Wet aangaande de Bescherming van de Rechten en Vrijheden van de Nationale Minderheden. Deze Raad wordt door de Servische autoriteiten ook niet (als zodanig) erkend. De precieze doelstelling van deze Raad is nog niet duidelijk, omdat zij partijen met uiteenlopende standpunten verenigt, zie Deutsche Welle, Drei politische Gruppierungen im südserbischen Presevo-Tal vereinbaren Gründung eines “Nationalrats”, 17 mei 2004; IWPR, South Serbia Albanians seek consensus on region’s future, Balkan Crisis Report No 497, 14 mei 2004.

¹⁷⁶ Ook de Albanese partijen hebben deelgenomen aan de lokale verkiezingen van september 2004. Dit is opmerkelijk aangezien de belangrijkste lokale politieke partijen (de eerder genoemde Albanese Democratische Partij en de Partij voor Democratische Actie) zowel de Servische presidentsverkiezingen van 16 november 2003 als de parlementsverkiezingen van 28 december 2003 hebben geboycot.

¹⁷⁷ IWPR, Kosovo Union Calls Raise Tension, Balkan Crisis Report No 532, 9 december 2004.

¹⁷⁸ Voor meer informatie over het *Co-ordination Body for Southern Serbia* wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) van maart 2004.

¹⁷⁹ Youth Initiative for Human Rights / Swedish Helsinki Committee for Human Rights, Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia, 2005.

Er is in Servië geen sprake van systematische, specifiek op de in Servië wonende etnisch Albanen betrekking hebbende mensenrechtenschendingen.

Tijdens en kort na afloop van het Kosovo-conflict deden zich in de gemeenten Presevo, Bujanovac en Medvedja met enige regelmaat gewelddadige incidenten voor tussen enerzijds de Servische politie en anderzijds leden van de etnisch Albanese gewapende groepering, het Bevrijdingsleger van Presevo Medvedja en Bujanovac (*Ushtria Çlirimtare Preshevë, Medveja e Bujanovëc*, afgekort UÇPMB).¹⁸⁰ Dit conflict werd in 2001 op vreedzame wijze beëindigd, waarbij het UÇPMB officieel werd ontbonden. Daarnaast werd het zogenaamde Covic-plan medio 2001 gepresenteerd, dat voorzag in een aantal maatregelen dat het vertrouwen van de etnisch Albanese bevolking in de Servische staat moest herstellen.¹⁸¹ De aanwezigheid van extremistische etnisch Albanen in het grensgebied van Servië met Kosovo en Macedonië zorgt echter nog steeds voor een gespannen situatie in dat gebied.¹⁸² Volgens sommige bronnen zou er sprake zijn van incidentele aanvallen op burgers, politie en lokale autoriteiten gepleegd door (ex-leden) van het UÇPMB dan wel het Albanese Nationaal Leger (*Armata Kombetare Shiptare*, afgekort AKSh¹⁸³).¹⁸⁴ Het kan echter niet worden uitgesloten

¹⁸⁰ Het UÇPMB werd eind jaren 90, parallel aan de oprichting van het Kosovo Bevrijdingsleger in Kosovo (UÇK), opgericht en onderhield nauwe banden met het UÇK. Het UÇPMB stelde zich als doel de afsplitsing van de door etnisch Albanen bewoonde gemeenten Presevo, Medvedja en Bujanovac van Servië en aansluiting bij Kosovo. De organisatie werd in 2001 officieel ontbonden. Voor een overzicht van (een deel van) geweldsincidenten in 1999-2001 zie bijvoorbeeld Press Center Bujanovac, Terrorist attacks and provocations in the Ground Safety Zone since June 10, 1999 until August 31, 2001, 8 januari 2002; zie <http://bujanovacpress.yubc.net> [laatst geraadpleegd op 19 mei 2005].

¹⁸¹ Voor meer informatie over het Covic-plan wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht FRJ 2002 en het algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro 2003. Het Covic-plan is inmiddels grotendeels geïmplementeerd.

¹⁸² Zo meldt de Servische Veiligheids- en Inlichtingendienst (BIA) met enige regelmaat over arrestaties van personen verdacht van terroristische activiteiten en ontdekking van illegale wapens in de regio; zie <http://www.bia.sr.gov.yu> [laatst geraadpleegd op 20 maart 2005].

¹⁸³ Over het ontstaan van het AKSh is weinig bekend. De organisatie manifesteerde zich voor het eerst rond 2000/2001 als reactie op het stabilisatieproces in Macedonië (en later in Kosovo en Zuid-Servië) en verenigt in zich – naar wordt vermoed – extremistische elementen van het (inmiddels ontbonden) Nationaal Bevrijdingsleger uit Macedonië, Kosovo Bevrijdingsleger (UÇK) en het Bevrijdingsleger van Presevo, Medvedja en Bujanovac (UÇPMB). Het AKSh stelt zich als doel de totstandbrenging van een “Groot-Albanië”, dat wil zeggen het verenigen onder een gezag van alle door etnisch Albanen bewoonde gebieden, waaronder Albanië en Kosovo alsmede delen van Montenegro, Zuid-Servië en Macedonië. Het AKSh verzet zich daarom door middel van aanslagen op burgers en de autoriteiten tegen alle stabilisatie- en vredesinitiatieven die de huidige (internationale) grenzen en de situatie van de etnisch Albanen buiten Albanië bevestigen en/of regelen. De doelstellingen van het AKSh worden niet breed door de etnisch Albanen bevolking gedragen. De organisatie wordt daarom niet algemeen beschouwd als een “be vrijdingsleger”. Gezien de nauwe banden die het AKSh met de criminele onderwereld onderhoudt, wordt het

dat het (voor een groot deel) criminele activiteiten en afrekeningen betreft.¹⁸⁵ Daarnaast was er in de Presevo vallei veel graffiti die opriep tot afscheiding en onafhankelijkheid van de regio van Servië en andere uitingen van Albanese nationalistische gevoelens (bijvoorbeeld Albanese vlaggen). De algemene (veiligheids)situatie in de Presevo vallei is sterk afhankelijk van de (toekomstige) ontwikkelingen in Kosovo.

In juni 2002 nam het parlement van de toenmalige FRJ een Amnestiewet aan voor de voormalige strijders van het UÇPMB.¹⁸⁶ De Amnestiewet verleent amnestie aan personen¹⁸⁷ die in de periode tussen 1 januari 1999 tot 31 mei 2001 in de gemeenten Presevo, Medvedja en Bujanovac terroristische activiteiten ontplooiden.¹⁸⁸ De Amnestiewet werd binnen zes maanden na de inwerkingtreding volledig geïmplementeerd. Er zijn geen gevallen bekend van strafrechtelijke vervolging van personen die binnen de door de wet genoemde voorwaarden vallen.¹⁸⁹

Etnisch Albanese in Montenegro

In Montenegro wonen circa 40.000 etnisch Albanese, voornamelijk in de gebieden die aan Albanië en Kosovo grenzen. In de gemeenten Ulcinj, Tivat, Plav, Podgorica en Rozaje vormen etnisch Albanese een belangrijke minderheid. De etnisch Albanese in Montenegro spreken de Albanese taal, hoewel een groot deel in verschillende mate ook de Servische taal machtig is. Montenegro kent zowel katholieke als islamitische etnisch Albanese.

door velen ook beschouwd als een (louter) criminele organisatie. Zie bijvoorbeeld AFP, [Who are the Albanian National Army?](#), 15 augustus 2001; US Department of State, Office of the Spokesman, [Status of Albanian National Army \(Taken Question\)](#), 14 november 2003 en <http://www.tkb.org> [laatst geraadpleegd op 13 mei 2005].

¹⁸⁴ Volgens Wprost, [Szpony orla](#), Nr 1137, 12 september 2004, zouden deze aanvallen zijn uitgevoerd door het UÇPMB. Volgens andere bronnen zouden deze aanvallen zijn uitgevoerd door het AKSh. Zie ook Belgrade Centre for Human Rights, [Human Rights in Serbia and Montenegro 2004](#), 2005.

¹⁸⁵ Zie tevens US State Department, [Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004](#), 28 februari 2005.

¹⁸⁶ De Amnestiewet is op 4 juli 2002 in werking getreden. Zie Staatsblad van de FRJ No 37 van 3 juli 2002. Voor een Engelse vertaling van deze wet wordt verwezen naar <http://www.unhcr.ch> [laatst geraadpleegd op 31 maart 2005].

¹⁸⁷ Deze Amnestiewet is alleen van toepassing op staatsburgers van de FRJ (nu statenuit SCG).

¹⁸⁸ De Amnestiewet noemt de volgende artikelen van het Wetboek van Strafrecht van de FRJ: artikel 125 (terrorisme) en artikel 136 (vereniging met als doel het ontplooiën van vijandige activiteiten). De opsomming van wetsartikelen is uitputtend.

¹⁸⁹ Ondanks de Amnestiewet worden sommige ex-leden van het UÇPMB nog steeds vervolgd en/of blijven zijn in detentie. Het betreft in alle gevallen vervolging op grond van andere strafbare feiten dan de feiten waarop de Amnestiewet van 3 juli 2002 betrekking heeft. Het is algemeen bekend dat het UÇPMB nauwe banden onderhield met de criminele onderwereld.

De etnisch Albanese in Montenegro leven in cultureel, politiek en sociaal opzicht niet gescheiden van hun Slavische medeburgers. Zij hebben dan ook nooit afscheiding van de rest van Montenegro nagestreefd. Veel etnisch Albanese zijn voorstander van een onafhankelijk Montenegro en aansluiting bij de Europese Unie. Twee etnisch Albanese politieke partijen in Montenegro – de Democratische Bond in Montenegro en de Democratische Unie van Albanese – nemen deel aan de gemeentelijke en landelijke politiek.¹⁹⁰

3.4.4 Roma¹⁹¹

De Roma in SCG vormen geenszins een homogene groep.¹⁹² Een globale onderverdeling van de Roma in SCG ziet er als volgt uit:

- Arli Roma: Turkse Roma die sinds de 14e eeuw in het huidige Servië wonen; vrijwel allemaal Servisch-talig¹⁹³ en moslim;¹⁹⁴
- zogenaamde Blanke Roma: Roma oorspronkelijk afkomstig uit Bosnië, vrijwel allemaal Servisch-talig en moslim;¹⁹⁵
- Vlahski Roma: Roemeense Roma, voornamelijk woonachtig in noordoostelijke delen van Servië en de Vojvodina, vrijwel allemaal Servisch-orthodox;¹⁹⁶
- Tamarski Roma: voornamelijk woonachtig in de regio Kragujevac, overwegend Servisch-orthodox;¹⁹⁷

¹⁹⁰ Voor de parlementsverkiezingen van 20 oktober 2002 opereerden de Albanese partijen onder de naam “Democratische Coalitie Albanese Samen”. Zij hebben twee zetels in het parlement van Montenegro verkregen.

¹⁹¹ Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Minorities in Serbia*, 2000, en *In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia*, oktober 2004; Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia and Montenegro 2003*, 2004; en Centre for Anti-War Action / Institute for Criminological and Sociological Research, *The Roma in Serbia*, 1998.

¹⁹² In dit ambtsbericht wordt het begrip Roma dan ook als verzamelnaam gebruikt. De Roma worden in SCG ook wel *Cigan* (meervoud *Ciganje*) genoemd. Het woord *Cigan* kan, afhankelijk van de context, een pejoratieve betekenis hebben en wordt door de meeste Roma als beledigend ervaren.

¹⁹³ Sommige Arli Roma gebruiken nog steeds het Romani als moedertaal.

¹⁹⁴ Een groep van de Arli Roma is Servisch-orthodox. Zij worden ook wel Gadžikano Roma of Servische Roma genoemd. De niet-Gadžikano Arli Roma worden ook wel Korane of Korakane Roma (letterlijk vertaald “Koran Roma”) genoemd.

¹⁹⁵ De zogenaamde Blanke Roma (*White Roma*) beschouwen zichzelf niet als Roma maar associëren zich in verregaande mate met de plaatselijke bevolking (doorgaans Serviërs). Zij spreken ook geen Romani. Door andere etnische groepen worden zij wel als Roma aangemerkt.

¹⁹⁶ De Vlahski Roma spreken geen Romani. Vrijwel alle Vlahski Roma spreken vloeiend Servisch, vaak naast het Aromani (de moedertaal van de Vlachs). Een deel van de Vlahski Roma spreekt uitsluitend Servisch. De Vlahski Roma noemen zichzelf *Ciganje*. Zij worden onderverdeeld in twee groepen: de Ducal Roma (ook wel Kruninas of Tigani Domesti genoemd) en de zogenaamde “slaven” (de nakomelingen van Roemeense Roma-slaven).

- Barat Roma (ook wel Banat Roma genoemd): Hongaarse Roma woonachting met name in de Vojvodina, katholiek.

SCG kent tevens relatief kleine gemeenschappen van de zogenaamde Ashkali, Egyptenaren en Cergari Roma. Het betreft personen van Roma-etniciteit die oorspronkelijk uit Kosovo komen en die naar SCG zijn vertrokken of gevlucht.¹⁹⁸ De Roma wonen verspreid over heel SCG. Ofschoon de scheiding tussen de genoemde groepen niet vast is (de gemeenschappen gaan in de praktijk ook veel met elkaar om), bestaat tussen de Roma-groepen enige mate van onderlinge discriminatie.

Ten noorden van de stad Nis zijn de meeste Roma christen (katholiek dan wel orthodox); ten zuiden van Nis hangen de meeste Roma de islam aan. De meeste, maar niet alle Roma, beheersen – zij het in verschillende mate – het Servisch en/of het Romani (het Romani wordt met name in huiselijke kring gebruikt).¹⁹⁹ Sommige Roma spreken uitsluitend de Servische taal en geen Romani.

De meeste Roma in SCG hebben een vaste verblijfplaats en trekken niet door het land.

Roma in Servië

Schattingen omtrent het precieze aantal Roma in Servië lopen zeer uiteen en variëren tussen circa 108.000 en circa 450.000 personen.²⁰⁰

¹⁹⁷ De Tamarski (of Tamari) Roma behoren volgens sommige bronnen tot de Vlahski Roma; Centre for Anti-War Action / Institute for Criminological and Sociological Research, The Roma in Serbia, 1998.

¹⁹⁸ Voor meer informatie over de Ashkali en Egyptenaren wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

¹⁹⁹ In Servië worden voornamelijk twee Romani taalgroepen gesproken: Gurbet en Arli. Het Gurbet, dat in belangrijke mate door de Servische taal is beïnvloed, wordt met name in Centraal-Servië en de Vojvodina door christelijke Roma gesproken. Het Arli, dat in belangrijke mate door het Albanees en het Turks is beïnvloed, wordt met name in het zuiden van Servië gesproken door Roma die de islam aanhangen. De diverse Roma-groepen binnen beide taalgroepen spreken elk hun eigen dialect. Beide taalgroepen verschillen in zodanige mate van elkaar dat communicatie tussen Roma die verschillende dialecten spreken (zeer) moeilijk is. In 1980 werd het Romani als taal officieel gestandaardiseerd (zie *Declaration on the Standardization of the Romany Language* aangenomen door het *World Roma Congress* in 1980 in Warschau). Slechts enkele Roma in SCG kennen de gestandaardiseerde versie van het Romani.

²⁰⁰ Volgens de laatste officiële census van 2002 waren er 108.193 Roma in Servië. Het werkelijke aantal Roma in Servië ligt vermoedelijk echter veel hoger, doordat veel Roma bij registratie een andere etniciteit hebben opgegeven (zogenaamde “sociale mimicry”); Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia, oktober 2004, schat het werkelijke aantal Roma in Servië op circa 450.000 personen. Volgens dezelfde bron (zie Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Minorities in Serbia, 2000), zou het aantal Roma in heel SCG tussen 600.000 en 700.000 personen bedragen. Zie ook IWPR, Serbian Roma Battle Silent Prejudice, Balkan

De Roma zijn politiek minder goed georganiseerd dan andere etnische minderheden. Er bestaat een aantal Roma-partijen, maar hun invloed, op zowel lokaal als nationaal niveau, is gering. Geen enkele Roma-partij is vertegenwoordigd in het Servische parlement. De meeste Roma stemmen traditiegetrouw op de regeringspartijen in de veronderstelling dat zij beter worden behandeld indien zij zich als “loyale burgers” opstellen. In mei 2003 werd, op grond van de Wet aangaande de Bescherming van de Rechten en Vrijheden van Nationale Minderheden, de Nationale Raad van Roma opgericht. Tot op heden heeft de Raad geen zichtbare resultaten geleverd, mede vanwege de interne verdeeldheid die binnen de Raad heerst.²⁰¹ Slechts enkele Roma zijn in Servië werkzaam voor de overheid.

In sociaal-economisch opzicht vormen Roma de meest achtergestelde etnische groep van Servië. Veel Roma zijn werkloos en analfabeet.²⁰² In Servië bestaan geen scholen waar Roma-kinderen onderwijs in het Romani zouden kunnen volgen.²⁰³ Roma-kinderen genieten vaak geen lager onderwijs of maken de school niet af, dit voor een deel vanwege de taalproblemen.²⁰⁴ In vergelijking met andere etnische groepen is de werkloosheid onder de Roma onevenredig hoog.²⁰⁵

Aangezien in geen enkele gemeente in Servië de Roma het wettelijk vastgestelde minimum van 15% van de totale bevolking uitmaken, wordt het Romani nergens in Servië in het officieel verkeer gebruikt.

Er is geen sprake van systematische, specifiek op Roma betrekking hebbende mensenrechtenschendingen van de zijde van de Servische autoriteiten. Wel hebben

Crisis Report No 506, 8 juli 2004. Overigens zou circa 30% van alle Servische Roma helemaal niet geregistreerd zijn.

²⁰¹ In 2004 hebben verschillende Roma-organisaties als teken van ontevredenheid over de werkzaamheden van de Nationale Raad van Roma het zogenaamde Voorbereidend Comité ter Afzetting van de Nationale Raad (*Initiatory Committee for the Deposal of the National Council*) opgezet.

²⁰² Circa 80% van alle Roma in Servië is analfabeet.

²⁰³ Op enkele scholen in de Vojvodina kunnen Roma-leerlingen, naast de regulieren vakken in het Servisch, een cursus Roma-taal en –geschiedenis volgen.

²⁰⁴ Volgens Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, [In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia](#), oktober 2004, spreekt 37% van alle Roma-kinderen geen Servisch. Volgens Youth Initiative for Human Rights, [Rule of Law – a Way to Democratic Development Implementation of Transitional Laws in Serbia](#), Report Nr 10, Human Rights Protection Program, 10 juni 2005 heeft circa 21,9% van de Servische Roma basisonderwijs voltooid, circa 7,8% middelbaar onderwijs en slechts circa 0,3% hoger onderwijs.

²⁰⁵ De slechte situatie van de Roma op de arbeidsmarkt kan voor een groot deel worden verklaard door het feit dat zij in vergelijking met andere etnische groepen over het algemeen slechter opgeleid en minder gekwalificeerd zijn.

Roma te maken met maatschappelijke aversie en discriminatie door alle andere etnische groepen. Dit kan zich manifesteren in de vorm van pesterijen, intimidatie en (incidenteel) fysiek geweld van de zijde van medeburgers (doorgaans skinheads) en de politie.²⁰⁶ Er zijn gevallen bekend van agressie jegens Roma die onvoldoende zouden zijn onderzocht door de politie.²⁰⁷ Andere (enkele) gevallen hebben echter na aangifte bij de politie geleid tot strafrechtelijk onderzoek en vervolging van de daders.²⁰⁸

Er zijn verschillende organisaties in Servië die regelmatig rapporteren en publiceren over de situatie van de Roma en die bereid en in staat zijn om rechtshulp te bieden aan Roma wier rechten zijn geschonden.²⁰⁹

Op 7 april 2005 werd door de Servische autoriteiten het zogenaamde *Decade of Roma Inclusion* officieel gelanceerd. Dit actieplan ziet toe op geleidelijke verbetering van de omstandigheden van de Roma in Servië op vrijwel alle gebieden. Voor de komende jaren werden de volgende gebieden als prioriteit genoemd: onderwijs, huisvesting, gezondheidszorg en werkgelegenheid.²¹⁰

Roma in Montenegro

Schattingen omtrent het precieze aantal Roma in Montenegro lopen zeer uiteen en variëren tussen circa 3.200 en 28.000 personen.²¹¹ De situatie van de Roma in Montenegro verschilt niet wezenlijk van de situatie in Servië.

²⁰⁶ Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004; IWPR, Serbian Roma Battle Silent Prejudice, Balkan Crisis Report No 506, 8 juli 2004; US Department of State, Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005. Voor (enkele) voorbeelden van dergelijke gevallen zie bijvoorbeeld <http://www.errc.org> [laatst geraadpleegd op 17 mei 2005].

²⁰⁷ Zie bijvoorbeeld Youth Initiative for Human Rights / Swedish Helsinki Committee for Human Rights, Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia, 2005.

²⁰⁸ US Department of State, Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005.

²⁰⁹ Een van deze organisaties is bijvoorbeeld het Humanitarian Law Center (zie www.hlc.org.yu [laatst geraadpleegd op 20 maart 2005]).

²¹⁰ Het actieplan beschikt momenteel niet over een budget. De toekenning van financiële middelen zal naar verwachting in 2006 plaatsvinden. De overige gebieden die in het actieplan worden genoemd, zijn: de positie van binnenlands ontheemden, positie van vrouwen, media, cultuur, discriminatie en welzijn.

²¹¹ Volgens de officiële census van 1991 waren er 3.282 Roma in Montenegro. Het werkelijke aantal Roma in Montenegro ligt vermoedelijk echter veel hoger, doordat veel Roma bij registratie een andere etniciteit hebben opgegeven (voornamelijk Albanees en Slavische moslim) dan wel helemaal niet geregistreerd zijn. Zie www.errc.org [laatst geraadpleegd op 21 maart 2005].

3.4.5 Andere etnische minderheden

Voor de overige etnische minderheden in SCG²¹² geldt dat noch in Servië noch in Montenegro sprake is van systematische, specifiek op deze etnische groepen betrekking hebbende mensenrechtenschendingen van de zijde van de autoriteiten.²¹³

3.5 Positie van specifieke groepen

3.5.1 Vrouwen

Van discriminerende wetgeving in SCG ten aanzien van vrouwen is geen sprake. Zowel het Handvest (artikel 3 Hv) als de Grondwetten van de afzonderlijke lidstaten (artikel 13 GwS en artikel 15 GwM) verbieden discriminatie op grond van geslacht.²¹⁴ Deze bepalingen worden in de praktijk ook nageleefd. Wel is de vrouw – vooral op het platteland – volgens traditie ondergeschikt aan de man. De deelname van vrouwen aan de politiek en (de hogere echelons) van het bedrijfsleven is doorgaans laag.

Huiselijk geweld is een vaak voorkomend probleem in SCG.²¹⁵ Zowel in Servië als in Montenegro is huiselijk geweld strafbaar.²¹⁶ Vrouwen die zich aan het huiselijk geweld willen onttrekken, kunnen aanspraak maken op (tijdelijke) opvang die geboden wordt door verschillende lokale en internationale organisaties. Verkrachting binnen het huwelijk is strafbaar in zowel Servië als Montenegro.²¹⁷

²¹² Onder andere: etnisch Kroaten, Slowaken, Macedoniërs, Vlachs, Roemenen, Bulgaren, Duitsers, Tsjechen, Roetheniërs en Joden.

²¹³ In de verslagperiode was sprake van een groeiend aantal van uitingen van antisemitisme in Servië (bijvoorbeeld antisemitische graffiti); zie bijvoorbeeld IWPR, Anti-Semitism Raises Head in Serbia, Balkan Crisis Report No 544, 4 maart 2005 en Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity, 2005.

²¹⁴ De Grondwet van Montenegro verbiedt alle vormen van discriminatie, ongeacht de grond.

²¹⁵ UK Country Information and Policy Unit, Serbia and Montenegro (including Kosovo) Country Report, oktober 2004; US Department of State, Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005; Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81/SEMO, 12 augustus 2004. Zie ook Amnesty International, Serbia and Montenegro. Covering events from January – December 2004, 2005.

²¹⁶ De strafmaat varieert van 6 maanden tot 10 jaar gevangenisstraf in Servië en een geldboete tot 12 jaar gevangenisstraf in Montenegro; US Department of State, Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005.

²¹⁷ US Department of State, Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005.

Voor de situatie van vrouwen in het kader van mensensmokkel en mensenhandel in SCG zie paragraaf 3.3.11.

3.5.2 Homoseksuelen en transseksuelen

Homoseksuelen

Noch in Servië noch in Montenegro is sprake van discriminerende wetgeving ten aanzien van homoseksuelen. Homoseksuele handelingen, zowel tussen mannen als tussen vrouwen, zijn niet strafbaar of verboden.²¹⁸ Ook met betrekking tot de leeftijd waarop seksuele handelingen niet meer strafbaar zijn, wordt in principe geen onderscheid gemaakt tussen homoseksuele en heteroseksuele betrekkingen. Voor beide categorieën geldt de leeftijdsgrens van 14 jaar.²¹⁹ Zowel het Handvest als de Grondwetten van de afzonderlijke lidstaten verbieden, in algemene bewoordingen, alle vormen van discriminatie.²²⁰

Homoseksualiteit of uitingen van homoseksueel gedrag worden in Servië en Montenegro geenszins algemeen aanvaard. Gezien het culturele taboe bewegen vele homoseksuele mannen en vrouwen zich voornamelijk in een “onzichtbaar circuit”. De sociale druk om te trouwen en een gezin te stichten is groot, vooral op het platteland. Homoseksualiteit wordt nog steeds gezien als een ziekte of afwijking.²²¹ Dit beeld wordt ook in de media bevestigd.²²² Verbaal en fysiek geweld jegens (bekende of vermeende) homoseksuelen komt regelmatig voor.²²³

²¹⁸ Zie <http://www.ilga.info> [laatst geraadpleegd op 16 februari 2005].

²¹⁹ Voor anale geslachtsgemeenschap tussen mannen geldt in Servië een afwijkende minimumleeftijd van 18 jaar. In de praktijk vinden, voor zover bekend, geen veroordelingen plaats op deze grond. Overige homoseksuele handelingen tussen mannen in de leeftijd tussen de 14 en 18 jaar zijn niet verboden; zie <http://www.ilga.info>; <http://www.ageofconsent.com>; <http://www.glr.org.au> [laatst geraadpleegd op 16 februari 2005].

²²⁰ Verbod van discriminatie op grond van seksuele geaardheid wordt noch in het Handvest noch in de Grondwetten van de lidstaten expliciet genoemd; zie artikel 3 Hv, artikel 13 GwS en artikel 15 GwM. Door het algemene karakter van deze bepalingen kan desalniettemin worden geconcludeerd dat ook discriminatie op grond van seksuele geaardheid verboden is. Verbod op discriminatie wegens seksuele geaardheid wordt overigens expliciet genoemd in de Servische Mediawet, Arbeidswet en de Wet op Hoger Onderwijs.

²²¹ In Servië kunnen homoseksuele mannen, zowel dienstplichtigen als beroepsmilitairen, in theorie uit het leger worden ontslagen wegens “psychische stoornis”; <http://www.ilga.info> en <http://www.ageofconsent.com> [laatst geraadpleegd op 16 februari 2005]. In de praktijk worden verzoeken om alternatieve diensplicht wegens homoseksualiteit niet gehonoreerd (zie tevens paragraaf 3.5.3).

²²² Zie bijvoorbeeld Amnesty International, [Serbia: official silence greets homophobic poster campaign](#), EUR 70/023/2004, 15 oktober 2004.

²²³ Bij de homo-organisaties zijn meerdere gevallen bekend van geweld en mishandeling gericht tegen homoseksuelen. In de meeste gevallen wordt geen aangifte gedaan bij de politie.

In de laatste jaren is echter wel sprake van de eerste voorzichtige tekenen van beginnende maatschappelijke acceptatie van homoseksualiteit, vooral in Servië.

Ofschoon homoseksualiteit niet algemeen wordt geaccepteerd, ondervinden (organisaties van) homoseksuelen geen problemen van de zijde van de overheid. Servië kent een aantal (geregistreerde) actieve homo-organisaties, zoals Labris,²²⁴ Gayten LGBT,²²⁵ Queeria,²²⁶ DEVE,²²⁷ Lambda²²⁸ of BLC.²²⁹ Montenegro kent momenteel slechts één organisatie voor homoseksuelen: Free Rainbow.²³⁰ In Servië bestaan twee homoclubs (één in Belgrado en één in Novi Sad) en één homovriendelijke bar (in Belgrado) die homoavonden organiseert,²³¹ in Montenegro bestaan geen homoclubs.

Transseksuelen

Hoewel transseksualiteit of uitingen van transseksueel gedrag nooit strafbaar of verboden zijn geweest in Servië en Montenegro, is transseksualiteit geenszins een algemeen aanvaard fenomeen. Momenteel bestaan noch in Servië noch in Montenegro organisaties die in het bijzonder de belangen van transseksuelen behartigen.²³² Geslachtsveranderende operaties kunnen in Servië – maar niet in Montenegro – worden uitgevoerd. De kosten van een dergelijke ingreep worden doorgaans door de ziekteverzekeraar vergoed. Zowel in Servië als in Montenegro is het mogelijk om het geslacht in de officiële registers te laten wijzigen.²³³

-
- ²²⁴ Lesbian Rights Group in Serbia.
- ²²⁵ Center for Promotion of LGBT Human Rights (*Centar za promociju prava seksualnih manjina*); zie <http://www.gay-serbia.com/gayten-lgbt> [laatst geraadpleegd op 17 februari 2005]. Gayten LGBT is sinds 2001 de officiële opvolger van *Arkadija*, de eerste homo-organisatie in Servië.
- ²²⁶ Zie <http://www.queeria.org.yu> [laatst geraadpleegd op 17 februari 2005].
- ²²⁷ DEVE is een cultureel centrum voor homo's en lesbiennes. Zie <http://www.deve.org.yu> [laatst geraadpleegd op 17 februari 2005].
- ²²⁸ Center for Promotion of LGBT Human Rights and Queer Culture (*Centar za promociju i undapredenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture*); zie <http://lambda.balconn.com> [laatst geraadpleegd op 17 februari 2005].
- ²²⁹ Balcan Lesbian Connection; zie <http://www.balconn.com> [laatst geraadpleegd op 17 februari 2005].
- ²³⁰ Free Rainbow werd in mei 2004 opgericht.
- ²³¹ Op drukke avonden worden deze gelegenheden door de politie beschermd. Daarnaast bestaan zowel in Servië als in Montenegro verschillende zogenaamde *cruising areas* waar homoseksuelen elkaar kunnen ontmoeten. In de meeste gevallen is de plaatselijke politie op de hoogte van het bestaan en de locatie van deze gelegenheden.
- ²³² De meeste homo-organisaties behartigen tevens de belangen van transseksuele personen.
- ²³³ Er bestaan geen wettelijke voorschriften omtrent het wijzigen van geslacht in de officiële registers. In de praktijk worden alle verzoeken in behandeling genomen als “correctie van foutief opgenomen gegevens” en gehonoreerd, mits betrokkene een medische verklaring omtrent geslachtswijziging overlegt; Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2003, 2004 en Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005.

3.5.3 Dienstweigeraars en deserteurs

Militaire dienstplicht

SCG kent een algemene dienstplicht voor alle mannen in de leeftijd tussen 19 en 27 jaar. Uitstel van dienstplicht kan worden verleend indien betrokkene een studie volgt, gezondheidsproblemen heeft, een baan in het buitenland heeft of anderszins kan aantonen dat hij buitengewoon benadeeld zal worden door het vervullen van de dienstplicht. Dit uitstel kan worden verleend tot het 35e levensjaar; hierna vervalt de verplichting tot het vervullen van dienstplicht. Staatsburgers van SCG die zich in het buitenland bevinden zijn eveneens dienstplichtig. Formeel gezien dienen deze personen, nadat zij zijn opgeroepen, bij de consulaire vertegenwoordiging van SCG in het land van verblijf een met reden omkleed verzoek om uitstel van militaire dienst in te dienen.²³⁴

Dienstplichtigen dienen hun dienstplicht te vervullen in de lidstaat, waarvan zij staatsburger zijn. Op eigen verzoek kan dienstplicht in de andere lidstaat worden vervuld (artikel 57 GwSCG). De duur van militaire diensplicht bedraagt 9 maanden.²³⁵

Alternatieve dienstplicht

De Grondwet van SCG waarborgt het recht op gewetensbezwaren (artikel 58 GwSCG). Alternatieve dienstplicht kan worden vervuld in humanitaire en sociale instellingen.²³⁶ Een verzoek tot alternatieve dienstplicht kan worden ingediend bij het legerkantoor in de gemeente waar men woonachtig is. Teneinde in aanmerking te kunnen komen voor alternatieve dienstplicht dient betrokkene binnen acht dagen na ontvangst van de oproep zijn bezwaren kenbaar te hebben gemaakt.²³⁷

²³⁴ Personen die nalaten een dergelijk verzoek om uitstel in te dienen, zijn strafbaar wegens dienstweigering. In enkele gevallen heeft dit geleid tot strafrechtelijke veroordeling *in absentia*. Het vervullen van alternatieve dienstplicht in het buitenland is niet mogelijk.

²³⁵ Het ministerie van Defensie van SCG is voornemens om de duur van militaire dienstplicht te verkorten naar 8 maanden.

²³⁶ Op grond van een verordening van de Ministerraad van 27 augustus 2003, die op 15 oktober 2003 in werking trad, werd het voor het eerst mogelijk om alternatieve diensplicht bij humanitaire en sociale instellingen te vervullen. Voor 15 oktober 2003 werd alternatieve dienstplicht bij niet-strijdeenheden van het leger vervuld; Amnesty International Deutschland, *Asyl – Gutachten, Verwaltungsstreitsache eines serbisch-montenegrinischen Staatsangehörigen*, EUR 70-04.051, 22 december 2004. Alternatieve dienstplicht wordt doorgaans vervuld bij ziekenhuizen, sociale instellingen, gemeentelijke nutsbedrijven en het Rode Kruis.

²³⁷ Het is niet meer mogelijk om (gewetens)bezwaren kenbaar te maken na de aanvang van de militaire dienst. Beroepsmilitairen kunnen geen beroep doen op gewetensbezwaren; Amnesty International, *Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe*, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005. In de oproep wordt betrokkene tevens gewezen op de mogelijkheid van alternatieve diensplicht.

Een commissie bestaande uit een psycholoog, een arts, twee legerofficieren en een theoloog beslist over het verzoek. Betrokkene kan bij de plaatselijk bevoegde commandant van het leger bezwaar aantekenen tegen de beslissing van de commissie.²³⁸ Een dergelijk beroep heeft echter geen schorsende werking voor het vervullen van de reguliere dienst.²³⁹ Momenteel bestaat in SCG geen mogelijkheid van hoger beroep tegen de beslissing van de plaatselijk bevoegde commandant.²⁴⁰ Naar schatting 25% van alle dienstplichtigen in Servië dient een gewetensbezwarenverzoek in.²⁴¹ Indien ten aanzien van de verzoeker geen sprake is van uitsluitingsgronden (zie hieronder), wordt het verzoek doorgaans in alle gevallen toegewezen.²⁴²

Alternatieve dienstplicht is niet mogelijk indien betrokkene een wapen of een wapenvergunning bezit of daarom heeft verzocht, dan wel in de periode van 3 jaar voorafgaand aan het verzoek om alternatieve dienstplicht veroordeeld is geweest voor geweldpleging of een ander strafbaar feit indien betrokkene bij het plegen van dat feit geweld heeft gebruikt. Alternatieve dienstplicht kan te allen tijde alsnog worden omgezet in reguliere dienstplicht indien betrokkene tijdens het vervullen ervan een dergelijk strafbaar feit pleegt of zich onttrekt aan het vervullen van opgedragen werkzaamheden.²⁴³ De duur van alternatieve dienstplicht bedraagt 13 maanden.

²³⁸ Een dergelijk beroep dient te worden ingediend binnen 15 dagen na ontvangst van de beslissing van de commissie.

²³⁹ Amnesty International, *Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe*, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005.

²⁴⁰ Omdat het recht op gewetensbezwaren grondwettelijk is gewaarborgd, bestaat in theorie de mogelijkheid van hoger beroep bij het Hof van SCG.

²⁴¹ Dezerzijds is het percentage van dienstplichtigen uit Montenegro die om alternatieve dienstplicht verzoeken niet bekend. Volgens verschillende niet-gouvernementele organisaties zou dit percentage veel hoger moeten zijn dan in Servië. In de praktijk geven veel dienstplichtigen geen gehoor aan de oproep en geeft de Montenegrijnse politie geen gehoor aan verzoeken van het leger om de verzuimende dienstplichtige onder dwang naar zijn legerenheid te escorteren. In juni 2004 heeft Montenegro een Amnestiewet aangenomen die alle dienstweigeraars vrijwaart van strafvervolging wegens dienstweigeren (zie onder “dienstweigeraars en deserteurs”).

²⁴² Verzoeken om alternatieve dienstplicht op grond van homoseksualiteit (zie tevens paragraaf 3.5.2) worden doorgaans niet gehonoreerd, indien er geen sprake is van andere gewetensbezwaren.

²⁴³ Het omzetten van alternatieve dienstplicht in reguliere militaire dienstplicht werd in januari 2005 mogelijk gemaakt; Amnesty International, *Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe*, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005. Voor de berekening van de duur van dienstplicht telt één dag van alternatieve dienstplicht als een halve dag van reguliere dienstplicht.

Het ministerie van Defensie van SCG is, in samenwerking met het European Bureau for Conscientious Objection,²⁴⁴ voornemens een nieuw wetsvoorstel inzake dienstweigering en gewetensbezwaren voor het eind van 2005 aan het parlement voor te leggen.²⁴⁵

Dienstweigeraars en deserteurs

Dienstweigering en desertie, alsmede andere misdrijven tegen het leger van SCG, zijn strafbaar.²⁴⁶

Ten tijde van de Kosovo-crisis hebben duizenden mannelijke staatsburgers van de FRJ geweigerd dienst te nemen in de Joegoslavische strijdkrachten, en zijn vele anderen uit de strijdkrachten gedeserteerd. In de laatste twee jaren van het regime van Milosevic is dan ook tegen naar schatting 28.000 mannen een strafrechtelijke procedure begonnen wegens dienstweigering dan wel desertie.²⁴⁷

Na het aftreden van Milosevic heeft de nieuwe federale regering vrijwel onmiddellijk na haar aantreden voorbereidingen getroffen voor een Amnestiewet ten behoeve van dienstweigeraars en deserteurs. Deze Amnestiewet is op 3 maart 2001 in werking getreden,²⁴⁸ en geldt voor zowel Servië als Montenegro.²⁴⁹ Zij verleent amnestie aan, onder andere, personen die in de periode tot 7 oktober 2000 misdrijven tegen de strijdkrachten hebben begaan dan wel verdacht worden te hebben begaan.²⁵⁰ De Amnestiewet wordt ook daadwerkelijk nageleefd.²⁵¹ Er

²⁴⁴ Het European Bureau for Conscientious Objection (EBCO) is een niet-gouvernementele organisatie die de belangen van dienstweigeraars behartigt; zie <http://www.ebcobalkan.org> [laatst geraadpleegd op 11 maart 2005].

²⁴⁵ De nieuwe wet zou het bovengenoemde decreet van 27 augustus 2003, zoals gewijzigd in 2005, moeten vervangen. Daarnaast voorziet het voorstel in het oprichten van een Dienst Burgerbescherming die belast zou worden met het beslissen omtrent gewetensbezwarenverzoeken en het vervullen van alternatieve dienstplicht.

²⁴⁶ Zie hoofdstuk 20 (artikel 201 tot en met 239) van het Wetboek van Strafrecht van de FRJ. Voor een Engelse vertaling van het Wetboek van Strafrecht van de FRJ wordt verwezen naar <http://www.unhcr.ch> [laatst geraadpleegd op 23 maart 2005].

²⁴⁷ Zie in deze context Center for Anti-War Action, *Oči boje fronta, Projekat Centra za antiratnu akciju o licima koja se nisu odazvala vojnom pozivu ili su pobegla iz Vojske Jugoslavije tokom NATO intervencije u SR Jugoslaviji*, augustus 2000.

²⁴⁸ Zie Staatsblad van de FRJ Nr 9 van 2 maart 2001. Voor een Engelse vertaling van deze wet zie <http://www.unhcr.ch> [laatst geraadpleegd op 23 maart 2005].

²⁴⁹ Amnesty International Deutschland, *Asyl – Gutachten, Verwaltungsstreitsache eines serbisch-montenegrinischen Staatsangehörigen*, EUR 70-04.051, 22 december 2004.

²⁵⁰ De Amnestiewet noemt de volgende artikelen van het Wetboek van Strafrecht van de FRJ: artikel 202 (weigering om wapens in ontvangst te nemen of te gebruiken); artikel 214 (ontduiking van een oproep tot militaire dienstplicht); artikel 215 (ontduiking van militaire dienstplicht door zelf-mutilatie of misleiding); artikel 217 (verlaten en deserteren uit het leger); artikel 218 (ontduiking van inschrijving en inspecties) en artikel 219 (niet-nakomen van materiële verplichtingen). De opsomming van wetsartikelen is uitputtend. Feiten gepleegd na 7 oktober 2000 zijn strafbaar.

wordt in de uitvoering geen onderscheid gemaakt naar etniciteit. Sinds de inwerkingtreding van de Amnestiewet zijn geen gevallen bekend van strafrechtelijke vervolging van personen die binnen de door de wet genoemde voorwaarden vallen. Overigens ontslaat deze wet de personen in kwestie niet van de verplichting om de militaire dienst (alsnog) te vervullen.²⁵²

In 2004 heeft Montenegro een eigen Amnestiewet met betrekking tot, onder anderen, dienstweigeraars en deserteurs, aangenomen.²⁵³

²⁵¹ Amnesty International Deutschland, Asyl – Gutachten, Verwaltungsstreitsache eines serbisch-montenegrinischen Staatsangehörigen, EUR 70-04.051, 22 december 2004.

²⁵² Volgens Amnesty International Deutschland, Asyl – Gutachten, Verwaltungsstreitsache eines serbisch-montenegrinischen Staatsangehörigen, EUR 70-04.051, 22 december 2004, komt het in de praktijk echter niet voor dat deserteurs en dienstweigeraars op wie de Amnestiewet van toepassing is, alsnog opgeroepen worden voor het vervullen van de militaire dienst.

²⁵³ In juni 2004 heeft Montenegro een Amnestiewet aangenomen die dienstweigeraars en deserteurs vrijwaart van strafvervolging wegens dienstweigering. Deze wet werd aangenomen als antwoord op de veelvoorkomende gevallen van dienstweigering en desertie in Montenegro. De Amnestiewet noemt de volgende artikelen van het Montenegrijnse Wetboek van Strafrecht: artikel 450 (ontduiking van militaire dienstplicht); artikel 451 (ontduiking van inschrijving en inspecties); artikel 452 (niet-nakomen van materiële verplichtingen); artikel 453 (ontduiking van militaire dienstplicht door misleiding); artikel 454 (wederrechtelijk ontslag van de militaire dienstplicht) en artikel 455 (op eigen initiatief verlaten van of ontsnappen uit het leger van SCG). De opsomming van wetsartikelen is uitputtend. Deze wet is van toepassing op strafbare feiten begaan in de periode vanaf 7 oktober 2000 tot juni 2004. Overigens ontslaat deze regeling de personen in kwestie niet van de verplichting om de militaire dienst (alsnog) te vervullen. Voorzover dezerzijds bekend, wordt deze wet ook in de praktijk daadwerkelijk geïmplementeerd.

4 Migratie

4.1 Migratiestromen en –oorzaken

De deelrepublieken van de voormalige SFRJ fungeren traditioneel voor tal van landen in West-Europa als een belangrijk gebied van herkomst van arbeidsmigranten. De dramatische verslechtering van de economische situatie in de voormalige FRJ tijdens het Milosevic-regime vormde voor velen de aanleiding om te emigreren. Ook de instabiele veiligheidssituatie en de zorgwekkende mensenrechtensituatie – al dan niet in combinatie met de slechte economische situatie – vormden tijdens het Milosevic-regime voor veel mensen de aanleiding om – al dan niet tijdelijk – naar het buitenland te vertrekken.

Met de verbetering van de mensenrechten- en veiligheidssituatie sinds het aantreden van het nieuwe regime, speelt veiligheid steeds minder een rol bij emigratie. In economisch opzicht is thans sprake van gunstige langetermijnperspectieven. Op de korte en middellange termijn zouden de noodzakelijke hervormingen, en het daarmee gepaard gaande banenverlies, een belangrijke stimulans kunnen blijven vormen om te emigreren.

4.2 Opvang van binnenlands ontheemden²⁵⁴

In SCG verblijven tussen 220.000 en 234.000 binnenlands ontheemden (circa 205.000 in Servië en circa 18.000 in Montenegro).²⁵⁵ Het betreft met name etnisch

²⁵⁴ UNHCR, The Possibility of Applying the Internal Flight or Relocation Alternative within Serbia and Montenegro to Certain Persons Originating from Kosovo and Belonging to Ethnic Minorities There, augustus 2004; UNHCR, UNHCR Position on the Continued International Protection Needs of Individuals from Kosovo, 13 augustus 2004; UNHCR, Zur Situation von binnenvertriebenen Minderheiten (Roma, Ashkali und Ägypter) aus dem Kosovo in Serbien und Montenegro, 10 september 2004; UNHCR, UNHCR Position on the Continued International Protection Needs of Individuals from Kosovo, maart 2005; en IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004.

²⁵⁵ UNHCR, Global Appeal 2005 gaat uit van 220.000 binnenlands ontheemden in januari 2005. Volgens IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004, bevinden zich momenteel meer dan 233.000 binnenlands ontheemden in SCG. US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005, maakt melding van circa 216.000 binnenlands ontheemden in Servië en circa 17.000 in Montenegro.

Serviërs, Roma²⁵⁶ en Montenegrijnen die tijdens en na afloop van de Kosovo crisis hun woonplaats in Kosovo hebben verlaten.²⁵⁷

De positie van binnenlands ontheemden is op het statenunieniveau niet als zodanig (expliciet) juridisch geregeld.²⁵⁸ De ontheemden worden, althans in theorie, als staatsburgers van SCG beschouwd.²⁵⁹ In de praktijk worden zij echter vaak door hun medeburgers in Servië en Montenegro als tweederangs burgers gezien. Dit geldt, in verschillende mate, voor alle etnische groepen.²⁶⁰ Voor binnenlands ontheemden die tot een etnische minderheidsgroep behoren geldt dat de wetgeving inzake minderheden op hun positie onverkort van toepassing is.²⁶¹ De opvang van binnenlands ontheemden behoort tot de bevoegdheden van de afzonderlijke lidstaten. Voorzover het de (monitoring van) bescherming van mensen- en minderheidsrechten betreft, is echter tevens het ministerie van Mensen- en Minderhedenrechten van SCG bevoegd. Deze bevoegdheid wordt gedeeld met de lidstaten.

Ontheemden uit Kosovo kunnen zich, zowel in Servië als in Montenegro, wenden tot het Rode Kruis voor humanitaire hulp.²⁶² Ook worden door de lokale afdelingen van het Internationale Rode Kruis integratieprojecten van de

²⁵⁶ Circa 20.000 Roma zijn officieel geregistreerd als binnenlands ontheemde. Het daadwerkelijke aantal Roma binnenlands ontheemden in SCG wordt geschat op tussen 40.000 en 50.000 personen.

²⁵⁷ Zie ook CIA, *The World Factbook, Serbia and Montenegro*, (last updated on 21 April 2005). Dezerzijds zijn geen gevallen bekend van etnisch Albanezen uit Kosovo die tijdens of na afloop van het Kosovo-crisis naar Servië zijn gevlucht en zich daar als binnenlands ontheemde hebben laten registreren. Binnenlands ontheemde etnisch Albanezen afkomstig uit Kosovo verblijven dan ook in (andere delen van) Kosovo; zie in deze context ook het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

²⁵⁸ In mei 2003 werd op het statenunieniveau het zogenaamde *IDP Needs Assessment Report* opgesteld. Dit rapport – opgesteld door het ministerie van Sociale Zaken van Servië, het ministerie van Arbeid en Sociale Zaken van Montenegro, UNHCR en het Rode Kruis van zowel Servië als Montenegro – benoemt de acties die gevolgd zouden moeten worden nadat het ICRC zijn steun aan de meest kwetsbare families heeft gestaakt.

²⁵⁹ Op grond van artikel 7 GwSCG hebben de staatsburgers van een lidstaten die zich in een andere lidstaat bevinden dezelfde rechten en plichten (met uitzondering van passief en actief kiesrecht) als eigen staatsburgers.

²⁶⁰ Dit geldt niet alleen voor bijvoorbeeld de Roma, maar ook voor etnisch Serviërs uit Kosovo, die door andere Serviërs *Shqip* of *Shqiptar* worden genoemd (*Shqiptar* betekent ‘Albanees’ in het Albanees) en als minderwaardig beschouwd worden. Het woord *Ship* / *Shiptar* heeft in het Servisch een pejoratieve betekenis.

²⁶¹ Voor de positie van etnische minderheden wordt verwezen naar paragraaf 3.4.

²⁶² De humanitaire hulp van het Rode Kruis beperkt zich tot het verstrekken van voedsel aan de meest kwetsbare groepen: personen in collectieve centra, Roma, eenoudergezinnen, minderjarigen, zwangere vrouwen, vrouwen ouder dan 60 en mannen ouder dan 65 en lichamelijk en geestelijk gehandicapten.

ontheemden met de lokale bevolking uitgevoerd. Ook andere internationale organisaties, waaronder UNHCR, ondersteunen ontheemden.

4.2.1 Opvang van binnenlands ontheemden in Servië

Wetgeving en beleid

Servië heeft geen wetgeving die specifiek de positie en opvang van binnenlands ontheemden regelt. In de praktijk wordt de Servische Vluchtelingenwet van 1992 door het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen toegepast op deze groep (voor een korte beschrijving van deze wet zie paragraaf 4.3).²⁶³ Op grond van deze wet hebben ontheemden het recht op onderdak alsmede gezondheidszorg en onderwijs. Alleen de meest kwetsbare personen die niet in hun eigen onderhoud kunnen voorzien, komen in aanmerking voor voedselhulp.²⁶⁴

Registratie als binnenlands ontheemde

Ontheemden uit Kosovo kunnen zich als ontheemde laten registreren bij het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen. Zij worden dan in het bezit gesteld van een ontheemdenidentiteitsbewijs, waarin letterlijk vermeld wordt dat betrokkene ontheemd is en afkomstig uit Kosovo. Als staatsburgers van Servië hebben ontheemden alle bijbehorende rechten en plichten. Echter, aangezien in Servië de aanspraak op sociale voorzieningen aan de hand van woonplaats(registratie) wordt bepaald,²⁶⁵ is het bezit van een dergelijk ontheemdenidentiteitsbewijs van groot belang voor alle handelingen die een staatsburger van Servië normaliter in zijn eigen woonplaats moet verrichten: het aanspraak maken op gezondheidszorg, pensioenen en onderwijs, het aanvragen – dan wel verlengen – van identiteitsdocumenten, het registreren van een auto, enzovoorts. Echter, registratie als binnenlands ontheemde en verstrekking van het bijbehorende identiteitsdocument kunnen alleen plaatsvinden indien betrokkene de vereiste documentatie omtrent zijn persoon (zoals geboortecertificaat en identiteitsbewijs) heeft overgelegd.²⁶⁶ Personen uit Kosovo kunnen deze

²⁶³ Het betreft hier een beleidsmatige toepassing van de wet door het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen.

²⁶⁴ Bij het vaststellen of een persoon in aanmerking komt voor voedselverstrekking wordt tevens rekening gehouden met zijn/haar sociale kring, bijvoorbeeld familie, vrienden en relaties en anderen in Servië, op wie betrokkene beroep zou kunnen doen.

²⁶⁵ Louter het bezit van het staatsburgerschap van Servië is niet voldoende om aanspraak te kunnen maken op sociale voorzieningen. Betrokkene dient tevens over een legale verblijfplaats in Servië te beschikken en geregistreerd te zijn in de betreffende gemeente.

²⁶⁶ Hierbij dient te worden vermeld dat sommige documenten (bijvoorbeeld uittreksels uit het geboorteregister) slechts gedurende zes maanden na de datum van afgifte geldig zijn. Dit betekent dat in geval van langdurige procedures sommige stukken verschillende malen moeten worden aangevraagd. In de praktijk kan een ontheemde uit Kosovo door het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen ook als binnenlands ontheemde worden

documenten verkrijgen bij de zogenaamde *dislocated registry offices*.²⁶⁷ Alle verzoeken dienen in principe persoonlijk te worden ingediend.²⁶⁸ Dit geldt ook voor het in ontvangst nemen van de gevraagde documenten. Dit vereiste kan in de praktijk tot logistieke problemen (zoals vervoer) leiden. De Servische autoriteiten erkennen de door UNMIK afgegeven documenten niet. De status van binnenlands ontheemde wordt in Servië voor bepaalde tijd verleend, tot het moment waarop betrokkene naar huis terugkeert of zich buiten het grondgebied van Servië vestigt.²⁶⁹

Personen die over de nodige bewijsstukken omtrent hun identiteit en afkomst uit Kosovo beschikken, worden in de praktijk zonder noemenswaardige problemen als binnenlands ontheemde erkend en geregistreerd. Dit geldt zonder onderscheid voor alle etnische groepen afkomstig uit Kosovo. Personen die zich als binnenlands ontheemde wensen te laten registreren kunnen in de praktijk logistieke problemen ondervinden bij het verkrijgen van de voor registratie noodzakelijke documenten (vervoer naar en van de *dislocated registry offices*, lange wachttijden). Hierbij dient tevens te worden vermeld dat een deel van de binnenlands ontheemde Roma afkomstig uit Kosovo nooit zijn geregistreerd.²⁷⁰

Sociale voorzieningen

Personen die in het bezit zijn van een geldig ontheemdenidentiteitsbewijs, kunnen aanspraak maken op toegang tot alle sociale voorzieningen, waaronder gezondheidszorg, onderwijs en pensioenen.²⁷¹ Zij kunnen tevens, althans in theorie, legaal deelnemen aan de arbeidsmarkt.²⁷² Personen die in Kosovo

geregistreerd indien betrokkene andersoortig bewijs van zijn afkomst uit Kosovo (zoals bijvoorbeeld bewijs van bezit van onroerend goed in Kosovo) kan overleggen.

²⁶⁷ In juni 1999 hebben de Servische autoriteiten alle registers uit Kosovo naar Servië verplaatst. Deze registers werden vervolgens geïncorporeerd in de registersystemen van een aantal aangewezen Servische gemeenten (gemeente Nis, Kragujevac, Kraljevo, Krusevac, Jagodina, Vranje en Leskovac). De personen afkomstig uit Kosovo kunnen in de aangewezen gemeente waar de gegevens van de registers van zijn/haar plaats van origine worden bewaard, raadplegen en verzoeken om verstrekking van noodzakelijke documenten. Hierbij dient wel te worden vermeld dat deze *dislocated registers* niet altijd compleet zijn.

²⁶⁸ Hoewel dit in theorie niet wordt vereist, wordt deze voorwaarde door sommige *dislocated registers* in de praktijk wel gesteld.

²⁶⁹ Onder 'vestiging buiten Servië' wordt in deze context tevens verstaan het aanvragen van bescherming in het buitenland.

²⁷⁰ Voor deze groep geldt dat zij in de praktijk onoverkomelijke problemen met betrekking tot het verkrijgen van de voor registratie als binnenlands ontheemde noodzakelijke documenten kunnen ondervinden.

²⁷¹ Alleen personen die aan de hand van een geldig "werkboekje" (zie hieronder) hun arbeidsverleden kunnen aantonen, komen in aanmerking voor ouderdomspensioen.

²⁷² Alle werknemers in Servië dienen te beschikken over het zogenaamde "werkboekje", waarin de opleidingen, kwalificaties en werkervaring worden bijgehouden. Deze werkboekjes worden door de werkgever bewaard en bijgehouden. Omdat vele binnenlands ontheemden

werkzaam waren bij de overheid dan wel bij staatsbedrijven, ontvangen in veel gevallen nog steeds salaris, omdat hun dienstbetrekking nooit formeel werd beëindigd.

Personen die als binnenlands ontheemde zijn erkend en geregistreerd ondervinden in de praktijk geen noemenswaardige problemen ten aanzien van toegang tot de gezondheidszorg en het onderwijs. Daarnaast zijn de geregistreerde binnenlands ontheemden, die in Servië tot de groep van bijzonder kwetsbare personen worden gerekend, vrijgesteld van de algemene verplichting om ziekenfondspremies af te dragen. Dit geldt voor alle geregistreerde binnenlands ontheemden zonder onderscheid naar etnische afkomst.²⁷³ Personen die niet als binnenlands ontheemde zijn geregistreerd, kunnen geen aanspraak maken op toegang tot sociale voorzieningen.

Voor binnenlands ontheemden geldt dat hun deelname aan de reguliere arbeidsmarkt over het algemeen kleiner is dan de deelname van de overige inwoners van Servië. Een groot deel van binnenlands ontheemden werkt als dagloner dan wel illegaal.

Huisvesting

De meeste ontheemden in Servië beschikken over eigen woonfaciliteiten (65% tot 75%) of worden opgevangen door familie en vrienden (25% tot 30%). Slechts een klein deel blijft aangewezen op collectieve opvangcentra (3% tot 5%).²⁷⁴ Naast de gebruikelijke aanspraken op sociale voorzieningen die aan alle geregistreerde

²⁷³ niet over een werkboekje beschikken – omdat deze tijdens de vlucht verloren is gegaan of zich nog steeds in Kosovo bij de voormalige werkgever bevindt – kunnen ze zich niet als werkzoekende bij het arbeidsbureau inschrijven. Zonder geldige inschrijving bij het arbeidsbureau kunnen zij bovendien geen aanspraak maken op een werkloosheidsuitkering. Hierbij dient echter te worden vermeld dat, voorzover het de toegang tot sociale voorzieningen betreft, met name de Roma te maken kunnen krijgen met maatschappelijke aversie en discriminatie (zie paragraaf 3.4.4).

²⁷⁴ ICRC, The Vulnerability Assessment of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, juli 2003. Volgens IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004, wonen meer dan 10.000 personen in officiële collectieve opvangcentra. Volgens UNHCR, The Possibility of Applying the Internal Flight or Relocation Alternative within Serbia and Montenegro to Certain Persons Originating from Kosovo and Belonging to Ethnic Minorities There, augustus 2004, worden circa 7.000 personen in collectieve centra opgevangen. Doorgaans betreft het personen die behoren tot de categorie van de zogenaamde *residual cases*, dat wil zeggen personen die zich op geen enkele manier zelfstandig kunnen redden in de maatschappij (bijvoorbeeld chronisch zieken en gehandicapten, alleenstaande moeders, bejaarden en personen met zware chronische psychische of psychologische problemen). Volgens IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004, verblijft circa 17% van alle Servische binnenlands ontheemden in collectieve opvangcentra.

ontheemden toekomen, kunnen personen die in collectieve opvangcentra verblijven, aanspraak maken op voedselhulp. Servië heeft aangegeven alle collectieve centra vóór 2006 te willen sluiten.²⁷⁵ Naar alle waarschijnlijkheid zal dit doel echter niet worden gehaald.²⁷⁶ Een deel van de ontheemden verblijft in illegale opvangcentra.²⁷⁷ Het betreft met name illegaal gestichte nederzettingen dan wel illegale bezetting van privé panden. Aan deze groep wordt geen humanitaire hulp verstrekt.²⁷⁸ Ontheemden die geen huisvesting kunnen vinden, kunnen zich wenden tot het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen.

De kwaliteit van de eigen woonfaciliteiten waarover binnenlands ontheemden beschikken is afhankelijk van de financiële situatie van betrokkenen en varieert van verblijf in “reguliere” huizen en appartementen en kamerhuur tot verblijf in bijvoorbeeld (tuin)schuren en garageboxen zonder adequate voorzieningen (elektriciteit en/of sanitaire voorzieningen). Dit geldt tevens voor opvang bij familie en vrienden. De omstandigheden in de collectieve opvangcentra – zowel legaal als illegaal – zijn doorgaans slecht. Voor de (met name niet-geregistreerde) binnenlands ontheemde Roma geldt dat zijn vaak in illegaal gestichte Romakampen verblijven. De omstandigheden in deze nederzettingen zijn doorgaans (heel) slecht.²⁷⁹

Lokale integratie en terugkeer

Aangezien de ontheemdenbevolking een grote druk legt op de toch al beperkte capaciteit van de gemeenten waar de ontheemden zich bevinden, behoort de terugkeer van deze groep tot een van de prioriteiten van de Servische regering. Daarnaast spelen politieke overwegingen een zeer belangrijke rol.²⁸⁰ Om die

²⁷⁵ De Servische autoriteiten hebben tot op heden geen alternatief voorgesteld voor opvang van personen uit (gesloten) collectieve opvangcentra; zie bijvoorbeeld IDP Interagency Working Group, *Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia: Law and Practice*, oktober 2004.

²⁷⁶ Iedereen die vrijwillig een collectief opvangcentrum wil verlaten, komt in aanmerking voor een bescheiden tegemoetkoming in de kosten van het zoeken naar andere accommodatie. Deze tegemoetkoming wordt verstrekt door het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen.

²⁷⁷ Deze groep wordt geschat op circa 10.800 personen in heel SCG; IDP Interagency Working Group, *Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice*, oktober 2004.

²⁷⁸ UNHCR, het Rode Kruis en andere (internationale) organisaties verstrekken op ad hoc basis hulp aan deze groep.

²⁷⁹ Vaak betreft het nederzettingen gebouwd van de ter beschikking staande materialen (zoals hout- en golfplaten, autobanden, en dergelijke) zonder enige voorzieningen (elektriciteit, stromend water).

²⁸⁰ Kosovo wordt officieel als (onlosmakelijk) deel van Servië beschouwd. Een spoedige terugkeer van de Servische bevolking is bovendien van groot belang voor de bepaling van de toekomstige status van Kosovo.

redenen wordt aan lokale integratie van ontheemden – in tegenstelling tot vluchtelingen – nauwelijks aandacht besteed.

In mei 2002 presenteerde de Servische regering haar Nationale Strategie voor het Oplossen van de Problemen van Vluchtelingen en Binnenlands Ontheemden, die een aantal knelpunten identificeert (met name beperkte bewegingsvrijheid van etnisch Serviërs in Kosovo en de eigendomswetgeving) die de terugkeer van ontheemden naar Kosovo belemmeren.²⁸¹ Het Kosovo Coördinatiecentrum (*Kosovo Coordination Centre*) is verantwoordelijk voor, onder andere, de terugkeer van binnenlands ontheemden naar Kosovo.²⁸²

Woonplaatswijziging

Binnenlands ontheemden uit Kosovo zijn staatsburgers van Servië. Daarom kunnen ze zich ook in andere delen van Servië vestigen. Op grond van de in Servië geldende voorschriften dient betrokkene zich eerst in zijn voormalige woonplaats te (laten) deregistreren en daarnaast over een woning – dit kan worden aangetoond aan de hand van een koopakte of huurovereenkomst – in zijn nieuwe woonplaats te beschikken. Vanaf 1 juli 2003 kunnen binnenlands ontheemden uit Kosovo zich bij de *displaced Policed Stations* laten deregistreren om zich vervolgens elders in Servië te kunnen vestigen.²⁸³ In de praktijk wordt van deze mogelijkheid zeer beperkt gebruik gemaakt.²⁸⁴ Officiële woonplaatswijziging leidt tot verlies van de status van binnenlands ontheemde. Betrokkene wordt voortaan beschouwd als een “gewone” inwoner en kan – net als alle andere inwoners van de gemeente waarin hij zich heeft laten registreren – aanspraak maken op alle sociale voorzieningen.

²⁸¹ In de praktijk heeft de Nationale Strategie voor zover het binnenlands ontheemden uit Kosovo betreft een louter declaratief karakter. Zie in deze context tevens het algemeen ambtsbericht Kosovo 2005.

²⁸² Het door Servië ingestelde Kosovo Coördinatiecentrum is verantwoordelijk voor het coördineren en uitvoeren van het Servische beleid ten aanzien van Kosovo in het algemeen. Het Kosovo Coördinatiecentrum werd in 2001 opgericht en is verantwoordelijk voor alle kwesties die betrekking hebben op Kosovo, waaronder terugkeer.

²⁸³ Tot 1 juni 2003 was het personen afkomstig uit Kosovo door de Servische autoriteiten niet toegestaan om zich in Kosovo te deregistreren.

²⁸⁴ Volgens US Department of State, *Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004*, 28 februari 2005, zouden niet alle verzoeken om wijziging van woonplaats van Kosovaarse ontheemden ook worden toegelaten door de Servische autoriteiten. Volgens Group 484, *Human Rights of Refugees, Internally Displaced Persons, Returnees and Asylum-Seekers in Serbia and Montenegro*, april 2005 werd in geen enkel geval een verzoek tot woonplaatswijziging door de autoriteiten geweigerd. IDP Working Group, *Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice*, oktober 2004 maakt melding van enkele gevallen waarin de zogenaamde *dislocated Police Stations* zonder geldige redenen geweigerd zouden hebben om binnenlands ontheemden uit Kosovo te laten deregistreren.

4.2.2 Opvang van binnenlands ontheemden in Montenegro

Wetgeving en beleid

De positie van ontheemden wordt in Montenegro wettelijk geregeld in het Decreet inzake Hulpverlening aan Ontheemde Personen.²⁸⁵ Hoewel dit decreet met name bedoeld was voor vluchtelingen uit andere voormalige deelrepublieken van de SFRJ, wordt het door het Montenegrijse Commissariaat voor Ontheemden wel toegepast ten aanzien van binnenlands ontheemden uit Kosovo. Op grond van dit decreet hebben erkende binnenlands ontheemden het recht op onderdak, voedselvoorzieningen alsmede gezondheidszorg en onderwijs. De status van binnenlands ontheemden wordt verleend – en kan worden ingetrokken – door het Montenegrijse Commissariaat voor Ontheemden. Montenegro voert geen bijzonder beleid met betrekking tot ontheemden. Volgens de Montenegrijse autoriteiten is Montenegro niet verplicht om op lange termijn hulp aan ontheemden uit Kosovo te (blijven) verlenen, omdat deze personen staatsburger van Servië zijn. In maart 2005 heeft de Montenegrijse regering de zogenaamde *National Strategy for Durable Solutions of Refugee and IDP Problems in Montenegro* aangenomen.²⁸⁶

Registratie als binnenlands ontheemde

Registratie en erkenning als binnenlands ontheemde behoort in Montenegro tot de bevoegdheden van het Montenegrijse Commissariaat voor Ontheemden. Personen die als ontheemde worden erkend, worden in het bezit gesteld van een ontheemdenidentiteitsbewijs.²⁸⁷ De status van ontheemde wordt voor bepaalde tijd verleend en kan worden verlengd.

Sociale voorzieningen

Met behulp van het ontheemdenidentiteitsbewijs kunnen ontheemden gebruik maken van de rechten die aan deze groep wettelijk zijn verleend (onderdak en toegang tot gezondheidszorg en onderwijs). Toegang tot overige sociale voorzieningen, zoals (ouderdoms)pensioenen, is voorbehouden aan staatsburgers van Montenegro. Kosovaarse ontheemden in Montenegro komen daarom niet in aanmerking voor deze voorzieningen.²⁸⁸

²⁸⁵ Staatsblad van Montenegro 20/93 en 27/94. Engelse vertaling van dit decreet is te vinden op www.unhcr.ch [laatst geraadpleegd op 16 maart 2005].

²⁸⁶ Zie Group 484, *Human Rights of Refugees, Internally Displaced Persons, Returnees and Asylum-Seekers in Serbia and Montenegro*, april 2005. Dezerzijds is nog niets bekend over de implementatie van dit plan.

²⁸⁷ Registratie als binnenlands ontheemde en verstrekking van het bijbehorende identiteitsdocument zijn gebonden aan dezelfde procedure als in Servië (zie paragraaf 4.2.1). In de praktijk kunnen zich daarom ook in Montenegro dezelfde problemen met betrekking tot registratie als binnenlands ontheemden voordoen als in Servië.

²⁸⁸ Personen die een (ouderdoms)pensioen wensen te ontvangen, dienen zich officieel in Servië te registreren. Personen die in aanmerking willen komen voor een werkloosheidsuitkering

De situatie van ontheemden in Montenegro met betrekking tot de daadwerkelijke toegang tot de gezondheidszorg en het onderwijs verschilt niet wezenlijk van de situatie in Servië.

Het is ontheemden in Montenegro officieel toegestaan om deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Echter, omdat de status van ontheemde slechts voor bepaalde tijd wordt verleend, worden zij niet gezien als personen die hun vaste verblijfplaats in Montenegro hebben. Teneinde deelname van vreemdelingen aan de arbeidsmarkt in Montenegro te beperken, zijn werkgevers die personen zonder vaste verblijfplaats in dienst nemen, onderworpen aan een bijzonder, verhoogd belastingtarief.²⁸⁹

Huisvesting

Op grond van het Decreet inzake hulpverlening aan ontheemde personen, hebben alle geregistreerde ontheemden in Montenegro het recht op adequate huisvesting. De meeste ontheemde in Montenegro beschikken over eigen woonfaciliteiten (70% tot 80%) of worden opgevangen door familie en vrienden (5% tot 10%). Een deel blijft echter aangewezen op collectieve opvangcentra (15% tot 20%).²⁹⁰ Een kleine groep ontheemden verblijft in illegale opvangcentra.

De situatie van ontheemden in Montenegro ten aanzien van huisvesting verschilt niet van de situatie in Servië.

Lokale integratie en terugkeer

Lokale integratie van ontheemden wordt in Montenegro niet bevorderd. Binnenlands ontheemden komen niet in aanmerking voor Montenegrijns staatsburgerschap.²⁹¹

dienen te beschikken over een “werkboekje”. Voor vele binnenlands ontheemden geldt tevens dat zijn in Montenegro illegaal werken, waardoor zij geen aanspraak kunnen maken op deze uitkering.

²⁸⁹ In de praktijk leidt dit ertoe dat slecht een klein deel van binnenlands ontheemden legaal werk heeft. Het overgrote deel van ontheemden (80% tot 85%) die actief deelnemen aan de arbeidsmarkt, werkt illegaal; ICRC, The Vulnerability Assessment of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, juli 2003. Ook in Montenegro dienen personen die legaal werken over een “werkboekje” te beschikken (zie paragraaf 4.2.1).

²⁹⁰ ICRC, The Vulnerability Assessment of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, juli 2003. Volgens IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004, wonen circa 4.200 personen in officiële opvangcentra. Volgens UNHCR, The Possibility of Applying the Internal Flight or Relocation Alternative within Serbia and Montenegro to Certain Persons Originating from Kosovo and Belonging to Ethnic Minorities There, augustus 2004, worden circa 1.000 personen in collectieve centra opgevangen.

²⁹¹ Op grond van de Staatsburgerschapswet van Montenegro van 1999 komen alleen personen die gedurende een onafgebroken periode van 10 jaar hun permanente woonplaats in

Montenegro heeft geen strategie ontwikkeld met betrekking tot terugkeer van ontheemden.

Woonplaatswijziging

Alle staatsburgers van Servië, met inbegrip van ontheemden uit Kosovo, kunnen zich in Montenegro permanent vestigen. Voor officiële woonplaatswijziging dient dezelfde procedure als in Servië te worden gevolgd. Officiële woonplaatswijziging leidt tot verlies van de status van binnenlands ontheemde. Betrokkene wordt voortaan beschouwd als een “gewone” inwoner, met dien verstande dat Kosovaren als staatsburgers van Servië worden beschouwd en behandeld.

4.2.3 Binnenlands ontheemden uit Kosovo die vanuit het buitenland naar SCG terugkeren

Personen afkomstig uit Kosovo die, al dan niet gedwongen,²⁹² vanuit het buitenland naar SCG (zowel Servië als Montenegro) terugkeren, komen niet in aanmerking voor erkenning als binnenlands ontheemde.²⁹³ Dit heeft tot gevolg dat zij geen aanspraak kunnen maken op de rechten die aan erkende binnenlands ontheemden zijn verleend (zoals onderdak, gezondheidszorg, onderwijs, toegang tot de arbeidsmarkt, etc.).²⁹⁴ Ook in de praktijk ontvangen zij geen steun van de Servische dan wel Montenegrijnse autoriteiten. Zij worden evenmin door UNHCR – of een andere internationale organisatie – opgevangen, omdat deze groep niet tot het mandaat van de organisatie behoort.²⁹⁵ In de praktijk betekent dit dat deze

Montenegro hadden, in aanmerking voor naturalisatie tot staatsburger. Aan geregisteerde binnenlands ontheemden wordt in Montenegro slechts een tijdelijke verblijfsvergunning verleend. Dit betekent dat hun verblijf – en ook hun woonplaats (niet te verwarren met permanente vestiging in Montenegro als gevolg van een officiële woonplaatswijziging) – in Montenegro niet als permanent wordt beschouwd. Het is nog niet duidelijk of geregisteerde binnenlands ontheemden op grond van het nieuwe Montenegrijnse wetsvoorstel inzake staatsburgerschap in aanmerking zullen kunnen komen voor naturalisatie tot staatsburger.

²⁹² Vrijwillige terugkeer van Kosovaren naar de overige delen van SCG komt in de praktijk nauwelijks voor.

²⁹³ UNHCR, The Possibility of Applying the Internal Flight or Relocation Alternative within Serbia and Montenegro to Certain Persons Originating from Kosovo and Belonging to Ethnic Minorities There, augustus 2004; UNHCR, UNHCR Position on the Continued International Protection Needs of Individuals from Kosovo, 13 augustus 2004; en UNHCR, Zur Situation von binnervertriebenen Minderheiten (Roma, Ashkali und Ägypter) aus dem Kosovo in Serbien und Montenegro, 10 september 2004.

²⁹⁴ De informatie in paragraaf 4.2.1 en 4.2.2 is derhalve niet van toepassing op deze groep.

²⁹⁵ Het betreft in vrijwel alle gevallen uitgewezen asielzoekers.

personen aan hun lot worden overgelaten.²⁹⁶ Dit geldt voor alle personen afkomstig uit Kosovo, ongeacht de etnische afkomst.

Een reeds door de autoriteiten als binnenlands ontheemde erkende persoon verliest zijn status indien betrokkene SCG verlaat en een verzoek om internationale bescherming in het buitenland indient. De status van binnenlands ontheemde wordt in geval van, al dan niet vrijwillige, terugkeer naar SCG niet hersteld.²⁹⁷

Personen afkomstig uit Kosovo die vanuit het buitenland naar Servië terugkeren, kunnen zich ook in andere delen van Servië permanent vestigen, mits zij aan de voorwaarden voor woonplaatswijziging voldoen (zie paragraaf 4.2.1). Deze personen worden niet als binnenlands ontheemde erkend. Dit heeft tot gevolg dat zij – in ieder geval tot het moment van de officiële woonplaatswijziging – geen aanspraak kunnen maken op de sociale voorzieningen of steun van de Servische autoriteiten. Woonplaatswijziging in Montenegro is voor deze groep personen niet mogelijk.

4.3 Opvang van vluchtelingen

In heel SCG verblijven circa 150.000 geregistreerd vluchtelingen, dat wil zeggen personen die de vluchtelingenstatus hebben verkregen.²⁹⁸ Het betreft vrijwel

²⁹⁶ Omdat deze personen niet worden geregistreerd of opgevangen is dezerzijds heel weinig bekend over hun situatie. In de meeste gevallen betreft het Roma die – naar wordt vermoed – in (illegale) Roma-kampen verblijven. De precieze omvang van deze groep is evenmin bekend. Volgens schattingen van de Raad van Europa telde deze groep in november 2003 circa 1.000 personen; Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Forced returns of Roma from the former Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, to Serbia and Montenegro from Council of Europe member states, Recommendation 1633 (2003)1, 25 november 2003.

²⁹⁷ De situatie van deze personen verschilt niet van de situatie van personen die naar SCG zijn teruggekeerd, zonder eerst in SCG de status van binnenlands ontheemde te hebben verkregen.

²⁹⁸ Volgens UNHCR, Global Appeal 2005 en US Committee for Refugees, World Survey 2004 – Serbia and Montenegro, mei 2004, telt SCG circa 291.000 vluchtelingen. US State Department, Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005, maakt melding van circa 282.000 vluchtelingen in Servië en circa 8.400 in Montenegro. Volgens BBC News, Balkan refugee crisis eases, 18 maart 2005, weerspiegelen de genoemde cijfers niet de werkelijke situatie, omdat zij gebaseerd zijn op schattingen die uitgaan van het aantal vluchtelingen die in de jaren 1991-1995 officieel werden geregistreerd. Begin 2005 werd in Servië voor het eerst een officiële hertelling van alle vluchtelingen gehouden. Het officiële resultaat van deze hertelling is (nog) niet bekend. Volgens eerste, niet-officiële schattingen bedraagt het daadwerkelijke aantal vluchtelingen in Servië circa 140.000 personen. Deze afname kan voor een groot deel worden toegeschreven aan het feit dat veel vluchtelingen zich tot Servische staatsburger hebben laten naturaliseren. Zie ook Raad van Europa, Serbia and Montenegro: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme, SG/Inf(2005)5, 14 maart

uitsluitend personen afkomstig uit voormalige deelrepublieken van de SFRJ, met name uit Kroatië en Bosnië en Herzegovina.²⁹⁹ De overgrote meerderheid van deze groep bestaat uit etnisch Serviërs, hoewel in het kader van gemengde huwelijken ook personen van andere etnische groepen als vluchteling in SCG verblijven.³⁰⁰ Zowel in Servië als in Montenegro bestaat de vluchtelingenpopulatie voor een overgroot deel uit personen die in de jaren 90 als gevolg van gewapende conflicten in Kroatië, Bosnië en Herzegovina zijn gevlucht. Deze personen zijn inmiddels – mits zij aan de wettelijke vereisten hebben kunnen voldoen – als vluchteling erkend en geregistreerd. Sinds het einde van de gewapende strijd in het voormalige Joegoslavië ontvangt SCG nauwelijks nieuwe asielverzoeken.³⁰¹

Vreemdelingen die hun land hebben verlaten uit angst voor vervolging, hebben het recht om in SCG asiel aan te vragen.³⁰² SCG is bovendien partij bij het Vluchtelingenverdrag van 1951 en het Protocol van 1967. De positie van vluchtelingen werd voor het eerst op het statenuitvoereniveau geregeld met de inwerkingtreding op 26 maart 2005 van een nieuwe Asielwet van SCG.³⁰³ De nieuwe Asielwet is een kaderwet die nadere uitwerking en invulling op het lidstatenniveau behoeft.³⁰⁴ De Asielwet van SCG herhaalt de algemeen erkende rechten van vluchtelingen (onder andere het recht op identiteitsdocumenten, toegang tot de arbeidsmarkt en tot sociale voorzieningen en het recht op gezinshereniging) en introduceert een aantal procedurele waarborgen in de asielprocedure. Deze wet is van toepassing op alle asielzoekers en vluchtelingen, met inbegrip van personen afkomstig uit landen die geen deel uitmaakten van de SFRJ.³⁰⁵

2005 en Group 484, Human Rights of Refugees, Internally Displaced Persons, Returnees and Asylum-Seekers in Serbia and Montenegro, april 2005.

²⁹⁹ Een kleine groep vluchtelingen in SCG is afkomstig uit Slovenië en Macedonië.

³⁰⁰ Voor de groep gemengd gehuwden die in vluchtelingencentra verblijven geldt, in zowel Servië als in Montenegro, dat zij problemen kunnen ondervinden wegens een gebrek aan acceptatie (bij met name de overige vluchtelingen in het centrum) van hun gemengde huwelijk. In vluchtelingencentra verblijvende kinderen van gemengd gehuwde ouders kunnen bloot staan aan pesterijen en dergelijke.

³⁰¹ Voor de praktijk met betrekking tot registratie van de vluchtelingen in de jaren 90 wordt verwezen naar, onder andere, het algemeen ambtsbericht Servië en Montenegro (exclusief Kosovo) van maart 2004.

³⁰² Zie artikel 38 Hv. Deze bepaling is alleen van toepassing op vreemdelingen.

³⁰³ *Закон о азилу*, Staatsblad van SCG No 12 van 25 maart 2005. Voor een Engelse vertaling van deze wet wordt verwezen naar <http://www.unhcr.ch> [laatst geraadpleegd op 16 mei 2005].

³⁰⁴ In Montenegro zal een nieuwe Asielwet naar alle waarschijnlijkheid medio 2005 door het parlement van Montenegro worden aangenomen. Het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken heeft in samenwerking met UNHCR een werkgroep opgericht die belast is met de voorbereiding van een nieuwe Servische Asielwet.

³⁰⁵ De zowel in Servië als in Montenegro geldende regelingen zijn (zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2) alleen van toepassing op personen die afkomstig zijn uit de voormalige deelrepublieken van

De opvang van vluchtelingen behoort tot de bevoegdheden van de afzonderlijke lidstaten. Alleen voorzover het de (monitoring van) bescherming van mensen- en minderhedenrechten betreft, is tevens het ministerie van Mensen- en Minderhedenrechten van SCG bevoegd.

Voor vluchtelingen die tot een etnische minderheidsgroep behoren, geldt dat de wetgeving inzake minderheden (zie paragraaf 3.4) op hun positie onverkort van toepassing is.

Vluchtelingen kunnen zich, zowel in Servië als in Montenegro, wenden tot het Rode Kruis voor humanitaire hulp.³⁰⁶ Ook andere internationale organisaties, waaronder UNHCR, ondersteunen vluchtelingen.

In januari 2005 zijn de regeringen van SCG, Kroatië en Bosnië-Herzegovina enerzijds en de vertegenwoordigers van de Europese Unie, OVSE en UNHCR anderzijds overeengekomen om gezamenlijk (het zogenaamde 3x3 Initiatief) de kwestie van vluchtelingen in de regio vóór eind 2006 definitief op te lossen door het bevorderen van terugkeer en lokale integratie. Het initiatief voorziet in de oprichting van een intergouvernementele *Task Force* bestaande uit vertegenwoordigers van de drie landen, die belast is met, onder andere, onderlinge afstemming van nationale plannen en strategieën met betrekking tot de vluchtelingenproblematiek alsmede het ontwikkelen en implementeren van een gezamenlijk actieplan.³⁰⁷

4.3.1 Opvang van vluchtelingen in Servië

Wetgeving en beleid

De rechtspositie van vluchtelingen wordt in Servië geregeld in de Servische Vluchtelingenwet van 1992 en is hiermee gelijk aan de rechtspositie van binnenlands ontheemden (zie paragraaf 4.2.1).

de SFRJ. In 2004 en in het eerste kwartaal van 2005 werden in Servië respectievelijk 147 en circa 50 asielverzoeken van personen afkomstig uit landen die geen deel uitmaakten van de SFRJ geregistreerd. In de meeste gevallen betreft het personen die aangehouden werden tijdens illegale doortocht naar West-Europa. Alle asielverzoeken werden door UNHCR in behandeling genomen. In 2004 en het eerste kwartaal van 2005 werden respectievelijk 13 en 2 personen als vluchteling erkend in Servië.

³⁰⁶ Humanitaire hulp wordt alleen verstrekt aan de meest kwetsbare groepen.

³⁰⁷ UNHCR, [Balkan governments seek to close refugee chapter in region](#), 31 januari 2005.

In tegenstelling tot (geregistreerde) binnenlands ontheemden, hebben vluchtelingen in Servië geen stemrecht en mogen zij geen onroerend goed kopen.³⁰⁸

Registratie

Het Servische Commissariaat voor Vluchtelingen is belast met het toekennen (en intrekken) van de vluchtelingenstatus alsmede de registratie van vluchtelingen. In de praktijk wordt statusdeterminatie in alle gevallen door UNHCR uitgevoerd. Erkende vluchtelingen worden in het bezit gesteld van een vluchtelingenidentiteitsbewijs. Het bezit van een dergelijk bewijs is noodzakelijk, indien betrokkene gebruik wil maken van de aan de erkende vluchtelingen toegekende rechten (onderdak, gezondheidszorg en onderwijs). Geregistreerde vluchtelingen kunnen tevens legaal deelnemen aan de arbeidsmarkt.

Sociale voorzieningen en huisvesting

De situatie van vluchtelingen in Servië is vrijwel gelijk aan die van binnenlands ontheemden (zie paragraaf 4.2.1). Vluchtelingen mogen echter geen onroerend goed in Servië kopen. De Servische Vluchtelingenwet van 1992 bepaalt dat vluchtelingen opgeroepen kunnen worden voor militaire dienst in het leger. In de praktijk komt dit niet meer voor.³⁰⁹

Lokale integratie en terugkeer

Vluchtelingen komen in Servië in aanmerking voor naturalisatie tot staatsburger van Servië. Lokale integratie van vluchtelingen wordt ook, hoewel in beperkte mate, aangemoedigd door de Servische autoriteiten.³¹⁰

4.3.2 Opvang van vluchtelingen in Montenegro

De situatie van vluchtelingen in Montenegro verschilt niet wezenlijk van die van binnenlands ontheemden (zie paragraaf 4.2.2). Het Decreet inzake Hulpverlening

³⁰⁸ Binnenlands ontheemden zijn staatsburger van Servië en hebben daarom alle rechten en plichten van staatsburgers, waaronder het kiesrecht en het recht om onroerend goed te kopen. De in Servië verblijvende vluchtelingen, daarentegen, zijn vreemdeling.

³⁰⁹ Tijdens het gewapende conflict in Bosnië en Herzegovina werden in totaal 709 vluchtelingen gedwongen om militaire dienst in het leger te vervullen. Sommige van deze vluchtelingen hebben inmiddels, via de rechter, een kleine schadevergoeding van de Servische staat ontvangen. Zie Humanitarian Law Center, [Reparation for Forcibly Conscripted Refugee](#), HLC Newsletter No. 6, 3 februari 2005.

³¹⁰ US Committee for Refugees, [World Refugee Survey 2004 – Serbia and Montenegro](#), mei 2004. In september 2004 werd in Servië de Commissie voor de Coördinatie van het Integratieproces van Vluchtelingen opgericht; Group 484, [Human Rights of Refugees, Internally Displaced Persons, Returnees and Asylum-Seekers in Serbia and Montenegro](#), april 2005.

aan Ontheemde Personen is ook op vluchtelingen van toepassing. Statusdeterminatie wordt in de praktijk in alle gevallen door UNHCR uitgevoerd. Vluchtelingen hebben in Montenegro geen stemrecht en mogen geen onroerend goed kopen. In tegenstelling tot binnenlands ontheemden kunnen zij zich in Montenegro niet permanent vestigen. Vluchtelingen komen niet in aanmerking voor naturalisatie tot staatsburger.³¹¹

4.4 Minderjarigen

Meerderjarig zijn in Servië en Montenegro personen die de 18-jarige leeftijd hebben bereikt (artikel 36 Hv).³¹² Onderscheid tussen kinderen geboren binnen een huwelijk en buitenechtelijke kinderen is niet toegestaan (artikel 25 Hv, artikel 29 GwS, en artikel 60 GwM). Leerplichtig zijn in SCG alle kinderen in de leeftijd tussen 7 en 15 jaar.³¹³

Minderjarigen die niet langer opvang hebben bij hun ouders zullen over het algemeen opgevangen worden door familie.³¹⁴ Daarnaast is opvang in een van de staatsinstellingen mogelijk. De kwaliteit van opvang in de staatsinstellingen voldoet niet altijd aan de Europese normen.³¹⁵ Voor de kinderen die in een staatsinstelling worden opgevangen wordt in alle gevallen getracht om zo spoedig mogelijk een alternatieve opvang (bij andere familieleden, pleeggezinnen of adoptiegezinnen) te vinden. De voorwaarden voor adoptie alsmede pleegzorg zijn zowel in Servië als in Montenegro wettelijk vastgesteld. Als kinderen de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt, worden zij geacht de staatsinstelling te verlaten.³¹⁶ De overgang van de staatsinstellingen naar een onafhankelijk bestaan verloopt niet

³¹¹ Zie ook Amnesty International, *Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe*, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005. Het is nog niet duidelijk of vluchtelingen op grond van het nieuwe Montenegrijse wetsvoorstel inzake staatsburgerschap in aanmerking zullen kunnen komen voor naturalisatie tot staatsburger (zie tevens paragraaf 2.6).

³¹² Voor personen in de leeftijd tussen 16 en 18 jaar geldt een beperkte vorm van handelingsbekwaamheid, die vergelijkbaar is met de situatie in Nederland.

³¹³ Onderwijs voor kinderen in de leeftijd tussen 6 en 15 jaar is gratis. Circa 99,8% van alle kinderen gaat ook daadwerkelijk naar school; zie US Department of State, *Serbia and Montenegro. Country Reports on Human Rights and Practices – 2004*, 28 februari 2005.

³¹⁴ Volgens officiële cijfers telde Servië in 2004 circa 4.500 kinderen zonder adequate ouderlijke opvang. Volgens Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia and Montenegro 2004*, 2005 zou dit aantal hoger kunnen zijn, namelijk circa 7.200 kinderen.

³¹⁵ United Kingdom Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Country Information & Policy Unit, *Serbian and Montenegro (including Kosovo) Country Report*, april 2005.

³¹⁶ De jongeren die staatsinstellingen verlaten kunnen zich wenden tot de Centra voor Maatschappelijk Werk voor hulp bij het zoeken naar een baan en woonruimte.

altijd zonder problemen. Het komt ook voor dat jongeren ouder dan 18 jaar in de instelling blijven.³¹⁷

4.5 Activiteiten van internationale organisaties

In geheel SCG zijn vele internationale organisaties aanwezig. Naast VN-organisaties zoals UNHCR, WFP, UNICEF, UNDP ontplooiën het ICRC, de OVSE en IOM activiteiten in SCG.

Algemeen kan gesteld worden dat de donorinspanningen in SCG afnemen. Tevens richten de donorinspanningen zich nog slechts in zeer beperkte mate op directe voedselhulp en steeds meer op steun bij capaciteitsopbouw.

De UNHCR ondersteunt vluchtelingen in SCG die terug willen keren naar Kroatië of Bosnië en Herzegovina en binnenlands ontheemden die terug willen keren naar Kosovo. De UNHCR richt zich binnen de vluchtelingen en ontheemden op de meest kwetsbare groepen, waaronder mensen in de collectieve opvangcentra. Aangezien steeds meer collectieve centra worden gesloten, ligt de nadruk op hulp bij het vinden van bijvoorbeeld andere huisvesting.

De voedselvoorziening en de voorziening van toiletartikelen aan vluchtelingen en ontheemden vindt plaats via het Internationale Rode Kruis. Plaatselijke afdelingen van het Rode Kruis nemen de distributie van de door de internationale organisaties ter beschikking gestelde hulpmiddelen voor hun rekening.

4.6 Beleid van andere Europese landen

Ten algemene kan worden opgemerkt dat alle landen instroomcijfers hanteren van staatsburgers uit geheel SCG, inclusief Kosovo. Hierdoor is geen goed beeld te krijgen van het aantal personen uit alleen Servië (exclusief Kosovo) en Montenegro dat asiel aanvraagt in de respectievelijke landen.

4.6.1 Verenigd Koninkrijk³¹⁸

Het Verenigd Koninkrijk telde in 2004 385 asielaanvragen van personen afkomstig uit SCG (inclusief Kosovo).³¹⁹

³¹⁷ Het betreft met name jongeren die hoger onderwijs volgen. In uitzonderlijke gevallen wordt hun verblijf bij een instelling gedoogd tot zij de leeftijd van 26 jaar hebben bereikt.

³¹⁸ Informatie verstrekt door de Britse autoriteiten op 8 maart 2005.

³¹⁹ UNHCR, *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2004*, 1 maart 2005.

Alle asielverzoeken van personen afkomstig uit SCG worden in het Verenigd Koninkrijk op individuele basis beoordeeld. Er wordt in alle zaken beslist. Het behoren tot een bepaalde groep of categorie leidt er niet automatisch toe dat de verzoeker in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus.

De Britse autoriteiten achten terugkeer van afgewezen asielzoekers naar SCG verantwoord.

4.6.2 Denemarken³²⁰

Denemarken telde in 2004 778 asielaanvragen van personen afkomstig uit SCG (inclusief Kosovo).³²¹

Alle asielverzoeken van personen afkomstig uit SCG worden in Denemarken op individuele basis beoordeeld. Met ingang van 1 april 2005 worden alle asielverzoeken van personen afkomstig uit SCG (met uitzondering van Kosovo), ongeacht de etniciteit van betrokkene, in een versnelde procedure afgedaan, waarbij uitgegaan wordt van kennelijke ongegrondheid van het verzoek. Er wordt in alle zaken beslist. Het behoren tot een bepaalde groep of categorie leidt er niet automatisch toe dat de verzoeker in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus.

De Deense autoriteiten achten terugkeer van afgewezen asielzoekers naar SCG verantwoord. (Gedwongen) terugkeer van afgewezen asielzoekers uit SCG vindt ook daadwerkelijk plaats.

4.6.3 België³²²

België telde in 2004 1.294 asielaanvragen van personen afkomstig uit SCG (inclusief Kosovo).³²³

Alle asielverzoeken van personen afkomstig uit SCG worden in België op individuele basis beoordeeld. Er wordt in alle zaken beslist. Het behoren tot een bepaalde groep of categorie leidt er niet automatisch toe dat de verzoeker in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus.

³²⁰ Informatie verstrekt door de Deense autoriteiten op 17 april 2005.

³²¹ UNHCR, *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2004*, 1 maart 2005.

³²² Informatie verstrekt door de Belgische autoriteiten op 16 maart 2005.

³²³ UNHCR, *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2004*, 1 maart 2005.

De Belgische autoriteiten achten terugkeer van afgewezen asielzoekers naar SCG verantwoord. (Gedwongen) terugkeer van afgewezen asielzoekers uit SCG vindt ook daadwerkelijk plaats.

4.6.4 Zwitserland³²⁴

Zwitserland telde in 2004 1.777 asielaanvragen van personen afkomstig uit SCG (inclusief Kosovo).³²⁵

Alle asielverzoeken van personen afkomstig uit SCG worden in Zwitserland op individuele basis beoordeeld. Er wordt in alle zaken beslist. Het behoren tot een bepaalde groep of categorie leidt er niet automatisch toe dat de verzoeker in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus.

De Zwitserse autoriteiten achten (gedwongen) terugkeer van afgewezen asielzoekers naar SCG verantwoord. Zwitserland heeft sinds 1997 een terug- en overnameovereenkomst met SCG, die sinds 2002 ook daadwerkelijk wordt geïmplementeerd.

³²⁴

Informatie verstrekt door de Zwitserse autoriteiten op 11 maart 2005.

³²⁵

UNHCR, *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2004*, 1 maart 2005.

5 Samenvatting

In de verslagperiode stonden de politieke ontwikkelingen in SCG met name in het teken van (verdere) samenwerking van het land met de internationale gemeenschap en de wens van SCG om op termijn deel uit te maken van de Europese Unie en de Transatlantische veiligheidsstructuren. Hoewel in het begin van de verslagperiode de samenwerking met het Joegoslavië-Tribunaal even gebrekkig was als in de vorige periode, werd in de laatste maanden van 2004 en de eerste maanden van 2005 een verbetering zichtbaar, waarbij een aantal aangeklaagden aan het Tribunaal werden overgedragen. Dit heeft ertoe geleid dat de Europese Commissie en Raad de inspanningen van SCG voldoende achtten om de onderhandelingen over een Stabilisatie- en Associatieakkoord te kunnen beginnen.

In de verslagperiode werd in Servië een nieuwe president gekozen. Tevens vonden er lokale verkiezingen plaats. In Montenegro stonden de politieke ontwikkelingen in het teken van de toekomstige status van het land.

De veiligheidssituatie in SCG is stabiel en geeft over het algemeen geen reden tot zorgen. Dit geldt ook voor de door etnische minderheden bewoonde gebieden (met name de door etnisch Albanen bewoonde gebieden in het zuiden van Servië en de Sandjak). In de Vojvodina is nog steeds sprake van incidentele gevallen van geweld gericht tegen etnische minderehen.

De mensenrechtensituatie in SCG geeft geen reden tot zorgen. De internationaal erkende mensenrechten worden in SCG beschermd en over het algemeen nageleefd. In de verslagperiode waren verschillende gevallen bekend van mishandeling dan wel buitensporig hardhandig optreden door de politie. Daarnaast blijven mensenhandel en mensensmokkel een probleem in SCG.

In SCG is geen sprake van systematische onderdrukking van etnische (en andere) minderheden; over het algemeen worden hun rechten ook gerespecteerd. Er is wel sprake van (incidentele) pesterijen, discriminatie en geweld door medeburgers gericht tegen met name Roma alsmede, voorzover het de situatie in de Vojvodina betreft, etnisch Hongaren en Kroaten. De Amnestiewet voor de voormalige strijders van het UÇPMB wordt gerespecteerd. In de Sandjak is geen sprake meer van vervolging van personen wegens separatisme.

Het recht op gewetensbezwaren wordt in SCG gerespecteerd. De Amnestiewet voor dienstweigeraars en deserteurs van maart 2003 wordt volledig nageleefd; er zijn geen gevallen bekend van vervolging van personen die binnen de voorwaarden van de Amnestiewet vallen.

In SCG verblijven tussen 220.000 en 234.000 binnenlands ontheemden. Het betreft met name etnische Serviërs, Roma en Montenegrijnen afkomstig uit Kosovo. De positie van binnenlands ontheemden is op het statenunieniveau niet als zodanig geregeld. De opvang van deze personen behoort tot de bevoegdheden van de lidstaten. Op grond van de in Servië en Montenegro geldende voorschriften hebben erkende binnenlands ontheemden recht op – onder andere – onderdak, medische zorg, onderwijs en arbeid. Dit geldt alleen voor erkende en geregistreerde binnenlands ontheemden. Geregistreerde ontheemden ondervinden in de praktijk geen noemenswaardige problemen met betrekking tot toegang tot de gezondheidszorg en het onderwijs. De kwaliteit van de opvangfaciliteiten is afhankelijk van de financiële situatie van betrokkene. Kosovaarse ontheemden kunnen ook naar andere delen van Servië en Montenegro verhuizen en hiermee hun officiële woonplaats wijzigen. Van deze mogelijkheid wordt in de praktijk beperkt gebruik gemaakt.

Personen afkomstig uit Kosovo die vanuit het buitenland naar SCG terugkeren worden niet erkend als binnenlands ontheemde, en kunnen hierdoor geen aanspraak maken op opvang of sociale voorzieningen (onderdak, medische zorg, onderwijs). Deze groep ontvangt geen hulp van (internationale) organisaties. Deze personen kunnen zich in Servië, maar niet in Montenegro, permanent vestigen, mits zij aan de voorwaarden voor woonplaatswijziging voldoen.

De situatie van vluchtelingen – met name etnisch Serviërs afkomstig uit Kroatië en Bosnië en Herzegovina – verschilt in de praktijk niet wezenlijk van de situatie van binnenlands ontheemden.

Terugkeer van afgewezen asielzoekers naar SCG wordt door andere West-Europese landen verantwoord geacht. België, Denemarken, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk voeren geen bijzonder beleid ten aanzien van personen afkomstig uit SCG.

Bijlage(n)

I Lijst van gebruikte afkortingen

AI	Amnesty International
AKSh	Albanees Nationaal Leger (<i>Armata Kombetare Shqiptare</i>)
BIA	Inlichtingen- en Veiligheidsdienst van Servië (<i>Bezbednosno Informativna Agencija</i>)
EAR	European Agency for Reconstruction
EBCO	European Bureau for Conscientious Objection
EIU	The Economist Intelligence Unit
EP	Europees Parlement
ERRC	European Roma Rights Centre
ESI	European Stability Initiative
EUMM	European Union Monitoring Mission
FRJ	Federale Republiek Joegoslavië
FRY	Federal Republic of Yugoslavia (Federale Republiek Joegoslavië)
GLRL	Gay & Lesbian Rights Lobby
GwM	Grondwet van de Republiek Montenegro
GwS	Grondwet van de Republiek Servië
GwSCG	Grondwettelijk Handvest van de Statenunie van Servië en Montenegro (<i>Ustavnu povelju Državne zajednice Srbija i Crna Gora</i>)

HLC	Humanitarian Law Center
Hv	Handvest van de Mensen- en Minderhedenrechten en Elementaire Vrijheden (<i>Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama</i>)
ICRC	International Committee of the Red Cross
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (Joegoslavië-Tribunaal)
IDP	internally displaced person
ILGA	International Gay and Lesbian Association
IOM	Internationale Organisatie voor Migratie
IWPR	Institute for War and Peace Reporting
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual and Transsexual
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NGO	niet-governementele organisatie
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
SCG	<i>Srbija i Crna Gora</i> (Statununie Servië en Montenegro)
SFRJ	Socialistische Federatieve Republiek Joegoslavië
SFRY	Socialist Federal Republic of Yugoslavia (Socialistische Federatieve Republiek Joegoslavië)
UÇK	Kosovo Bevrijdingsleger (<i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës</i>)
UÇPMB	Bevrijdingsleger van Presevo, Medvedja en Bujanovac (<i>Ushtria Çlirimtare Preshevë, Medveja e Bujanovëc</i>)
UK	United Kingdom
UNDP	United Nations Development Programme

UNHCHR	United Nations High Commissioner for Human Rights
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo
US	United States (of America)
VN	Verenigde Naties
WFP	United Nations Food Programme

II Lijst van geraadpleegde bronnen

Agence France Presse, Who are the Albanian National Army?, 15 augustus 2001;

Amnesty International, Europe and Central Asia, Summary of Amnesty International's Concerns in the Region, January – June 2004, Serbia and Montenegro, EUR 01/005/2004, 1 september 2004;

Amnesty International, Serbia: official silence greets homophobic poster campaign, EUR 70/023/2004, 15 oktober 2004;

Amnesty International Deutschland, Asyl – Gutachten, Verwaltungsstreitsache eines serbisch-montenegrinischen Staatsangehörigen, EUR 70-04.051, 22 december 2004;

Amnesty International, Serbia and Montenegro: A wasted year. The continuing failure to fulfil key human rights commitments made to the Council of Europe, EUR 70/005/2005, 22 maart 2005;

Amnesty International, Serbia and Montenegro, Covering events from January – December 2004, 2005;

BBC News, Reformist Tadic wins Serbia poll, 28 juni 2004;

BBC News, Ethnic tensions top Serbia talks, 14 september 2004;

BBC News, Country profile: Serbia and Montenegro, 9 januari 2005;

BBC News, Balkan refugee crisis eases, 18 maart 2005;

Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2003, 2004;

Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia and Montenegro 2004, 2005;

BetaNews, Tadic: Serbia making progress on road to EU, 10 mei 2005;

BetaNews, Belgrade sends Kosovo reps official proposal for Kostunica-Kostumi meeting, 18 mei 2005;

BetaNews, Montenegrin Minister says Podgorica not involved in solution for Kosovo, 30 mei 2005;

BetaNews, Serbia-Montenegro to downsize military, 30 mei 2005;

BetaNews, Serbian Orthodox Church condemns murder of Srebrenica Bosniaks, 13 juni 2005;

BetaNews, Official: Montenegro will not put off independence vote because of Kosovo, 14 juni 2005;

BetaNews, Annan's Envoy arrives in Pristina, 24 juni 2005;

BetaNews, Radicals, Socialist, Democratic Party of Serbia accuse NGOs of leading anti-Serbian campaign, 27 juni 2005;

BetaNews, Kosumi declares Pristina will not negotiate with Belgrade on status, 30 juni 2005;

BetaNews, Parliament of Serbia-Montenegro passes resolution on EU, 30 juni 2005;

BetaNews, Referendum on status will be held, says Djukanovic, 30 juni 2005;

BetaNews, Serbia-Montenegro adopts amendments to Constitutional Charter, 30 juni 2005;

Centre for Anti-War Action / Institute for Criminological and Sociological Research, The Roma in Serbia, 1998;

Center for Anti-War Action, Oči boje fronta; Projekat Centra za antiratnu akciju o licima koja se nisu odazvala vojnon pozivu ili su pobjegla iz Vojske Jugoslavije tokom NATO intervencije u SR Jugoslaviji, augustus 2000;

Center for Anti-War Action, Ljudska prava i policija; Standardi ljudskih prava za policiju, 2004;

Central Intelligence Agency, The World Factbook, Serbia and Montenegro, (last updated on 21 April 2005);

Child Rights Centre / Save the Children, Child Rights in Serbia, 2003, augustus 2004;

De Telegraaf, Montenegro wil zich afscheiden van Servië, 22 februari 2005;

De Volkskrant, Servië boos op Tribunaal om terugsturen verdachten, 10 februari 2005;

Deutsche Welle, Drei politische Gruppierungen im südserbischen Presevo-Tal vereinbaren Gründung eines "Nationalrats", 17 mei 2004;

Economist Intelligence Unit, Country Profile 2004, Serbia and Montenegro;

Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Report 2004, januari 2005;

Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Report January 2005;

Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Report February 2005;

Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Report March 2005;

Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Report April 2005;

Economist Intelligence Unit, Serbia and Montenegro, Country Report May 2005;

Elsevier Overheid, Nationaliteitswetgeving (losbladige editie);

Europese Commissie, Serbia and Montenegro, Stabilisation and Association Report 2004, COM(2004) 206 final, SEC(2004) 376;

EP, Mission d'enquête réalisée par la délégation ad hoc du Parlement européen en Voïvodine et à Belgrade (29-31 janvier 2005); Rapport, PE 350.475, 2 maart 2005;

Gazeta Wyborcza, Skarga Serbii przeciw NATO nie będzie rozpatrywana, 15 december 2004;

Gazeta Wyborcza, Widmo głodu krąży nad serbską armią, 15 december 2004;

Gazeta Wyborcza, Czemu Serbowie oddają się w ręce Trybunału w Hadze, 3 februari 2005;

Gazeta Wyborcza, Czarnogóra proponuje Serbii separację, 22 februari 2005;

Gazeta Wyborcza, UE daje zielone światło dla negocjacji członkowskich z Serbią, 12 april 2005;

Gazeta Wyborcza, Wciągnijmy Bałkany do Europy – postulują europejscy eksperci i politycy, 13 april 2005;

Gazeta Wyborcza, Jugosłowiański szef sztabu jedzie do Hagi, 22 april 2005;

Gazeta Wyborcza, Odebrać iluzję nacjonalistom, 27 april 2004;

Group 484, Human Rights of Refugees, Internally Displaced Persons, Returnees and Asylum-Seekers in Serbia and Montenegro, Report for 2004, april 2005;

Hecker, H., Jugoslawien und Nachfolgestaaten: Das Staatsangehörigkeitsrecht im Gebiete Jugoslawiens einst und jetzt, Ausländisches und internationales Recht, StAZ Nr. 3/1994;

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Minorities in Serbia, 2000;

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, In Conflict with a State Ethnic Identity: National Minorities in Serbia, oktober 2004;

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Serbia 2004: Human Rights and Collective Identity, 2005;

Human Rights Committee, Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro, CCPR/CO/81 SEMO, 12 augustus 2004;

Human Rights Watch, Justice at Risk: War Crimes Trials in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Serbia and Montenegro, oktober 2004;

Human Rights Watch, World Report 2005, Serbia and Montenegro, 13 januari 2005;

Humanitarian Law Center, Albanians in Serbia, 2002;

Humanitarian Law Center, Police Abuse in Montenegro, 4 juni 2004;

Humanitarian Law Center, Policemen Convicted For Abuse, 24 juni 2004;

Humanitarian Law Center, Compensation for Human Rights Violations in Police Operation Saber, 9 november 2004;

Humanitarian Law Center, Request For Investigation Into Two Police Officers, 25 november 2004;

Humanitarian Law Center, United Nations Committee against Torture Grants Redress to a Romani Man Abused in Police Custody in Serbia and Montenegro, 9 december 2004;

Humanitarian Law Center, Member of the State Security took part in the destruction of evidence of the war crimes in Kosovo, 23 december 2004;

Humanitarian Law Center, Reparation for Forcibly Conscripted Refugee, HLC Newsletter No. 6, 3 februari 2005;

Humanitarian Law Center, Dealing with the Past: 'Serbia is Sleeping on Bodies', HLC Newsletter No. 7, 8 februari 2005;

Humanitarian Law Center, NGOs call for commission of inquiry into mass graves and burning of bodies, 16 februari 2005;

Humanitarian Law Center, Call For Investigation Into Allegations of Police Abuse, 28 februari 2005;

Hungarian Human Rights Foundation, Anti-Minority Incidents Continue in Vojvodina, maart 2005;

ICRC, The Vulnerability Assessment of Internally Displaced Persons in Serbia and Montenegro, juli 2003;

IDP Interagency Working Group, Analysis of the Situation of Internally Displaced Persons from Kosovo in Serbia and Montenegro: Law and Practice, oktober 2004;

International Crisis Group, Serbia's Changing Political Landscape, Europe Briefing, Belgrade/Brussels, 22 juli 2004;

International Crisis Group, Serbia's Sandzak: Still Forgotten, 8 april 2005;

International Crisis Group, Serbia: Spinning its Wheels, 23 mei 2005;

IWPR, Montenegro Plans Independence Vote, Balkan Crisis Report No 492, 16 april 2004;

IWPR, Montenegro Backs Off Separation Vote, Balkan Crisis Report No 497, 14 mei 2004;

IWPR, South Serbia Albanians seek consensus on region's future, Balkan Crisis Report No 497, 14 mei 2004;

IWPR, Vojvodina Hit by Wave of Ethnic Attack, Balkan Crisis Report No 502, 10 juni 2004;

IWPR, Serbian Reformer's Win Could Spur Progress, Balkan Crisis Report No 505, 2 juli 2004;

IWPR, Serbian Roma Battle Silent Prejudice, Balkan Crisis Report No 506, 8 juli 2004;

IWPR, Montenegro: No Longer Fit to Judge?, Balkan Crisis Report No 507, 15 juli 2004;

IWPR, Kosovo Union Calls Raise Tension, Balkan Crisis Report No 532, 9 december 2004;

IWPR, Victims of Police Brutality Wait for Justice, Balkan Crisis Report No 540, 2 februari 2005;

IWPR, Anti-Semitism Raises its Head in Serbia, Balkan Crisis Report No 544, 4 maart 2005;

Lawyers' Committee for Human Rights – YUCOM, Serbian-Montenegrin Relations and the Question of Citizenship of FRY Citizens, november 2001;

Oneworld, Serbia: Local Elections 2004 Results;

OVSE, Republic of Serbia and Montenegro, Presidential Elections 13 and 27 June 2004, 22 september 2004;

OVSE, OSCE Mission expresses concern about recent Montenegro report on human trafficking case, 30 november 2004;

Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Forced returns of Roma from the former Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, to Serbia and Montenegro from Council of Europe member states, Recommendation 1633 (2003)1, 25 november 2003;

Press Center Bujanovac, Terrorist attacks and provocations in the Ground Safety Zone since June 10, 1999 until August 31, 2001, 8 januari 2002;

Raad van Europa, Serbia and Montenegro: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme, SG/Inf(2004)8, 16 februari 2004;

Raad van Europa, Serbia and Montenegro: Compliance with obligations and implementation of the post-accession co-operation programme, SG/Inf(2004)14, 30 april 2004;

Raad van Europa, Resolution ResCMN(2004)12 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Serbia and Montenegro, aangenomen op 17 november 2004;

Raad van Europa, Serbia and Montenegro: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme, SG/Inf(2005)5, 14 maart 2005;

Reformatorisch Dagblad, Etnische spanningen in Servische Vojvodina nemen toe, 21 september 2004;

Reporters Without Borders, Serbia-Montenegro – 2004 Annual Report, 3 mei 2004;

Rzeczpospolita, Serbia i Czarnogóra bliżej Unii Europejskiej, 12 april 2005;

Southeast European Times, Election Summary, 19 september 2004;

The Economist, Serbia's borders: Frontier crossing, 1 januari 2005;

Tratnik, M., Het nationaliteitsrecht in de Oosteuropese landen; een vergelijkend onderzoek naar de regelingen van verkrijging en verlies van de nationaliteit in de Oosteuropese landen, 1989;

Trouw, Verdachten Servië gaan zich melden, 31 maart 2005;

UNHCR, The Possibility of Applying the Internal Flight Alternative or Relocation Alternative within Serbia and Montenegro to Certain Persons Originating from Kosovo and Belonging to Ethnic Minorities There, augustus 2004;

UNHCR, UNHCR Position on the Continued International Protection Needs of Individuals from Kosovo, 13 augustus 2004;

UNHCR, Zur Situation von binnenvertriebenen Minderheiten (Roma, Ashakli und Ägypter) aus dem Kosovo in Serbien und Montenegro, 10 september 2004;

UNHCR, Global Appeal 2005;

UNHCR, Balkan governments seek to close refugee chapter in region, 31 januari 2005;

UNHCR, Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2004, 1 maart 2005;

UNHCR, UNHCR Position on the Continued International Protection Needs of Individuals from Kosovo, maart 2005;

United Kingdom Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Country Information & Policy Unit, Serbian and Montenegro (including Kosovo) Country Report, oktober 2004;

United Kingdom Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Country Information & Policy Unit, Serbian and Montenegro (including Kosovo) Country Report, april 2005;

United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Civil and Political Rights, Including the Question of Religious Intolerance, Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir, E/CN.4/2005/61/Add.1, 15 maart 2005;

US Committee for Refugees, World Refugee Survey 2004 – Serbia and Montenegro, mei 2004;

US Department of State, Serbia and Montenegro, International Religious Freedom Report 2004, 15 september 2004;

US Department of State, Serbia and Montenegro, Country Reports on Human Rights Practices – 2004, 28 februari 2005;

US Department of State, Office of the Spokesman, Status of Albanian National Army (Taken Questions), 14 november 2003;

Victimology Society in Serbia / OVSE, Trafficking in People in Serbia, 2004;

World Organisation Against Torture, State Violence in Serbia and Montenegro, An Alternative Report to the United Nations Human Rights Committee, september 2004;

Youth Initiative for Human Rights / Swedish Helsinki Committee for Human Rights, Implementatie of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Eight Multiethnic Municipalities and Cities in Serbia, 2005;

Youth Initiative for Human Rights, Glorification of crimes at the Law School in Belgrade, 20 mei 2005;

Youth Initiative for Human Rights, Rule of Law – a Way to Democratic Development Implementation of Transitional Laws in Serbia, Report Nr. 10, Human Rights Protection Program, 10 juni 2005;

websites

<http://bujanovacpress.yubc.net>

<http://conventions.coe.int>

<http://europa.eu.int>

<http://lambda.balconn.com>

<http://yu.cpd.org.yu>

<http://www.ageofconsent.com>

<http://www.amnesty.org>

<http://www.balconn.com>

<http://www.balkanpeace.org>

<http://www.bbc.co.uk>

<http://www.bgcentar.org.yu>

<http://www.bh.org.il>

<http://www.bia.sr.gov.yu>

<http://www.coe.int>

<http://www.dw-world.de>

<http://www.ear.eu.int>

<http://www.ebcobalkan.org>

<http://www.explore-military.com>

<http://www.gay-serbia.com>

<http://www.gay-serbia.com/gayten-lgbt>

<http://www.gazeta.pl>

<http://www.girl.org.au>

<http://www.gov.yu>

<http://www.helsinki.org.yu>

<http://www.hlc.org.yu>

<http://www.hhrf.org>

<http://www.humanrights.gov.yu>

<http://www.icj-cij.org>

<http://www.icty.org>

<http://www.ilga.org>

<http://www.ilga.info>

<http://www.info.gov.yu>

<http://www.iwpr.net>

<http://www.legislationline.org>

<http://www.minbuza.nl>

<http://www.mfa.gov.yu>

<http://www.mod.gov.yu>

<http://www.montenegro.yu>

<http://www.oneworld.net>

<http://www.parlament.gov.yu>

<http://www.parlament.sr.gov.yu>

<http://www.projuris.org>

<http://www.queeria.org.yu>

<http://www.refdag.nl>

<http://www.rfs.org>

<http://www.rzeczpospolita.pl>

<http://www.skupstina.cg.yu>

<http://www.spy.org.yu>

<http://www.srbija.sr.gov.yu>

<http://www.srbija.sr.gov.yu>

<http://www.state.gov>

<http://www.szs.sv.gov.yu>

<http://www.tkb.org>

<http://www.unhcr.ch>

<http://www.vj.yu>

<http://www.vojvodina.sr.gov.yu>